

NEMZETSZERVEZÉS.

**A KULTÚRA,
MINT NEMZETSZERVEZŐ
ERŐ.**

ÍRTA:
N. CZIKE 6ÁBOR.
1936.

Szent István Társulat Szeged, Kárász u. 14. H. sz. 1936.-2539.

Előszó.

Jelen könyv a három kötetre tervezett *Nemzetszervezés* második része. Az első rész a csonka ország gazdasági erőinek megszervezését tárgyalta, kimutatván, hogy egy megszervezett gazdaság biztosítani képes a nemzet minden tagjainak emberhez méltó, a mainál magasabb életstandardját, elsősorban gondosan körvonalazott létminimumát. Jelen második rész abból a gondolatból indul ki, hogy egy közösségnek magasabb célokra is van szüksége, mint politikai és gazdasági célokra, ha külön életstílust akar létrehozni.” (Dr. Anton Klotz. 1936.) Ez a külön életstílus a kultúra következménye és ez a kultúra, mint cél, maga is közösségszervező erő. Nekünk — természetünknel fogva is túlzó individualizmusra hajló, a XIX. század liberalizmusa révén tudatosan is széthúzásra nevelt — magyaroknak meg kell ragadnunk minden jó eszközt, amely közelebb hozza atomizálódott társadalmunk tagjait egymáshoz.

Ámde a nemzetszervezés ennél is többet jelent. Hisz van élő, nemzetek feletti közösség is és a Kárpát medence területén is lüktet annak élete. Az egyén szem veheti tudatlanra e tényt és állást kell foglalnia a közösséggel szemben, melynek alapítója kétezer év minden transcendens értékén át hirdeti: „Királynak állítottam, mert így szólt hozzám az Atya kívánd tőlem és örökségül adom neked a népeket és tied lesz a földkereksége...” És nemcsak, mint egyénekhez szól hozzánk ez a szózat, hanem mint a Kárpát medence természetes közösségének tagjaihoz is. Aki szervezni akar, annak meg kell hallania azt és úgy szerveznie meg nemzetét, hogy belenőjjön a számára öröktől fogva elgondolt keretbe.

Ennek a gondolatnak szolgálatában áll a második kötet; a harmadik a családról, mint nemzetszervező erőről szól majd.

Szeged, 1936. Szent Erzsébet napján.

Bevezetés.

Natura, Cultura. Gratia.

1.

A természet erői, mint magasabbrendű felhúzott óraru-
gók és kerekék és billegők működnek. Virágos gyeppel, lombko-
szorús erdővel vonják be a földet és lepkével, cinkével, mókussal
elevenítik meg az így adódó keretet. De az élet magjait, csiráit
nem hordozhatta öröktől fogva a Föld, hisz izzó felületén min-
den magasabbrendű szénvegyületnek szükségképen kellett volna
alkotóira bomlania. A hűlő felszín felett lebegő Léleknek kel-
lett valaha a kellő pillanatban — mikor a felszín a magasabb
szerves vegyületeknek, mint a szerves élet közvetlen anyagi
hordozóinak keletkezését és megmaradását már lehetővé tette
— teleszórni a világot megvalósuló gondolatainak lenyűgöző
gazdagságával.

2.

Azonban már a teremtésnek hat misztikus napja idején is
munkába léptek az ámulatra gerjesztő *másodlagos teremtő
erőfc*. A folyton változó tizikai feltételekhez való automatikus
alkalmazkodás újabb és újabb rokon alakokat sorozott a meg-
levők mellé és helyébe, amelyek magukon viselték ugyan az
isteni kézből kijötség letagadhatatlan szignumát, magát az élet-
erőt, de végleges alakjuk másodlagos teremtő erők közvetlen
eredménye volt, amelyek — úgytetszik — a teremtés nagy
szablatján, a jelenkorban is tovább folytatják másodlagos te-
remtő művüket.

De a növényi és állati testek folyton megújuló csodás fel-
épülése mellett más új tények is állnak bele a természet vilá-
gába. A rózsabokor ágai között pókháló feszül, a nádas vesz-
zőin függőcinke művészi fészke reng és újból sejtet másodlagos

erőket, amelyek az első Alkotó indításait csak közvetve árulják el. Méhraj és hangyanép magasabbrendű társadalmi életével egy-egy újabb valóságot, állít a világba, amely valahogy rárejtegeződik az egyes méhek és hangyák egyéni életére és kétszeres fátyolon át utal az első Elgondolóra, a tervezőket, alkotókat, teremtőket teremteni tudó és akaró Igére és Akaratra.

3.

Ezek a másodlagos teremtő erők is igényelnek még egy további lépcsőfokot, amely náluk is több, magasabbrendű invenciót kifejező formát és szabadságot bír meg és árul el. Ez a lépcsőfoklehetőség vál valóra a Genézis szavával: Teremtünk lényt a magunk hasonlatosságára. Ebben a teremtésben alkottatott meg az első Teremtőhöz leghasonlóbb teremtmény: az ember. A másodlagos teremtés, *az alkotás teszi az ember életének tartalmát.* De az ember nemcsak földi életének szükségéit elégíti ki ez alkotással, mint a pók hálójának szövésével, a hangyaleső homoktölcsérének megásásával. Vagyis nemcsak gazdasági kultúrát alkot nyílnak, baltának, hálónak, üstnek, lószerszámnak készítésével. És nemcsak otthont alakít magának és nemzetjének, mint a méh a lépes kasban, a madár a fészekben: vagyis nemcsak családkultúrát űz annak anyagi és szociális vonatkozásaiban, hanem gondolatépítményeket is alkot, amelyek többek, mint merő természet s az igazsághoz kötöttségük és képvoltuk ellenére is újak, szabad és nem szükségképeni konstrukciók: valóban méltók a teremtés névre. És alkot szépségeket is az ember, amelyek előtte nem voltak és nélküle nem volnának: a Gizeh-i szfinxtől Tads Mehel síremlékéig, Iphigeniától a népdalok melódiáigi. De alkotott az ember a többi emberrel a vérség kötelékein messze túlmenő közösségeket is „a nyelv egységén felépülő népeket, a kultúra egységén felépülő nemzeteket, a jogar egységén felépülő birodalmakat.”

4.

Mindezek az alkotások az embernek a természetén épülő, a természetén túlemelkedő, mégsem természetfeletti állapotát: a kultúrát alkotják. A kultúra oly valóság, melyet az ember hoz létre: az őskornak embere épúgy, mint a primer kultúráknak, vagy a nagykultúráknak embere. A kultúra a *természetén*

és anyagon *fölemelkedő valóság*, mert az ember nemcsak életadó és alakító formája a testnek (az Aristoteles-i, Tamás-i bölcsélet nyelvével szólva), hanem önálló substantia is, akít a merő természet nem elégíthet ki. Az embernek immanens vágya a non omnis moriar és azért alkot épületeket és utakat, nyelveket és gondolatképeket és társadalmi szervezeteket, hogy életének nyoma maradjon. A kultúra *nem a természetfeletti világ létrendjébe tartozik*» mert nem közvetlenül az Isten műve, nem közvetlenül az Isten ihletése mellett alakul és nem közvetlenül az Istenre irányul. Mégis közvetve az Isten műve az; van-e valami, ami van, az Isten nélkül? Közvetve az Isten ihletése mindez — ha a hajnal szárnyán szállunk is — az ő jobbjára tart ott is — *közvetve a természetfeletti*re van beigazítva a kultúra, mert az ember maga is lényegesen a földön túlra van beigazítva, Istentől való függését, Istennel való kapcsolatát és Isten felé irányuló életét semmilyen ténykedésében és művében nem tudja elfeledni és megtagadni. A homo sum et nil humani a me alienum puto szavával szembeszegzi a bátor proházskai szót: divus sum et nil divini a me alienum puto. Az ember lényegét tagadná meg, ha műveiről hiányoznák a mesterjegy, az örökkévalóságnak és végtelenségnek szignumuma. A mohamedán Ibn Arab: a választottak közül választottakra azt mondja: el kell kerülni, „hogy szívünk bármivel is foglalkozik, amelyben Isten emléke nem él” (id. P. Elisée de N. O. C. D.)

5.

A kultúrkörök viselik is ezt a szignumot tartalmukban és stílusukban és hajtóerejükben egyaránt, *de nem közvetlenül*, mint a kinyilatkoztatás tényei, hanem az őket hordozó és élő embereken keresztül. Az a tény, hogy minden kultúrának tenger mondanivalója van, utal egy, a kultúrát hordozó ember számára nyitott, kimeríthetetlen létgazdagságra. A stílusok, amelyek annak jelei, hogy „valamely értékes léttartalom megtalálta a maga adaequat kifejezés) formáját (Guardini) a maguk kifogyhatatlan formakincsével utalnak az Örökkévaló Igéjének kimondhatatlan gazdagságára. S a kultúra terén is mindig újrakezdésre képes és újrakezdésre bátor emberi lélek is az energiákat és lendületet adó Örökkévalóságra utal. Ennek az Örökkévalóságnak parttalan mélységeiből meríti erőit a homo culturalis is, érinék ihletését várja a kultúra évezredek óta zúgó tengerárja. A halál nyugalma állítaná meg vizeinek rengését, lia u hullámaint rengető emberek felett nem szárnyalna a vizek

felett lebegő Lélek. Nagy Szent Gertrud (1256-1292) kifejezően mondja: „Nem tud szellemi gyümölcs növekedni, ha a te szel-
lemednek — édos Jézusom — harmata nem éri és szereteted-
nek ereje nem táplálja.” (A beöltözés évfordulójára írt ima).

6.

Az Istenre utal a kultúrtörténelem nagy negatívuma is: *minden nagy történelmi kultúra torzó*: — zárt és befejezett akar lenni és nem tud. Pedig a kultúra perfectiot jelent; az ember mindig egészet, zártat, befejezettet akar alkotni (talán az „eritis sicut dii” ősi vágya ez ...) A lezárás azonban nem adódik magától, amióta az ember elhagyta a Paradicsom kertjét és vele az Istennel való természetes együttlét egységes életstílust biztosító boldogságát. Maga az ember pedig nem képes a lezárást eszközölni lévén ő csak másodlagos teremtő. Ha mégis bü-
nös türelmetlenséggel maga zárja le művét, bálványt, fétist, bábeli tornyot alakítván, éreznie kell, hogy kultúrája sterilis: csakhamar kimeríti összes létlehetőségeit, elveszti értelmét és vonzóerejét és megvénül. Az ókor nagykulturáit halandó bálványok koronázzák. „Elhagyván az élő víz kútfejét, kutakat ástak maguknak, beomladozó ciszternákat, amelyek nem bírták tartani a vizet.” Persze hogy a kiváltságosokat ezek nem elégíthették ki. Csak a tömeg volt meg velük. A tömeg gyermekeinek lelkén néha borzong át a láthatatlan Isten sejtelve, a „fecisti nos ad te Domine” lelketigéző igazsága. Az a haláligtartó nyugtalanság, hogy hátha a bálványok is meghalnak egyszer. A kiváltságosok egész életükön át tudják, a többi csak a mindenki életében legalább egyszer jelentkező „Fázé”-n — Istenátvonuláskor —, hogy ind akaratbálványra, perzsa állambálványrá, azték fajbálványra, szír aranybálványra egyként az elkerülhetetlen Götterdämmerung vár. A halványt emberkéz alkotja, emberész alkotja és a magárahagyott ember nem tudhat örökkévalót alkotni. Omne bonum perfectum, de-
sursum est. Ami, örök, azt hívni kell, azt várni kell: Rorate coeli desuper.

7.

A kultúrtörténelem ezt a *leszálló harmatot* várta. Örök értékeket hordozó kultúra csak akkor születhetett meg, amikor szuverén elhatározásából valóbari leszállt közénk az Örökkévaló a karácsonynak csillagbűvös misztériumában. - Wohl dem, der traut den Sternen. Jó annak, aki bízik a csillagokban. És minden igaz kultúra is „várta csillagát napkeletén” és boldog is

minden kultúra, mely elküldhette oda követét. Pedig a csillag fényén leszállott isten nem új kultúrát jőit teremteni, hanem új embert, új embert, aki „először az isten országát keresi.” Igaz, hogy ezért a többi érték, a kultúra minden értéke megadatik neki.

8.

Eduard Spranger szerint a kultúra, mint képzés, kötelesség nemcsak magunkkal szemben, hanem a társadalommal szemben is. „A környezet kívánja, hogy belsőleg kitágítsuk magunkat és a környezet értéktartalmát megértsük és annak az értéktartalomnak életében alakítón résztvehessünk. Az evangélium befogadása azonban már magában is „kitágulás”, érték-növekedés, környezetmegértés. Keresetlenül is eleget tesz az Egyházba belépő ember a társadalom igényének, amint Palmer mondja (Ev. Pädagog.): Az a legegyszerűbb keresztény is, akiben az evangélium diadalmaskodott az önzés és anyagelvűség felett, már valósággal műveit, összhangzatos ember. Könnyű annak örökértékű kultúrát teremteni, akinek birtokában van minden titok nyitja és minden szépség forrása és minden élet tartója. Hiszen az nem is akarhatja lezártnak az ő kultúráját, mikor maga is mindenestül az egetkitárt karácsony igézetete alatt áll.

9.

A betlehemi barlang kultúrköröknek találkozóponjtján állt és kinilta kincsét a világnak. Eljöttek őd i a sivatag primer kultúrkörének nomád pásztorai és eljöttek a kétezer év előtti nagykultúrák mágusai. Valamennyiüket a maguk kultúrájának lezaratlansága és e le nem zárhatóságnak tu Ja a hozta ode, az örök szomjúság: hátha itt fakad élő vizeknek forrása a puszták itt-ott felbuggyanó vize, a nagykultúr.ik omladozó ciszternáinak itala után?... Hátha itt adódik alkalom minden emberi alkotás örök titkos vágyának betöltésére, a kultúra, az Isten kezéből jött embernek alkotása hordozója lehet iit az istennek. Mint az Ecclesiasticus mondja a bölcseségéről: qui creavit me, requieseit in tabernaculo meo (Eccli 24 12).

10.

Felállították a keresztet Jeruzsálem városa mellett, a Golgotha hegyén, kultúrköröknek választóvonalán. A zsidó nép nagy PászkJára odagyültek a zsidók maguk is jelet várva, ha vájjon leszáll-e a Krisztus a keresztről”? Eljöttek távol Kelet kereskedői Antiochiába és Alexandriába menet, ha vájjon van-e oly kincs

itt számukra, amit a magukkal hozottra elcserélhetnének? Ott álltak a hellén világ görögjei, ha vájjon a maguk tudományának és művészetének betetőzését megnyerik-e itt? És ott álltak a „Roma prima” katonái, van-e szükség itt a hatalomnak védelmére, vagy felhasználható-e ennek a rendkívüli személynek ereje az Imperium kitágítására. És egy sem nyert kielégítő leletet és a kultúrkörök továbbra is külön éltek önálló életüket. Eljött, „akit a nemzetek várták”, de „övei be nem fogadák őt” és közvetlen nem volt szava hozzájuk az Úrnak; a transzcendentális világ gyöngyét nem vetette oda a bálványok népeinek, zárt kultúrák beszervezett millióinak.

11.

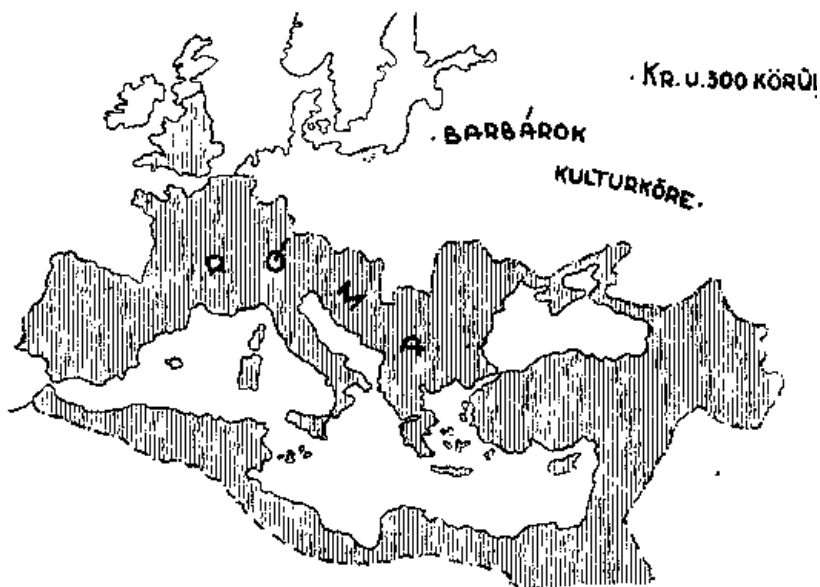
Új közösséget akart a Megváltó. Ez az új közösség nem az azonos fajtájú emberek uralma akart lenni más fajtájú emberek felett; nem azonos nyelvű emberek uralma más nyelvűek felett, még csak nem is az azonosan megélt és hordozott kultúra erejével összefűzött emberek közössége; új gondolat az a világ szellemtörténetében. Amint a nemzetek apostola mondja: „Az Isten házanépe ráépítve az apostolok és próféták alapjára.. .. melynek fő szegletköve maga Krisztus Jézus, kire az egész épület rakatván szent templommá növekedik az Úrban, melyen ti is együtt épültök Isten lakóhelyévé a Lélek által.” (Ef. 2. 19—22).

Az Egyház a kultúrtörténetemben.

12.

Új közösséget akart a Krisztus; „elküldte tehát a Lelket”, hogy ez az új közösség megszülethessen. A pünkösdi népe meg is született és terjeszkedett népek felett és államok felett. ISiem volt benne különbség zsidó és görög, szkitha és makedón között és nem volt különbség római polgár és barbár között. Elvileg a kultúrkörök különbsége sem állt fenn és a missziók története beszédes bizonyítéka, hogy a kereszténység az embert keresi és trauseendentális élete számára egyformán jó alom a khinai kultúra és a hindu, a tűzföldi kultúra, és a kelta. Mégis az Egyház életének a humánnummal való szerves össze-
szövődése annyi értéket, életközelséget, életszeretetet és élet-

igenlést jelent, hogy nem lehetett közömbös az Egyház jövője szempontjából, hogy hol lesz a földkerekség egységes akoljának pásztora, melyik kultúra lesz substratuma a kovásznak, mely az emberiség nagy tésztáját átgyúrja. Péter előtt ott állott mint lehetőség indu akaratkultúrája, Khiria társadalomkultúrája, a diasporák és parti városok kereskedőkultúrája, a sivatag arabjainak harci kultúrája — és Péter nyugatra ment, Rómába ment s így a művelődéstörténet legsúlyosabb döntéseképpen a Nagy Sándor óta elterjedt hellenizmusnak, meg a latin rendet őrző légiók életstílusának sz'ntézise, a Mediterraneum kultúrköre

1. ábra.

lett a kiválasztott — bizonyára nem a Gondviselés mélyen megindokolt közreműködése nélkül. A történelmi fejlődésnek oly lehetőségeit nyújtotta e terület (1. ábra) földrajzi fekvése révén is, meg beriépesittségének tarkasága révén is, hogy az Istennek a történelem síkján elgondolt gondolatainak gazdagsága számára ez tetszett legalkalmasabb helynek. Annyi öblöt és félszigetet, annyi hegyekkel széttagolt, különálló és mégis folyókkal egybeízüött léterületet mint a mediterraneum, nem nyújt más része a földnek. A kultúra számára is jó talaj az: a létminimumot kevesebb munkával nyújtja, mint a sarki vidékek, úgyhogy annak számára, aki dolgozni tud és akar, marad tér

magasabbrendű értékek létrehozására is, viszont a létminimumot sem adja ingyen, mint az egyenlítő vidéke. Az isteni gondviselés nemcsak az egyén életben, hanem a közösségek életében is a természetre építi a természetfölötti világ értékeit ...

Az egyházközösségeknek terjedő serege belepte lassan a Földközi tenger partjait és szigeteit és Kisázsia hegyeit. A Mediterraneum kultúrája azonban nem igen látszott észrevenni a változást. Tertullianus (160-240) nyíltan és egyszerűen regisztrálja e tényt szembeszállva a váddal, hogy itt valamiféle új kultúrkör van készülöben, amelynek tagjai kivonják magukat a Erodáлом alattvalóinak közösségi munkájából: „Nem vagyunk az élet száműzöttjei, Emlékezünk ugyanis arra, hogy hálával tartozunk az Istennek, teremtő Urunknak, de műveinek semmiféle gyümölcsét vissza nem utasítjuk, csak mérsékeljük magunkat, hogy ne használjuk azokat mérték nélkül és rosszul. Aliért is veletek (művelt pogányok) élünk ezen a világon, nem fórum és mérsárszék nélkül, sem fürdők, üzletek, műhelyek, vendéglők nélkül, sem a ti vásáraitok, vagy kereskedelmi összeköttetések nélkül. Mi veletek együtt hajóznak és katonáskodunk, műveljük a földeket és kereskedünk, kicseréljük veletek portékáitokat és rendelkezésekre bocsátjuk munkáinkat. (Ápol. 42.)

14.

Sőt még akkor sem látszott érezhető változás, mikor a milánói ed clum végeit vetett a katakombaéletiek és a keresztény nép szinte észrevétlen belenőtt a késben talált kulturális vázba. A tudomány, a művészet sőt az életstílus is alig érezte meg, hogy pogányok helyett keresztények hordozzák értékeiket. A theologia hatott a philosophiára és retorikára, de a hatás nem terjedt túl közvetlenül érdekelt gondolatkörokon; az egyházművészet új motívumokkal gazdagította a képzőművészetet, de a mozaik módosításán kívül újat nem produkált, sokhelyt külsőleg is alig különbözött Olimpos ábrázolása a keresztény történet és túlvilág képeitől. Az életstílus változását a jobbadán kispolgári és falusi tömegek nehezen tudták volna kitermelni és megélni. A kultúrélettel szemben a keresztény nép többsébe inkább tartózkodó volt, mint életigenlő. Manicheus és gnóosztikus hatások folytán valami félszeg élettagadás jellemétől az általános állásfoglalást. Viszont nem egy jóakarató és őszintén keresztény lélek épen a művek közül megtértek

seregéből — a maga felfokozott igényeivel adaequátnak ismerte őt az adott kultúrát, amely (ma már tudjuk) velejében korhadt és fejlődésképtelen volt.

15.

Egy Szt. Ágostonnak kellett jönnie, hogy az egybe nem illőséget átérezze, átélje és e lelki szenvedésből és vívódásból kitermelje az evangélium minden értékének, meg a mediterrán pogány világnézet, világalakítás és életstílus maradandó értékeinek ifjú erőttől duzzadó szintézisét. Amit Ágoston a bölcsélet és történelmiértékelés, az államjog és erkölcsstan újjáfogalmazása terén elvégzett, az sokkal több volt, mint Platónnak és Herodotosnak, Cicerónak és Sokratesnek adaptálása és átértékelése. Több volt mint készen talált klasszikus kincseknek kiválogatása, átrendezése és kiegészítése: egy új kultúrának útra-indítása volt az. Átérzése a homo religiosus mélyen emberi szomorúságának: „Quoraodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?” (Idegen földön nem énekelhetjük az Úr énekeit . . .) Ágoston műve idegen világban otthonnak készítése, kopár földön Tabernaculum építése, pogány csak — emberi lélektalajnak a kegyelem befogadására előkészítése megfelelően a pali szónak: Adimanles autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei accipietis. (II. Kor. 6)

Folyamat indul meg Ágostonnal a szellemtörténetben, melynek célja Jan van Ruysbroek szerint (A legfőbb igazságról szóló könyvecske) hogy „az Isten kegyelme a legalacsonyabbrendű erőig eljusson.” És hogy minden földi erő beállítassék az ember műve révén az Isten dicsőítésének munkájába. Ez az elgondolás adja meg a vezérinotívumot a nyugatrómai kultúrához teret adva az aktivitásnak az értékek hierarchiájának sérelme nélkül: frui, non uti Deo, uti, non frui bonis terrenis. Szabad és kell kultúra, ha az eszköz...

És ez az óriás jelentőségű munka a politikai világtörténelem részéről nyújtott lehetőség utolsó pillanatában végeztetett el. Hiszen Ágoston halála után fél évszázaddal összeomlik a Nyugatrómai birodalom, a légiók ereje nem tartja össze a provinciákat Csak az imponderabiliák összekötő fonalai élnek: a Roma primi kultúrtradíciói és a Róma securida hierarchiájának plébániákat és püspökségeket összekötő erői. A kultúrtradíció erői hem megbízhatók, inert a provinciákban a germánoknak másritmusú fiatal kultúrerői is teret kérnek és maguktól szintézis szükségét nem érzik és nem pártolják. Az Egyház fonalai

erősek, de vékonyak: Önálló kultúra hordozására még nem készek. És az evangélium hirdetői végigmenően érezték és kifejezésre juttatták, hogy az Egyház célja az evangélium hirdetése és nem a civilizálás. Ha tehát a kultúrpotenciál nagyobb volta miatt természetszerűen civilizáltak is, de csak az evangéliumért és az evangéliumon keresztül.

16.

Viszont ott állt keleten az élő Egyház élő veszedelmeként a hellén műveltség széles bázisán épült *bizánci egyház* kultúrája, istenhelyettes császárával, istenszolgálatot pótló államszolgálatával, hivatalnokpapjaival. Élő veszedelem volt ez, hiszen Róma kiraboltan, népe szegényen, nemcsak aranyban, hanem kultúrértékekben is szegényen állt és csábító jelként élt vele egy időben a keleti császár világa. De Róma egyházának éppen ez a függetlensége volt a ereje: nem védte őt az állam, de nem is befolyásolta a sok kis párt küzdelme. Kultúrája magként élt, de legalább nem determinálta tőle idegen erőknek más életritmusa. — Különös, hogy a bizánci kultúrának fejlődésében mily kevés szerepe volt a keleti szerzetességnek, melynek tagjai mély, szemléletes életet éltek, de a körülöttük kavargó világba nem nyúltak be alakítólag.

Ekkor állt be a kultúrtörténelem munkájába *Szent B.* lemondva az adott kultúra nyújtotta élvezetekről, szakítva az adott életstílussal. Ez az igénytelenség lehetővé teszi, hogy nagy bölcsességgel kormányzott apátságaiban az új életalakítás a régi nehézségekre való kényszerű tekintet nélkül mehessen végbe s az egyöntetű életet a templomaik köré sereglett nép számára is „előélve” elterjesszék a Mediterraneumnak akkor már Bizánc, nem sokkal később Bagdad kultúrköreinek leválása után megmaradt területén. Az új kultúrkör alapjai ezzel adva voltak. A hegyek monostorai adták a minden kultúrát elsősorban hordozó vezetőréteget, amelyhez aránylag könnyen csatlakoztak a törzsek és népek előkelői. Érezték, hogy „non eripit mortalia, qui regna dat coelestia”, vagyis hatalmukat nem kellett félteni ez új világtól, viszont a sokszor csak díszként igényelt, de mégis szívesen látott kultúra áldásait veszély nélkül lehet elfogadniok.

18.

Három évszázad múltán *Nagy Károlynak*, lelkében már

megintethetik a római birodalom; új formában való feltámadtatásának gondolata, a Szent Ágoston adta Civitas Dei-nek realizálásaként. Korai volt még e gondolat, de termékenysége nyilvánvaló, hisz egy évezreden át a Szent Birodalom volt minden, nemzeteket átfogó akarás természetes keretjébe.

A kultúrtörténelem új hullámverésre várt: megint a benedécs rend volt az, amely ezt adta. A *cluni reformmozgalom* hozta meg újra az erkölcs uralmát az életfelfogásban s megteremtette véglegesen az új római kultúrkört (amelynek egyik megnyilvánulása, művészettörténelmi vetülete a román stílus).

2. ábra.

Ez a kor az egységes politikai vezetést nem érte el, mégis az egyes tagállamok élesebben megvonták alatta határait, más kultúrkörök felé. Északra (2. ábra) a keresztény Svéd- és Norvégország vonta meg a határt az északi primitív vadász népek kultúrkörével szemben. Az orosz törzsek ez időben jutnak véglegesen az orthodoxia befolyása alá, de a Szarmata síkon még soká nem lehet egységes kultúrkörrel beszélni, Róma kul-

túrkörének határa a Kárpátok gerincén fut végig. Délen a magyar horvát tömbnek határa a mesgye a Keletrómai birodalommal szemben, majd a Földközi tenger vizei. Csak az Ibériai félszigeten veti meg lábát az Iszlám s onnan szorítják szívós küzdelemmel mind délebbre Castilia és Arragonia katolikus fejedelmek. Az új terület kisebb lett a régi Mediterrán kultúrkörének területénél délen és keleten, de megnőtt észak felé, hogy egy évezredre politikai és termékeny kulturális feszültségeknek küzdőterévé legyen.

19.

Az államok politikai határai szerteszabdadják e nagy területet, a fajok tarkasága a valaha egy törzsből eredt emberiségnek csaknem valamennyi képviselőjét jelentős tömegben magába foglalja, a kultúrtörténelem minden jelentős kultúrkörre bejutott ez új kultúrába és mind nemcsak hogy megőrzi eredeti szépségét és minden örök értékét, hanem új virágzásba kezd. Az első időkben a Kr. u. X—XI. században — a virágzás egységesebb keretek között, keményebb fegyvellemmel, nagyobb lélelemmel történik. Megegyezően az egyháznak, minden idők legnagyobb nevelőjének alapelveivel: „Béke nincs az emberben, hacsak az alsó a felső alatt, az állati a szellemi alatt nem él.” (Prohászka) Később több szabadság, elevenebb élet, nagyobb lendület szab új életstílust. Az első idők munkája a több-kevesebb arányban, de minden nemzetnél meglevő embertípusoknak átformálása és az új irányba való beigazítása volt.

20.

Értékelni kellett a *pihenéséiért munka emberét*, aki a környező világot belső szükségyszerűségtől indítva akarta a maga stílusára átalakítani. Meg kellett ragadnia az ő lelket, hogy agitatórius ereje a Szentlélek és az új kultúrkör számára, Jegenyen hasznosítható, de egyúttal rá kellett vezetni őt álláspontjának egyoldalúságára és a lélek transcendentális motívumaival akartatnia az elmélkedést és a szolgáló szeretetet. Az „északi faj” úrnépeinek a messzibe tekintő szemét kellett az ég felé és gyengébb testvérei felé fordítani és nevelni így a pogány Führer típusból keresztény lovagi ipnst.

Értékelni kellett a *múltörző* „fali” típust, a helyhez kötöttséget, az otthont és a hagyományt szerető nehézkes emberfaját. Be kellett állítani az ő munkabíró egyéniségüket a kultúr-

kör munkájába. De egyúttal rá kellett nevelni őket a munkájuk fölé emelkedni tudásra, a tárgyak értékei mellett és fölött a személyek értékeinek meglátására. Földhöz tapadó szemüket emberszemmé tenni, a pogány világbíró óriásokból Krisztust-hordozó világátformálókat nevelni.

Értékelni kellett a Mediterraneum ősi kultúráját hordozó „nyugati” embert is. Az ő nyitott lelküket, minden újság felé tárt egyéniségüket, társaságszeretetüket, társaságnak és társaságból élésüket bele kellett állítani az új fejlődő társadalom szolgálatába. De egyúttal emelni kellett őket — épen a kultúrkörbe beözönlő másnemű értékek révén — nagyobb tárgyaságra, nagyobb mélységre, egyedül is megállni tudásra. Mindig más szemére tapadó szemüket és szívüket a személyek életkereire és az égre kellett irányítani, a színészi, szónoki, gavalléri típusból emberpásztorokat, nemzetszervezőket kellett nevelnie.

Értékelni kellett a homokpuszták *zártlelkű* gyermekeit is, az arab és tibeti népeknek ezer úton beszívargó vérért. A többi népfaj számai a ellenszenves és befogadhatatlan héj mögött meg kellett látni a gyermeki lelket és beleszöni azt az örök-egy Krisztus ezerszínű köntösébe.

De őt magát is felemelni, sejtelemszerű istenhitét dogmákba fogni, a nehézségekkel szemben — melyek elől belső adottságainál fogva menekült addig — felvértezni, bátorrá és tetterekesszé tenni: megkeresztelni kellett. Befelé néző, ihletésre vágyó szemét a testvérré és az égre irányítani, sámánból prófétává kellett tenni . .

Értékelni kellett a *saját fogalmi számaiba belegabalyodó*, az adott anyagi világtól szabadulni akaró örményfajú népeket. Meg kellett látni az értéket, amit a lelki világnak (ha bizonyos értelemben túlzó) becsülésejelent és felhasználni ezeket az erőket a kereszténység gondolatépitményeinek felépítésénél. De egyben megóvni a fajt az anyag megvetésének manieheus tévelyétől, a valóságtól menekülésnek délibábkergető veszélyétől, a színészszerű, akaratlanul is hazug lyrától és páthosztól, amely nem a lélek egész mivoltának megrendüléséből ered, hanem idolként tekintett gondolatépitményének hidegen kiszámított kifejezése. Nyugtalanul tétova szemét, a saját arcában is magát idegennek és otthontalannak érző szemét immanens isteni erővel kellett békére simogatni, az életidegen szó- zsonglőrből universitasok kathedráján kultúrhivatást teljesítő professzort nevelni.

És végül értékelni kellett az *alpin* fajt is, a rätoszlávoknak és keltáknak ezt az Európa *minden részébe* eljutott nemzetiségét. Meg kellett látni *őszinte békevágját* és azt beletorkoltatni a pax aeterna eszményébe, meg kellett látni immanens alázatosságát és szolgálni készségét és a -keresztény szolgálatkészség égisze alá állítani azt. *De* egyben a kultúrkör nevelő keretei révéri ránevelni a küzdelem előli megfutas ösztönös gesztusával szemben a helyállás akarására, az örök Mindenvertigkeitsgefihlből adódó szolgálni akarás gesztusáról az Isten-gyermekeinek szabad úr-ságára. A rabszolgából hűbérest kellett alakítani.

21.

A bencés kolostorok belsejében évszázadokon át folyt a láthatatlan és csak eredményeiben élénk tűnő munka, amely a nevelésbölcselet legnagyobb antinómiájának gyakorlati és teljes megoldását adta: a Krisztus előtt nincs görög és szkitha, nincs római és zsidó, nincs úr és nincs rabszolga — pedig mégis velejében más a görög és más a szkitha, más a római és más a zsidó, más az úriélek és más a rabszolgafaj... A megoldás a közép-kor első felében az antinómia első felének hangsúlyozásával, a kor második felében, a XII.—XIII. században az antinómia második tételének hangsúlyozásával történt, így adódott, hogy az első korszakra a szerzetesség, a másodikra a világban élő kereszténység nyomta rá inkább bélyegét és kimutathatóan az embertípusoknak az Egyház keretén belül vértelenül küzdő harca alakította a kort. A merő természet körén belül értetlenül és ellenségesen kellett egymással szembenézniük az évezredek folyamán oly lényegesen mássá lett embereknek, az Egyház természetfeletti erőkből táplált alázatra és szeretetre nevelése lehetővé tette a békés együttműködést és ezen a réven egységes kultúrelét megélését. A román korban Európának politikailag sokszorososan tagolt területén a kultúra egységes. Nemcsak a fajok különbsége nem érzik, hanem az élő nyelvek különbségét semmibevevőn terjed a latin nyelv, mint a közös kultúrának ellenmondás nélkül magasabbrendűnek elismert nyelve, a diplomácia és tudomány, a liturgia és az előkelők társalgási nyelve. Nemcsak a theologia egységes, hanem a philosophia is, mely e korban nem is akar több lenni, mint ancilla theologiae. Az egyes szerzetes-közösségek őrzik az áthagyományozottat és terjesztik az újonnan feltártat. Az építő szerzetesek egyforma ivekkel hidalják át az oszlopközöket és egyformán díszítik az oszlopfőket Palermótól Mainzig és Zamorától Jakig.

A politikai egységes közérzés a keresztes hadak „intézményében” nyilvánul meg, melyekben egy szívvel és egy lélekkel vesz részt brabanti és lotharingiai, anjoui és wessexi lovagcs és jobbágy. Ezek a keresztes hadjáratok közvetlen érintkezést biztosítanak a bizánci és iszlamita kultúrkörrel és így külsőleg is tartalommal látják el azt az erjedési folyamatot, amely ugyan csak a keresztes hadjáratok révén indul meg s a középkor derűs szakaszának, a *gótika kordnak* létrejöttét eredményezi. (3. ábra.)

3. ábra.

A római kultúrkörnek annak idején el kellett szakadnia Bizánctól, ha nem akarta veszélyeztetni magasabbrendűnek elismert evangéliumi elemeit. Nem a görög nyelv ellen küzdött ortulharmás és utána Nyugatnak annyi latin jelese, hanem az ellen a felfogás ellen, mely kényelemszeretetből, túlzott tradíció-tiszteletből, nemzeti büszkeségből a görög filozófiát és életnézetet és kultúrát az emberiség Krisztushoz vezető útjának

elkerülhetetlen propedeutikájának tekintette, amely nem érezte át Pál drámai erejű szavát: „A ti hitetek ne legyen az emberek bölcsességében, hanem az Isten erejében.” (Kor. I. 2.5).

Most azonban, a XII. században már bátran merhette befogadni az „idegenből” vett értékeket és bátran merhette a Krisztus előtti kultúrtörténelem kincseit nélkülözhetetlennek mondani Tertullianus haragja nélkül, ki keserűen volt kénytelen elismerni, hogy „a pogány tudományok elhanyagolása csődbe juttatná a kereszténységet.”

Ugyancsak tárt szívvel asszimilálhatta a római kultúrkör az eddig csak szinte szégyenkezve befogadott iszlamita kultúrhatásokat, azok révén a háttérbe szorított Aristoteles-i felfogást és „a bűn szociális jellegét” a germán népeknél jobban és világosabban felismerő mohamedán etikát (versaillesi 28. Semaine Sociale de France 1936.)

23.

Az új („gót”) kor kialakulásának belső *néplélektani okai* is voltak. Azelőtt a népvándorlás korában a domináns életalakító tényező a concupiscentia carnis, a test és vér kívánsága volt; az hajtott a népvándorlás kamasz népeit is, az enervált római népet is. Később a komor középkor idején a vezető rétegnek főbűne a superbia vitae volt — (a fajelmélet túlzó hívei ezt a tényt maradéktalanul az erős vérkeveredés átütéséből magyarázzák, ami a nomád lovas fajok nyugat felé vándorlásából adódott). — A XII. században szerepet nyer a nemzetek életében a concupiscentia oculorum is. A Test-bálvány uralma után az Állambálványok uralma következett, hogy most a keresztes háborúk folyamán meggazdagodott és befolyáshoz jutott polgárság révén felemelhesse fejét az Aranybálvány is.

Az Egyház az első embertípussal szemben kitermelte a kölni Szent Orsolyát és szűz társnőit és hosszú sorát a test kívánságait m elvetőknek öl egész Szent Imréig és Szemerme Boleszlávig. A második embertípussal szemben kitermelte a Nagy Károly, Szent István, Szent László, Szent Olaf alakjait. És mikor a keresztes hadak ideje átalakította a termény gazdálkodásra berendezkedett világot és elterjesztette Bizánc pénzgazdasági életstílusát s vele rászakadt a kultúrkörre a Mammonimádás minden, eddig alig ismert bűne, az örökké ifjú Anyaszentegyház ki tudta termelni vele szemben Assisi Szt. Ferenc heroikusán nagy alakját.

A derűs középkor idejének nagysága abban állt, hogy

szembe mert és tudott szállni az életformáié nagy szenvedélyeknek nem isteni eredetét hirdető eretnekségekkel is.

24.

Clairvaux-i *Szt. Bernát*, aki a gótika korának megindítója volt, ki merete mondani, hogy az askézis lehet túlhajtott is, Regensburgi Berthold ki merete mondani, hogy az Isten a házasságot jobban megszentelte, mint bármely szerzetesrendet.

Szent Domonkos nyíltan hirdette, hogy az államellenes albiai eretnenség tévesen tagadja az államhatalom jogosságát, a hatalomélet a maga egészében beállítható a természetfeletti élet szempontjai alá és a kereszténység követelte egyéni szabadság nem azonos az anarchiával. Ugyancsak meg merete mondani, hogy a világi tudományok művelése a természetfeletti élet szemszögéből is kívánatos — amivel sok jóakarátú, de szűkösen naiv szerzetes nem tudott egyetérteni.

És *Aquinói Szt. Tamás* bátran megmondta, hogy „a földi javaknak elégséges birtoka és készlete múlhatatlanul szükséges az erényes élethez, amely nemcsak heroikus szentek, hanem az átlag ember számára, általában lehetséges”. Pedig valóságos tömegmozgalom volt az ő idejében a Doctor Seraphicus életstílusának mindenki részéről való és nyilván megvalósíthatatlan utánzása.

A kereszténység első századait is jellemezte valami anyagmegvetés, testmegvetés, passzív másvilágvárás, aminek következtében — mint Prohászka Ottokár mondja — „kikapcsolódni akartak a világból, a munkából, a kulturális tevékenységből. A Szentlélek kikorrigálta e nézetet és ráterelte őket a korikrét élet szükségleteinek kielégítésére. Nem lehet az élettől elvonulni. Az istenült ember is a természet keretében áll, a munkát igénylő világban áll... jobb világot s a jobb világba jobb embert” kell állítani. A kereszténység első századainak élettávolsága, élettartózkodása és életmegvetése újult fel a korai középkor embereiben. A *gótika fordulója* éppen *azt jelentette, hogy az életközelség, életigenlés és életszeretet ideje jött el újra.* A derűs középkor embere Suger apáttal „egyformán kivált a monostorban és a királyi palotában”. Aquinói Szt. Tamás megalkotta elvben is, az életében is életformáló, magukban vad erőknél: a test kívánságának, szemek kívánságának és az élet kevélységének egymás közötti egészséges kiegyensúlyozottságát s az Isten kegyelmi rendjébe való szerves beletagozását.

Benne és Daniében érte el a maga egységének és tartalmasságának delelőjét az „Abendland” kultúrája. De alig ulti» meg e diadalának első jubileumi évét (1300), a politikai erők megdöntötték a csak néhány évtizedig tartott békét. És amíg a derús középkor első évszázadát a Hohenstaufok áldatlan küzdelme tette homályossá — előtérben juttatva az alkotó francia géniuszt, addig most Szép Fülöp gőgös pártútése es a nyomába szinte büntetesként járó angol-francia háború kapcsolta ki az egységből az évszázados kultúrkör nyugati felét. Németországban és az Anjouk Magyarországon élt még a gótika szelleme, de a római világ területén csak a hierarchia egységét állíthatta < helyre a kettejük erejéből adódó konstanzi zsinat. A régi kultúrkör a maga töretlen erejében már nem kelt fel többé. Újból úr lett az Állambálvány, melynek csatlósait — öncélú hatalomra törő nagyurait — sikerült a francia királynak letörni és egyidejűleg a Civitas Dei szolgálatában álló nemzetállamot a Bou vines-i csatában felépíteni. Újból úr lett az Állambálvány, amelynek abszolút egyeduralkodói minőségben pogány reprezentánsa volt már egyszer a Magna Charta előtti angol király. A Roncagliai mezőn azt mondta a milánói érsek a Barbarossának: *Voluntas tua lex est, quia scriptum est, quidquid regi placuit, legis habet vigorem.* Német földön sokáig nem tudott úr lenni ez a felfogás, míg végül a cuius régió, eius religio elv még a vallás terén is mértékadónak ismerte el a tartományúr akaratát, amit Erastus (1524—1583) szabatosan úgy fejezett ki: „leghelyesebb, ha az *egyház* alá van rendelve az államnak.” Franciaország már a XIV. században, utánna a kis államok egész sora hódolt be elismerten, vagy burkoltan az elvnek, hogy az állam a legfőbb értékmérő, az állam akaratával zárul a kultúra zártan építménye.

A *renaissance*-szal beköszöntő új bálványalakítás azonban megint nagyobb szerephez juttatta az aranyat is, mint az állammal szemben a szabadság egyetlen számbajövő védőjét.

A renaissance szellemáramlatának befejezője volt a *reformáció*, amely nemcsak az Állambálvány hivatalos elismertetésének a vallásos világnézetbe való szerves beillesztési kísérletével zárta el Európa északját a déli területek jobbadán töretlen vi-

lágától, hanem a világpolitika Egyensúlyi helyzetének csak félig-akart megbolygatásával lehetővé tette a türk-iszlám kultúrkör merész előretörését, amely (1529-ben) csak Bécs alatt torpant meg.

Spanyol földről kelt útjára az a nagy reakció, melyet *bárok* néven ismer a szellemtörténet s amely a pusztaiében levő értékeket próbálta megmenteni lendületes bátorsággal.

A mozgalomnak örökértékű eredményei a tudomány és művészet minden ágában jelentkeznek. Nemcsak a véletlen időbeli találkozások, hanem a katolicizmus mélyeiből merítő és azzal organikus összefüggésben álló alkotások egész sora igazolja, hogy a katolicizmusnak volt mondani valója ama kor számára is. Az államhatalom terén ugyan nem sikerült visszaállítani a gótikus államfelfogást: a francia királyok és a német császárok époly hívei az abszolutizmusnak, mint a kis német fejedelmek, vagy VIII. Henrik, vagy Cromwell. De azért a külső politika terén is érződött a bárók lendülete. Az a kultúregység, melynek északi fele nemcsak vallási, hanem kulturális szempontból is távolodott a 'délitől, a maga területi veszteségét délen próbálta kompenzálni. Európa délkeleti felén a gótika óta gyökeres volt a változás. (4. ábra.)

4. ábra.

27.

A bizánci kultúrkört elsöpörte visszahozhatatlanul az Iszlám. Konstantinápoly elesett (1453.) és soha a régi formában vissza nem jöhet: a Balkánon Szent Száva birodalma lépett szellemi örökébe, mely török uralom alatt is szívós kitartással alakította a maga sajátos világát, Oroszországban Moszkva lett önállóvá és színezte az orthodox örökséget a maga szláv motívumaival. Az újrómai kultúrkör keleti exponensének, a *Do mus* Auszriának egyetlen lehetősége volt azoknak a területeknek visszaszerzése a töröktől, amelyeken népei ősi kultúrájának megélése biztosítottak látszott, így került a kor célkitűzésébe a magyar földnek, mint az újrómai kultúrkör legkeletibb tartományának felszabadítása és így lett az 1683—1686-ig terjedő idő a kultúrkör népeinek összefűzése nem anyagi célok, nem lokális aspirációk, hanem kimondottan a kultúrkör egyetemes célja érdekében. Elfogulatlan kultúrhistorikus nem veheti hallatlanra a tényt, hogy az újrómai kultúrának e korban való fenntartása a pápaság mellett nagyrészt annak a dinasztíának érdeme, amelynek igazi megalapítója és első császárrá lett tagja a császárkoronázáskor a jogart nem találó püspököt azzal mentette ki zavarából, hogy az oltárról levéve a feszületet, mély átérzéssel mondta: *Hoc est sceptrum meum.* — Ez a jogar, amely természetszerűleg halványítja minden egyéb összetartó erő fényét, Auszriának, mint a Habsburg dominium törzsállamának évszázadokra szóló, nagy időn át csak rejtve működő szimbóluma lett. S amint Magyarország a Szentkorona keresztpántjában a nemzetiségi elven túlemelkedő hivatás jelét látta, úgy érezte Ausztria is, hogy „örököse az univerzalizmus nagy princípiumának, amelyen egykor a Római Szent Birodalom nyugodott” (Schuschnigg).

28.

A XVIII. században elhalványult a kultúrkör fénye. Északnak *felvilágosult* levegője a tüzet is lehűtötte. Csak a XIX. század elején akart újra álmodni Európa. A *romanticizmas* komplex jelenségének főrugója a gót kor újraálmodása volt. Nem is maradt eredmény nélkül a kultúrát tulajdonképpen hordozó rétegek körében, de a kultúrkör egész területét megmozgatni nem tudta. Nem a vallási és a vallástól ihletett kulturális erők voltak a XIX. század életének primer mozgatói. A török kultúrkör további üzése is inkább faji, mint vallási rugók eredménye volt. És amennyiben vallási erők közrehatottak, azok

Kstantinápolyra, mint célra és nem Rómára mint, forrásra mutattak. A XIX. században Róma politikai hatásterülete minde n felé csökkent. *Csak a szellemtörténet terén maradt a vezetett a római kultúrkör híveinek kezén;* ott sem az elismert nagyságok, az egynapos, de világszerte ismert felfedezők, az egymástváltó újrendszeralkotók kerültek ki a hívő katolikusok sorából, hanem a valóban alkotó, a maradandó értékeket szerző, az életükben dl ig ismert igazi lánglelkek. Balmez és Ampere, Volta és Mendel, Marconi és Bergson, Undset és Prohászka, Schütz és Görres mindmegannyi bizonyítékai a göthei szónak: „Die Menschen sind solange produktiv, als sie religiös sind” (Riemerhez írt levél). Addig alkotóképes az ember, amíg van vallása és addig tud örökértékű dolgokat alkotni, amíg az Örökkévalóságba bele van kapcsolva. A művészet története külsőáégesebben, de állandóan igazolja az Egyház termékenységét. Azelőtt is az evangélikus csalogány (Bach) legszebb művei misedarabok voltak, a világias Berninit templomi feladatok tették igazán művésszé. A XIX. században pedig Beethoventói Schubertig és Mohrig, Millettől a beuroni iskoláig az Egyház ihlette az alkotó művészek százait. Valóban „nur an Kirchlichen Aufgaben kann die Kunst einen befriedigenden Stil erlangen, ohne sie wird sie unestet und schwankend.” (Schnaase).

29.

Amde a XIX. század az Aranybárány kora, a gépkultúra, amely a maga nagy fellendülését nem utolsó sorban köszönhette az Aranybálynak, hálás volt fellendítőjének. A gépkultúra nélkül az Állambálynak uralmát nem tudta volna megdönteni a szabadság örök értékének védelmezőjének szerepében tetszelgő Mammon. A kultúra célgondolata kifejezetten nem az élő Isten, hanem a többélvezet, több kényelem, több evilági életöröm lett. A homo oeconomicus volt a századvég uralkodó típusa, akinek egyetlen életcélja az önfenntartás (melyhez nem szükségképen járult az ösztönös fajfenntartás: aglegény milliomosok nem is igénylik, hogy „nőjük” gyermekeiknek édesanyja legyen.) Ebből nyilván következik Eduard Spranger megállapítása, hogy az egoizmus és mutualizmus — az önzés és a cseréreberendezettség — az Aranybálynak hívei szociális beállítottságának primer gazdasági formái. Az altruizmus „nem gazdaságos.”

A társadalmi kultúra mélyén elfeledetten éltek csak a Keresztény múlt lassan halványuló erői, melyekről Bismarck találón mondja: „die ganzen Begriffe von Moral, Ehre und

Pflichtgefühl... sind wesentlich nur die fossilen Überreste des Christentums (der) Väter, die unsere sittliche Richtung, unser Rechts- und Ehrgefühl noch heute, manchen Ungläubigen *un-*bewusst, bestimmen, wenn er auch die Quelle selbst vergessen hat, aus der unsere heutigen Begriffe von Zivilisation und Pflicht geflossen sind.”

30.

A XIX. századot a *racionalizmus* ülte meg és ezért nélkülözték E. Winter (Wien 1935.) találó bírálata szerint a keresztény tömegek „egészen a világháború előtti időkig az eschatologikus momentumot. Konzervatív volt a keresztény tömeg a konzervatívokkal, vallotta a polgári eszméket a polgársággal, forradalmár hangot ütött meg a forradalmárok között, de mindezt utólag cselekedte meg. Az eszmék mögött kullogott, hiányzott belőle az előretörő, a hódító életerő”. Mintha a görög kultúra hideg racionalizmusa kijátszotta és kiélte volna minden lehetőségét az európai fajok életében és az élet új ihletést várt volna. Talán kelet felől várta a misztika revelációit, a tús és igénytelenség építő erőinek felkeltését, a külvilágtól való függetlenítődés heroikus szépségeinek vágyát. Talán megérezését az emberiség nagy egységének, amely nemcsak a fehér fajok úrvoltát jelenti, hanem testvéreknek nagy közösségét, ahol Szem sátrában nemcsak Jafetnek, hanem Khámnak ivadékait is be kell fogadni...

31.

A századforduló azután meghozta a *világháborút*. Az az Európa, mely valahaváló egységében diadalmasan mérközött Keletnek és Délnek idegen kultúrköreivel, megméretett és könnyűnek találtatott. Államaira esett szét, melyek a háború utáni két évtizedben szinte az összes elképzelhető kombinációba fogva próbálták megtalálni az elveszett egyensúlyt s a közös, összekötő célkitűzést. Rádöbrent Európa, hogy kötőerejű közös célkitűzése nincs, hogy „embereinek általános ítélőképessége gyengült”, igaz műveltsége nincs, hiába terjesztette az általános műveltséget, hiába hozta be a régi koroknál sokkal általánosabb oktatást, az csak „körülvette a népet meg nem emésztett, csak tudott, de át nem élt gondolatokkal és szétfecsegett, szétrágott igazságokkal” (Huysinga). Pedig csak az élő igazságnak van tartó ereje, csak az élő Isten szabadíthat meg embereket és népeket egyaránt.

A világháború döbrentette rá a fehér fajokat is, de a színeseket is, hogy Európa kultúrnépei bálványimádók lettek.

A Test halványt meztelen nyíltsággal imádják, az Állambálválynak egész hivatalos „theológiája” van, talán csak az Aranybálvány uralma és omnepotenciája ingott meg egy kicsit...

A technikai kultúra az egész föld területére kiterjedt. Es a három nagy bálvány imádói halványuk szolgálatába állították ezt a világot átfogó erőt. A rádió és mozi révén ezeknek a bálványoknak kultusza egyetemesebb és egységesebb, mint a római Egyház felséges liturgiája. Persze, hogy ez veszélyt jelent az egész emberiségre nézve. Persze, hogy a technikai és gazdasági haladás az emberi személyiséget fenyegeti. Amint Berdsajeff mondja: „Az eszköz céllá lesz és szüntelen aktivitást követel a maga szolgálatában. Nem hagy időt a kontemplációra. Az ember nem ér rá a szépet szemlélni, az igazságot szomjazni és nem ér rá imádkozni.” Pedig kontempláció kell és a szépet szemlélni és az igazságot szomjazni kell. És imádkozni is kell. Később azután kell a technika is. Ezekért a felsőbbrendű értékekért kell. A technika adta eszközöket azonban még nem állította a maga szolgálatába az újrómai kultúrkör, legalább is nem azal az intenzitással, mint a világ kezdete óta kísértő bálványok hívei megtették. A világ fiai okosabbak voltak a maguk nemében, mint a fény gyermekei...

32.

Tény, hogy az Egyház és vele az újrómai kultúrkör helyzete ma igen hasonlít a Szent Benedek korabeli helyzetéhez: a külső pántok — államhatalmi és pénzhatalmi erők — nem megbízhatók, *csak a belső összetartó erőkre lehet építeni*. Persze a néptömegek számára ez végzetes jelenség (Oroszország, Mexikó, Spanyolország 1), egyesek számára azonban heroikus életvezetésre, sőt nagyon sokszor vértanúságra való világtörténelmi alkalom. Magának a kultúrának számára pedig nagyjelentőségű idő, mikor a történelem folyamán a kultúrkör állagába belefonódó szekunder és accidentális tényezőket az őket illető helyre lehet utasítani, viszont a primer, lényeges motívumokat minden, nem autochton értékelésre való tekintet nélkül lehet az őket illető szerephez és értékeléshez juttatni.

33.

A kultúrkör e krízisének napjaiban jó tudni, hogy *a mi kultúrkörünk legerősebb a szociális front vonalán*. Eduard Spranger egészen mélyen szánt, mikor azt mondja: „Bei keinem anderen Obensfort liegt der Übergang ins Religiöse so nahe wie bei dem sozialen Menschen« (E. Spranger: Lebensformen). Nem-

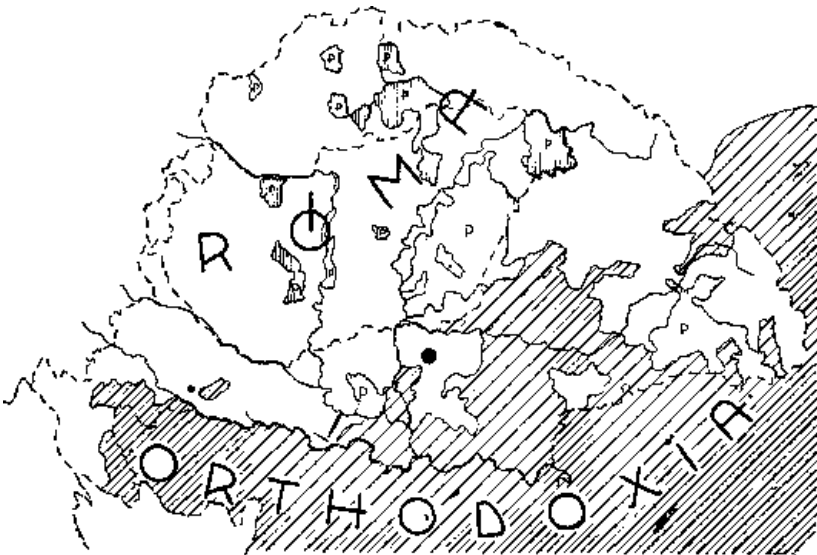
csak immanens okok miatt van ez így, mert t. i. a társadalom szervezése a házasság kegyelmi erőinek révén is, a charitas állandó parancsa miatt is, a királykoronázás ma is eleven liturgiája révén is integráns programpontja minden katolikussal megmozdulásnak, hanem azért is, mert az Államból vány is, az Aranybálgány is ezen a téren, a hatáskörük alá tartozó emberek megszervezése terén mutatkoztak a legtehetősebbeknek és így a világ e ponton igényli legerősebben az ősi katolikus kultúrkör életalakító erejét. Természetesen ki nem merített lehetőségeket tár a kultúra számára a katolikus bölcsélet is a túlspecializálódás miatt szintézisre jutni nem tudó, áttekinthetetlen anyagát egységesen rendezni nem tudó tudomány számára. Kimeríthetetlen inspirációt jelent a művészetek számára a katolikus liturgiának két évezredet megtermékenyítő és az örök értékek felé igazító szépsége is. A katolikus kultúra újabb fellendülésébe vetett remény tehát nemcsak transzcendentális ígéretek megvalósulásába vetett remény, hanem immanens tényezők reális értékelésén épülő bizalom is.

34.

Ámde a kultúrkör élete területhez kötött. Bár a katholicizmus ma már szétszórtan az egész földgolyót átfogja, de *egy kultúrkör hordozására mégis nagyobb tömegben kell egytől-egyig az egyhitű embereknek*- Az eszméket emberek hordozzák és mindenki csak lényével adaequát eszme eleven hordozására képes. Svédország az északi kultúrkörhöz tartozik, bár kultúréletére a néhány ezernyi katolikus a maga eleven hitéletével és fölényes kultúrájával érezhető kultúrhatást gyakorol riszont Mexikó kultúrhovatartozóságát az államhatalom kisszámú, de elszánt gyakorlóinak hitelensége erőteljesebben és láthatóbban determinálja, mint mártírjainak tiszteletgerjesztő serege.

Ha Európában a katolikus hívők számarányának térképét rajzoljuk meg (az 50%-nál nagyobb számarányú vallási közösséget tekintve a terület színjelzőjének) szemünkbe tűn, hogy a számarány egyúttal kultúrkörök hordozásának lehetőségét is determinálja. Világtörténelmi erők küzdelme között ma is a vallási megosztás arányának ténye teszi Magyarországot határtartományyá (5. ábra) úgy mint a múltban, a határlét, a végvári lét minden veszélyével és minden harcos szépségével. Hiszen délre tőlünk jugoszláv hivatalos adatok szerint Jugoszlávia lakosságának 46.7 %-a tartozik az orthodoxiához és így a ka-

tholikus Horvátországot és a Horvát-Boszniát, meg Délmagyarországot leszámítva az 50%-ot meghaladja Szent Száva kultúr-híveinek száma. (A latin szertartása római katolikusok ama ugyancsak a jugoszláv hivatalos statisztika szerint 39*2 %, a görög szertartása római katolikusoké 0'4 %). Bulgáriában 1926-ban 83'39 % volt az orthodoxok száma (8'74°/o a római katolikusoké), Romániában 72*2 o/0 az orthodoxok arányszáma (8'3 % a latin szertartása római katolikusoknak, 8'3 % a görög szertartása római katolikusoknak arányszáma. Ezek épúgy, mint a 3'3 °/ 'nyi reformátusok és 1*6 o/o evangélikusok jobbadán Erdély területéről valók).

5. ábra.

Az orthodoxiának és az újrómai kultúrkörnek határa tehát ma Dalmácia és Horvátország keleti területein vonul át, fél-Bosznia területét az orthodoxia számára foglalva le, majd a csonka haza határától délre haladva vágja át a Bácska és Bánát földjét, Erdélyben átvágja a görög katolikus és orthodox románság választóvonalát s északnak fordulva Lengyelország keleti határán fut tovább.

A magyar föld teljesen az újrómai kultúrkörhöz tartozik, csak a Tiszántúl és a felvidéken ékelődnek be idegen testként protestáns tömegek, amelyek azonban a századok folyamán

vesztettek külön kultúralkotási aktivitásukból és ma legfeljebb a politikai hatalom vonalán akadályozzák meg a nemzet élei áramának az ősi mederben, az ősi életadó folyományban való áramlását.

Az újrómai kultúrkör értéke a századok folyamán sohasem szakadt meg. Ma sok vonatkozásban gyengült az ereje és n totalitása,, bár a rég elhagyott területeken – a skandináv világban. Északafrikában – új virágzást készít elő. De ez az új virágzás a népiélemben mindent élőről kezd és jaj a nemzetnek melynek kultúréletéből csak egy nemzedék is kiesett. Mélyen igaza van Gentilének, hogy „ha egy nemzedék nem éli át a múltból átvett kultúrát, a kultúra meghal.” Európa számára féltő, hogy más írással teleírt pergamentjein, a régmúlt középkor írása elfakul és a palimpszesztusok művészei csak kibetűzni tudják majd az írást, de megeleveníteni nem. Arra a Lélek képes csak. Kérjük a Lelket, hogy növevessen új életet a halott avaron és megújul a föld színe itt is!

II.

Magyarok kultúrája.

35.

Az Északi Ural lankás lejtőin, Eurázia táblás síkjain, a végtelen erdők és végtelen sztyeppék határán tovább maradt fenn az ősi zsákmányoló kultúrkörből átmeneti fejlődéssé] kialakult *prémvadászok* és *rénszarvas-pásztorok nomád törzsekre*, mint Dél egymást gyorsabb ütemben váltó kultúrái. Babel és Asszur kultúrái már kialakultak és Irán fennsíkján már túljutott delelőjén a hatalom, Khinában és Mizraim földjén dinasztiák hosszú sora váltotta már egymást, mikor Biarma földjén, majd a Jugor földön még mindig a vadászat és a nomád rénszarvas tenyésztés kultúráját élte az élőmagyar nép. Tiszta egyistenhit és tiszta családi élet, az élelemben igénytelenség, a ruházkodásban, a szörmésállatok lehetővé tette pompa jellemezte őket, mint minden egyéb törzsét az emberiség északra szorult ágainak.

36.

A Kr. e. századokban találkozott az élőmagyarok vadász-népe a sztyeppék népének, a gulyákat terelő lovas altájiaknak ogur törzsével, mely déli szomszédságában telepedett le és nemzedékeken át keveredett vele. Az *ogur kultúra* maga is már kevert kultúra volt: a kultúrkör tagjai az állattenyésztés mellett *földművelést* is űztek s ennek megfelelően az ogur kultúra már két primer kultúrkör eredője kellett legyen.

A sztyeppenépek kultúrájának legfőbb ajándéka az élőmagyarok számára a családon túlemelkedő nagyobb népi közösség megalkotása volt, a katonás rend a maga sok értékével és sok árnyoldalával. A két nép keveredése a két nyelv keveredésével és a két kultúra valamiféle szintézisével járt. Legjelentősebb ténye a társadalom-fogalom reális kiterjesztése lett. szervezés képességét itt szerezte meg a vezetőréteg, de itt szerezte a pogány vezetés eredeti bűnét is: a munka megvetését s a hatalomvágy domináns voltát.

Ezt a kevert népet, *a keveredésből született magyarságot* elérte Középázsianak egyik nagy, nyugatra törő *népvándorlást áradata*, lesodorta a Volga mellé és kitette *iráni és kaukázusi és bizánci kultúrhatásoknak*. A magyar ethnikumon otthagya nyoma e sokféle hatás és bizonyos megértő magatartást, nemes értelemben vett toleráns liberalizmust minden idegennel szemben eredményezett benne, jó alapot későbbjövő feladatok megoldására.

37.

A természetfeletttel mindkét néprésznek megvolt a maga külön érintkező felülete, de az utolérhetetlen *kereszténységgel* csak a VI. század elején Gorda fejedelem idejében találkozott a nép. Bár akkor a harmincéves testvérharcok hivatalosan kipusztították a kereszténységet, mégis a néplélek mélyén megmaradt valami misztikus adventvágy, amely a maga kielégítését csak a Kárpátmedencében Gyésza fejedelem alatt nyerte.

Ott lett tagjává a magyarság az újrómai kultúrkörnek. Magával hozta Kelet álmait, magával hozta lelke titkos redőiben kincseit egy felállítandó világnak, perzsa és arab, grúz és szlávián kultúra minden csillogó szépségét, szín és dallamgazdagságát. Magával hozta a kormányzás titkát, hogy a Kárpátmedence területén — amely nagyobb volt, semhogy adott kereteit teljesen kitölteni képes lehetett volna — vele együtt elhelyezkedő testvérfajoknak idegen kultúrértékei iránt megértéssel legyen és adni tudjon nekik értékeket, amelyeket itt talált és később bejövő népek csakis tőle kaphattak.

38.

Gésza fejedelem idején újra kopogtatott az újrómai kultúrkör a nemzet ajtaján és *Jstván király* személyében megtörtént a találkozás is: a nemzet lelkét hordozó fejedelem egy személyben szent is volt. Általa és vele és benne megnyerte a magyar kultúrtartomány azt a formát, amelyen meg nem tagadva ősi adottságát, meg nem tagadva a magába olvasztott értékeket, megtartva új kultúrelemek felvételének képességét és készségét megnyílt a transcendens világ számára és folyton változó faji összetétele mellett épen e transcendentális életáram folytonos tartása miatt önálló nemzet maradt.

39.

Minden nemzet szellemtörténte parallel, izochron fonalak kötege melyek közül a politikai hatalom hol egyik, hol másik létfona-

lat erősíti, teszi dominánssá. Minden nemzet történetében supponálható egy irányzat, mely a mindenkori helyzetnek megfelelően az istennek azon kor és helyzet számára elgondolt gondolatait, szándékait hordozza, nyilván ez az irányzat az életet-
 jrcrő életeivé a kultúrkört hordozó nemzetnek. Mivel azonban iiz eszmék nem plátoni „levegőben lógó” ideák, azért embereknek keli hordozniok azokat, különben megszakad a kultúrkör élete s ha később újra bevonul, nem autochton többé, hanem idegen kultúrhatás eredményeképen fellépő új kikezdés. A magyar nemzetnek gondviselészerü „szerencséje”, hogy *mindig voltak nagyszámmal, akik ezt az Isten-sejtette, Isten-akarta élet-
 elvet hordozták*, sőt akadtak állandóan nagyjai, akik ezt a létartalmat minden vonatkozásban kiépítve tudatosították is. Viszont tragikuma volt, hogy úgyszólván kizárólag „kívülről jött” erő tudta ezeket a gondolatrendszereket és azok hordozóit dominánssá tenni. De sokszor ezeknek a hatáskörhöz jutottaknak is egész élete meddőnek látszó és meddőnek érzett küzdelem volt saját nemzetükkel szemben, melyet a szó szoros értelmében s,gát akarata ellen kellett emelni és az élet igényelte irányba beigazítani. — A magyar történelem megszentelt jogfolytonosságát (a szót a természetfelettségbe kapcsolt kultúrkörhöz tartozásra értve) ezek a szálak adták és nyilván ezek miatt érhetta a nemzet komor adventok hosszú éveit után nem egyszer a karácsonynak egyént és nemzetet megragadó örömét, az Immanuel — Velünk az Isten — glóriás boldogságát.

40.

István királytól Lászlóig hosszú volt az Advent, Szent Gellértnek és ezernyi névtelen paptársának vérével pirosuló Advent. — Csak bakonybéli, pécsváradi hegyek aljai kolostorok rejtekén hordozták István úr gondolatait, Róma eleven kultúráját hűséges hívek — de *László* idején domináns elv lett újra István elgondolása, egy egész nemzet hordozta bátran és nyíltan az ő világát s a *horvátság*nak *testvér népe mellénk állt*, hogy velünk együtt bátorságosabban őrizze Bizánc terjeszkedni kész világával szemben Róma megszentelt örökségét. Az egész XII. századon át velük együtt Bizánccal szemben voltunk a mesgyéje Nyugatnak.

41.

Tele volt szórva akkor a mi földünk is félköríves, faragott templomokkal és Nyugat népeivel együtt zengte nálunk is 1241-ig ezernyi ajk az élő Egyház felséges himnuszait. És

akkor a Szarmata puszták kultúrkörének mindent előzőnlő mongol nomádjai végigsopertek a *Mohi pusztai küzdelem* után védtelenné lett magyar földön. Messzepiroszló lánggal égtek a templomok és elhallgattak a daloló ajkak, csak a nép maradt meg és a király mamdt meg. A nép rengeteg erdők rejtekében, kővárak termeiben könyörgött a régi időknek visszajöttéért, régi kultúra uralmáért; Zágrábban, majd Trau várában pedig a király imádkozott, és megjött a régi kultúrkör megifjodott alakban: *a felégetett román stílusú templomok helyén gót stílusú templomok épültek* a régi himnuszok helyett újakat énekeltek s a régi szentek, a Szent Istvánok és Szent Imrék, Szent Lászlók és Szent Erzsébetek mellett a második honalapító király áldozati gyertyaként ellobogott lelkű Margit leányát állította oltárookra a kanonizációra nem váró, de az Isten ihletettjeit ösztönös biztonsággal megismerő nép.

42.

A Nyugaton elhomályosodott az ősi kultúrkör együvértartozásának hite. *Kettős vész ködje ülte meg a lelkeket: a renaissance mennyországtalan derűje belülről, az oszmánli hatalom terjeszkedő fenyegetése kívülről.* Franciaországban úrrá lett az állambálvány és „Babiloni fogságát” élte a pápaság: Bizánc megremegett a török ostromától és az orosz fejedelmek a khánoknak fizettek adót. De itt minálunk élt a római kultúrkör s a magyar Anjouk lilimának fénye büvkörébe vonta a Balkán kis népeit. Csak Dusán cár emeli fel félszázadra a „Szent Száva” kultúrkörének elevenségébe vetett hitet és áll szemben (a sokszor Rómalleles Velence szövetségében) a római hagyományokat őrző magyarsággal.

43.

Kultúrköröknek harcába jut utána a magyarság. Határ volt eddig is — hiszen azért kellett minden erős királyunknak az „előtartományok” — de most a szomszéd kultúrkör a támadó, a szomszéd kultúrkörben van immanens expanzív erő s a Nyugat vesztette el fenntartó erőibe vetett hitét. *A nándorfehérvári győzelem* nagy szentnek: Kapisztránó Szt. Jánosnak és nagy nősnek: Hunyadi Jánosnak — egyéni műve, nem a római kultúrkör belső erőviszonyainak megfelelő eredmény. Kapisztránó János ismerte, mert bejárta, fél Európát s a pusztulásra érettnék látta; de ismerte Magyarországot is és agyőzeimet nem tartotta reálisnak, azért hangzott el haldokló ajkáról: „Vae Hungáriáé” — Jaj Magyarországnak! — Szerencséje a Nyugatnak,

hogy az Iszlámnak csak 70 év múltán akad Szolimánja, szerencséje — ki nem aknázott szerencséje — Magyarországnak, hogy u déli határon csak 70 év múltán indult meg Sztarnbul kultúrájának hadserege. De mikor elindult, el is seperte a mesgyét és Mohács csatájától kezdve kétszáz évig *Magyarország üérző testén vonult át két kultúrkör határa*. Kultúrát, igazi kultúrát egyik sem tudott adni, hiszen harctér volt a föld, ahol a népesség nem szaporodott, hanern fogyott 4 millióról (1526) egymillióháromszázezerre (1686)]. A kultúrának csak imponderabilis értékei éltek, hűségnek és önfeláldozásnak köben és ércben meg nem maradó értékei, sokszor még a vér titokzatos erői által sem továbbhagyományozható értékei, hiszen a Tomaj nemzetség Losonczy családjá kihalt és vele százan a névtelen végváriak; hírküet is alig örzi a hálátlan utókor. Mégis ezeknek az élete volt a nemzet igazi élete. A *Balassáknak és Zrínyieknek, a Szondyaknak és Eszterházyaknak és koháryaknak* hűsége és küzdelme őrizték a kultúrkör folytonosságát és adták meg így ezzel a vezetés jogcímét az ország területére jutott — a török, vagy fajtestvéreik elől menekülő — nemzetiségekkel, valamint a testvér horvát nemzettel szemben.

44.

Ezért oly jelentős e százados harcok győzelmes befejezése: *Párkány és Vác és Buda visszavétele*, mert a magyar nemzetélet szükségességére ébreszti a régi kultúrkör többi tagját és a magyar nemzetélet révén ébreszti őket magukat is a feledésbe merülő kultúrkör-egységre. És ránk magyarokra még azért is fontos, mert azoknak a kis népeknek számára, amelyek a Kárpátmedence területén és a Kárpát külső lejtőin élnek, újra áll e ténnyel a kultúrközpont és újra élheti a magyarság az „első testvér” missziós szerepét. Templomok százai épülnek ott, ahol a török fegyverek és csóvák sivatagot teremtettek, szerzetesek százai hirdetik az Evangéliumot ott, ahol a müezzin vontatott éneke hangzott. És a késői barokknak művészi szépségei átjutnak hozzánk az osztrák testvérnemzet fiai révén; Dorfmeisier és Donner és Maulpertsch művei hírnökei és jelei a Dunamedence mélyén élő egységes kultúréletnek, a Habsburgok nem mindig szerencséskezű, de mindig hűséges impóriumának.

45.

Mégis a XVIII. század *újrómái kultúrájának magyarországi élete* egyoldalú, vékonyerü és erőtlen. *Egyoldalú*, mert csak a tudomány egyes ágaira terjed ki s a gazdasági élet művelését ki-

hagyja programjából. A jezsuita és piarista iskolák ontják a jóakarú és kiművelt intellektuell lelkeket, de nem ontják azokat a gazdasági-, ipari- és kereskedelmi szakerőket, akiket a nem gyökeresen keresztény vezető társadalom magából kitermelni sem akar — Bencsik jogtudósnak 1722-ben megírt klasszikus megállapítása szerint: „Csak fegyverviselés és jogtudomány nemes emberhez illő foglalkozás.” — Nem alakul ki, de nem is alakulhat ki a nemzet egész életét átható katolikus szellemű vezető osztály. Aki a művelődésnek csak 8 gimnáziumot jelentő fokozatáig is eljutott, az a nemzet termelő életéből úgyszólván megfelebbezhetetlen társadalmi ítélettel kikapcsolódott; aki nem ment keresztül ezen az iskolán, az megmaradt ugyan a termelés primitív körében, de szervezést nem tanult s a magyar gazdasági életet szükségszerűen hajtotta kívül, nem Róma világában megnevelt tényezők szervezése alá, amely azután meg is ragadta a lehetőséget és letagadhatatlanul hozzájárult a gazdasági élet emeléséhez, megelevenítéséhez, mint szükséges mellékerő és kiegészítő tényező. Természetesen az élet correlatív hatásai miatt ez az egész nemzeti életnek a római kultúrkör irányából való általános elirányításával járt. A protestáns iskolázás e téren hasonló nyomokon járt és ha nem segítette is tudatosan e folyamatot, de nem is gátolta. Történelemszemléletének tendenciózus és a tényéktől mindig messzebb kalandozó motívumaival pedig gyengítette a magyar társadalom mélyén szunnyadó erőket.

De az egész római kultúrkör kultúrájának élete *vékonyerű* is volt e korban. A tudományokon végigmenve a XVII. század barokjának termékenyítő, bátor lendületű munkája után sivárnak tetszik a felvilágosodás korának világszeite érezhető gondolatszegénysége, élettávolsága és alkotási meddősége. Talán csak a matematika terén foly tovább a barok munkája a régi tempóln és az elektrosztatika terén van új úttörés. A XVIII. század hetvenes éveiben külföldön már megtörik a jég, de Magyarországra csak akkor ér el az Aufklärung fagyasztó lehelete s a szerzetesi iskolák megbénítása a nemzeti művelődést megfosztja a romantícizmusnak Angliát, Franciaországot, Németországot elevenítő motívumaitól. Csak azokat a nyelvi, népi és álmithologiai motívumokat emeli ki a magyar romantícizmus, amelyek a töröktől való felszabadulás után erősen tarka nemzetiségi térképűvé lett magyarság számára az összetartás erőit lazítottak.

Erőtlen is volt a római kultúrkör; a maga legfőbb területét, a szeretet birodalmát nem tudta a magyar jog

területén elevenné tenni. Hiszen egészen a lényegét érinti Szt. János evangélista, amikor azt mondja: translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus. qui non diligit, manet in morte... qui viderit fratrem suum necessitatem habere et clauderet viscera sua ab eo: quomodo caritas. Dei manet in eo? (Ján. I Lev. 3.) A jobbság terheinek enyhítését nemcsak az igazságosság követelte, hanem az őszinte szeretet is. És erre az áldozatra a beati possidentes nem voltak hajlandók. A Habsburg királyok Kollonich bíboros javaslata óta nem szűntek meg a nemességeket rábírní alkotmány biztosította adómentességükre való lemondásra, de hiába és ez a tény a nemzeti közszellemnek kialakítására döntő jelentőséggel volt.

46.

A XVIII. századnak politikai története még még *jelentős kárt* jegyez fel a magyar katolikus kultúrtartomány számára. Az egyik belpolitikai természetű és *az iskolának az állam kezére* juttatásában áll. A másik külpolitikai természetű s *a rác és oláh települések északabbra* jutásában jelentkezik. Az elsőnek oka az Európaszerte dúló felvilágosodás, mely a különben vallásos Mária Terézia és e hitetlen II. József lelkét egyaránt érintette. A másodiknak oka a telepedés, melynél nemcsak „az államhatár és néprajzi határ addig azonos vonala” vált ketté — mint Szekfü Gyula szabatosan megállapítja, hanem a kultúrkör határa is északabbra tolódott, mint az a Lotharingiai Károly és Savoyai Eugén győzelmei nyomán tartható lett volna. Különösen a rác határ északranyúlásában volt hibás a bécsi udvar, mely a török uralom alatti rabszolga népből magyar területen nevelt félnomád martalóc nemzetet és meg sem kísérelte, hogy bevezesse őket Róma kultúrkörébe s az Anyaszentegyház kebelébe. A szerbek is az I Lipót adta privilégiumok révén már a XVIII. században államot kezdtek alkotni az államban. A horvát— szlavón— dalmát rendek a magyar országgyűléseknél élesebben látták meg a veszélyt s 1764-ben jósszerű biztonsággal mondták, hogy ez a moszkvai határoktól egész az Adriáig erjedő s a metropolitai hatalom által egységesen összefogott nagy nép idővel a mi vallásunkat (vagyis a római katolikus vallást) és államunkat (vagyis a római kultúrkör közjogi kereit) teljességgel el fogja nyomni.”

47

A XIX. században a magyar kultúrtörténetemre az előző

század végéről maradt öröksége, a *jozefinizmus* nyomta rá bélyegét. Az Egyház egészen a lánglelkű Prohászka Ottokár püspök eljöttéig nem volt sem kezdeményező, sem a mélyig ható kultúrtényező. Dísz volt az az állam életépületén, amely élvezte állandóan a Lotharingiai dinasztia különös kegyelését, de az értelmiség számára nem jelentett irányítást, a polgárság és parasztság számára nem volt több, mint családi események conventional is és ezért kegyeletes tartozékának letéteményese: a munkásság számára meg egyenesen ellenszenves intézmény volt. A dinasztiaának a római Egyházhoz való kapcsolat — amely szintén nem volt a mélyig ható viszony és az értékek hierarchiájában többször volt eszköz, mint cél — sok tekintetben inkább akadály volt a római gondolat népszerűségének, mint előmozdítója. A magyar kultúrélet *verbum regense* a protestantizmus volt. A századelejei klasszicizmus különösen az irodalom terén erősen protestáns színezetű volt és a romantizmus sem tudta a nyugati szellemi áramlat tényezői közül a középkor erőinek felelevenítését venni be programjába, hanem a népi erőkre támaszkodva növesztett nagyra valami egészen *realitás-nélküli, délibábos nacionalizmust, amely egynyelvű és egyfajú nemzettest esetén is meddő lett volna a maga földhöz tapadó, önmagába szerelmes ideológiájával*, azonban az adott vegyes nemzetiségű Kárpát medencében kimondottan bontóerő volt. Annál is inkább bontó hatású volt az Isten akarta nemzeti gondolatnak ez a torz formája, mert a romantizmus a Kárpát medence perifériális nemzetiségei körében is váltott ki mozgalmat, amely szintén a nyelvi és faji kapcsolatokat hangsúlyozta s így Őket a magyarság fejlődésével ellenkező irányba sodorta. *9íz oláh népben* felkeltette szerb nyelvű papjaival szemben az önállóság vágyát, egyben realizálta az ősi gyűlöletet magyar uraival szemben, akiknek most már nyelve is föléje települt az ő nyelvének épen akkor, amikor az megtette az első félénk lépéseket a magasabb kultúrszférákban való használhatóság felé a *tótságban* mind tudatosabbá lett a csehek nyelvtől különállóan fejlődés lehetőségének tudata és épúgy, mint a *horvátoknál* is a szerbvel szemben való külön fejlődési lehetőségnek a katolikumba való szerves belenövesztése. Mazsuranics klasszikusan zengő sorai a vezető motívuma a horvát romantizmusnak:

„Szirtes hazánk fő — fő ékessége
A szent koroszt, mely díszlik felette.

Ó ha látná világ többi népe
Lent a völgyből, honnan nincs kilátás.
A keresztet, dicsőt, győzhetetlent,
Mely Lovcsena hegyéri felmagaslik !...

Ó ha tudnák: rút torkába nyelni
Hogy törekszik szörnyeteg törökje
Ezt a szirtet. ...
... barbároknak csúful nem hívnának,
Kik meghaltatok, míg ők aluvának.. .

48.

Azt a lehetőséget, mely a magyarság számára, mint a Kárpát medence vezető katolikus népe számára kínálkozott, nem ragadta meg a magyar. Azt a lángelmét pedig, aki a magyar missziót képviselte és személyében hordozta, ékes szavú rétor kedvéért félretolta, hogy azután irtózatossá és elkerülhetővé várt után döbbenjen rá elborult lángelméje utolsó jóslatának beválására; „Vér és vér mindenütt, testvér testvért, népfaj népfajt gyilkol engesztelhetetlenül és örülten...” És azt a negyvennyolcat a hegyek népe nem tudta elfeledni.

49.

A kiegyezés után a dinasztia akart katolikusabb irányt, a szabadkőműves befolyás alá jutott parlament nem akart s az *egyházpolitikai harcok* még tátongóbbá tették a Kárpátaljai népek elidegenedését, amihez járult az Iszlám határainak a XIX. század folyamán és a XX. század elején történt mind délkeletre szorulása s ennek folytán a szomszédos népeknek önálló nemzetekké alakulása. *A magyar katolicizmusnak gyengülésével a vonzóerő csökkent a periféria fajnépeivel szemben, a szerb és román államok kialakulásával a Kárpáton túli néprészek vonzóereje nőtt. És a magyar glóbus yak vezetői ezt tudatlanra vették...*

50.

A katolicizmus élt a XIX. század végén. Itt Magyarországon is élt. De vékony volt az a réteg, amely hordozta. *Vékony és erőtlens. Wem tudta megakadályozni Jdánffy szerencsétlen „erősközű” politikáját.* („Hogy a magyar állam igazi nemzeti állammá alakuljon... azon eszközöket kell választani és alkalmazni, melyek a célt föltétlenül biztosítják.”) *Nem tudta meg-*

akadályozni a közoktatásügynek az állam kezére csúszását és vele az elvnek diadalra juttatását, hogy „jó hazafinál csak másod-sorban jöhetnek tekintetbe felekezeti szempontok”, amivel explicite kimondott a Spártai-1 állambálványnak az élő Isten fölé é.á részben helyébe állítása. A magyarság a XIX. század végén már nyíltan lemondott az újrómai kultúrkörhöz tartozásnak nemzetet fenntartó gondolatáról és a magyar katolikus tömeg öngyilkos bambasággal, élet-fáradtan és áldoznigyáván belenyugodott ebbe.

És 1920-ban beteljesedett az 1845-ben mondott szláv jóslat: „Eljön az idő, amikor a ti gyermekeitek jajveszékelés és panasz között emlékeznek meg atyáikról, amikor mint koldusok fognak azoknak az ajtói előtt kuncsorogni, akiket ti most megvettetek s nem tartotok érdemesnek, hogy a maguk nyelvén beszéljenek! Amiről most azt hiszitek, hogy bűnben és jogtalanságban most sikerül felépítenetek, az fejetek fölött előbb fog összeomlani, semmint gondolnátok, mert nincs Isten áldása a munkáton...” — *A magyarság misszióját tagadta meg, amikor a katolikus kultúrkör életadó erőitől elszakadt és igazságtalan lett gazdasági és kulturális téren a reábízottakkal szemben.* Egyedül a hatalmi erők helyzetének változására építeni nem lehet és nem szabad. A békekötés óta elteit másfél évtized hihetetlen módon gyengítette pozícióinkat a Kárpátoknak idegen impériumok alá jutott tájain. És mégsem szabad kétségbeesni.

51.

Nekünk dolgozott az új kis birodalmaknak a mienkénél is primitívebb sovinizmusa. A maguk szűk körén túlemelkedni nem tudása. A Szent Száva kultúrköre nem terjed túl a szerb faj határain, a Románia Maré orthodoxiája sem képes hódítani még a maga határain belül sem, a cseh atheista világ még a rokon fajú tótoknak és ruthénoknak sem engedi meg azt a nyelvi fejlődést, amely a magyar Imperium alatt természetes volt. *A Kárpátmedencébsn működő hatalmi erők nem tudták pótolni a magyar katolicizmus immanens erőit.*

Ezeket az erőket kell tudatossá tenni a magyarságban először itt a csonka hazában és ezeknek az erőknek zavartalan működése számára kell kereteket tervezni. Akkor érvényesülnek hatalmi belenyúlások nélkül a centripetális erők nemcsak az elszakított területeken élő magyarságban (a Nagy Iván szerinti 3,267.150 magyarban), hanem a Kárpát medence minden kis népében.

III.

**A magyar nemzetgondolat
hatásterülete.**

52.

Brandenstein Béla br. meghatározása szerint „a *nemzeti közösség legfőbb elve és hordozója* a lényegében szellemi természetű *nemzeti közösségtudat*” Vagyis faji eredettől, nyelvrokonságtól, gazdasági célszerűségtől függetlenül egyéni elhatározásnak műve a valamely nemzeti közösséghez való tartozás. Világos, hogy kultúrahordozó egynyelvű népeknél, melyek adott és jól körülhatárolt földrajzi területet hosszú időn át egységesen és egyedül kitölteni képesek voltak, szerepet játszik a nyelv egysége is, amely a gondolkodás lelki elemeinek szavak alkotásával és összekapcsolásával színié misztikusan egyrezgésű és adaequát pre leterminálója, formálója és hordozója De épen ezért könnyen visz szűkösségre és egyoldalúságra és eszmesüketségre: „az egynyelvű állam gyenge és törékeny” (Szent István).

53.

A Kárpátmedence nem volt egységes nyelvű és fajú Árpád idején — nem is tudta kitölteni még síkságait sem a kis népsűrűség mellett a magyarság, nem is akarta kitölteni, mert földműves autochton lakóira szüksége volt a nemzeti munkamegosztás miatt. De nem volt egynyelvű később sem, bár a bejövő kunok és jászok, és bessenyők és később a törökök is bámulatraméltó könnyűséggel olvadtak bele a törzslakosságba. És nem volt egységes nyelvű a trianoni béke meg kötésekor sem. *ca magyar nemzeti egységnek az impériumnak nem volt hordozója a történelem folyamán sem egy nyelv, sem egy faj.* Sőt ugyancsak Brandenstein Béla éles megfigyelése szerint: „épen az idegen nemzetiségű egyén (vált) gyakran az életerévé váló nemzeti közösség legerősebb igenlőjévé.” A magyar történelem kis embereknek számlálhatatlan seregén kívül tündöklő példákat tud erre felmutatni az Anjou Nagy Lajostól egészen Petőfi Nándorig nemzeti élet minden területén.

Bizonyos egységességre int a *földrajzi helyzet*, hiszen a földrajzban mindentől függetlenül jut kifejezésre Európa szívében egy tekintélyes természeti épület domborzata... semmi sem természetesebb, mint az, hogy az élet alkalmazkodott az épülethez, benne külön otthont talált.” (Prinz Gyula 1936).

54.

I. A *földrajz* a Duna vízgyűjtőjét, sőt az egész Fekete tengeri vízrendszer területét egységgé avatja. A Jepifáni csatorna révén, amely a Volgát az Okán át a Donnal köti össze, a Káspi tenger vízrendszere is beköthető e tömbbe. Ténylegesen * csak Délnémetország, Ausztria, Magyarország és a Balkán északi fele között élénk és ki is használta forgalmi lehetőség, de a

6. ábra.

történelem erősen utal arra, hogy Kelet a Bizanci-birodalom épügy, mint Sztambul) — észrevette a Duna vízgyűjtőjének Keletről Európa közepébe — a Mediterraneum és az északi tengerek közé ékelődő jellegét. A közlekedés vízi útjai bizonyos együttműködést lehetővé tesznek és elvárnak parti lakóiktól, akiket itt a Duna medencében letagadhatatlanul Kelet

felé irányítanak. A nyugati részeken csak a Morva-Odera víz-választójának alacsony volta (293 m.) ad komolyabb kapcsolati lühtetősföl a Nyugattal. A Duna-Odera csatorna — I. Lipót gondolata — sohasem valósult meg. (6. ábra).

55.

II. *A hegyrajz* a Duna vízrendszeréből kikanyarít egy jellegzetes medencét-, a Kárpátmedencét, mely egyes részem [a Jablunkai hágótól csaknem végigmenőn a Tátra hágóig) pontosan a Duna vízválasztóját adja az ősi magyar északi határvonalban. A Tatár hágótól ugyancsak a régi magyar keleti határ vonalán a Vöröstoronyi szorosig a Dunába futó Szeret vizeit választja el a Kárpát-gerinc a Duna vízrendszerének egyéb vizeitől s csak innen kezdve vág át bizonytalan vonalban a szerb masszívumig, ahol a Vaskapu a magyar impérium számára nem lekicsinyelhető határt jelentett mindig. A hegyek is így egy egységre utalnak, mely inkább sztratégiai, mint gazdaság-földrajzi- közlekedésföldrajzi egység, de azt a területet, mely a történelem számára századokon át nyújtott alig-változó keretet, hasonlóképen előrajzolják. Ahol a hegyek adta határ eltér a vízrajzi határtól (a Tatár hágónál), csak doktriner gondolkodás választotta volna a vízrajzi határt; hisz azok a dombok, melyek a Szarmata síkság délnek futó vizeit az észak felé futóktól elválasztják, Kelet világának Nyugat felé viharzó népeit nem tudták volna úgy visszatartani mint a Kárpát gerince.

56.

III. *A gazdaságföldrajz* a viszonylagos autarchia vezető gondolatán épít határokat. *A gazdaságtörténelem folyamán páratlan önálló területnek bizonyult a Szent István-i birodalom.* Ez az autarchia a XVIII. század elején (a török hódoltság eredményeképpen) mintha megingott volna. Az állatállomány kicsi volta nem biztosította az autarchiát, de az egyensúlyi állapot a településeket követően rövidesen helyreállott. A XIX. század folyamán a mind nagyobb szerepet játszó ipari anyagoknak (nyers és készáruknak) hiánya újból adott nehézséget, de ez a világháború kitéréséig eléggé kompenzálódott, a *világháború révén adódott az új helyzet, amely a problémát újból felveti.*

A Csonkaország *népsűrűsége túlnőtt az agrár autarchiát biztosító 74,7 lakos/□-en* (lásd Nemzetszervezés I. kötet 74. szakasz) és így lehetetlenné vált az önellátás még az elsőrendű éleltszükségleti cikkekre vonatkozólag is. Ehhez járult az ipari cikke nyersanyagai területének levágása az ország területéről

Az ipar nyersanyagainak kérdése exisztencia kérdés. A brit világbirodalom hatalmának alapja, hogy a világ aranyának, nikkeljének, gummi, jutagyapjú és szenének több mint 50 %-át saját területéről szerzi be és a gyapotnak, nyersolajnak és búzának is több mint 30 % át, tehát lakosságának arányán túlhaladó mértékben birtokolja az ipar életet adó nyersanyagait. Szovjetország gazdasági fennmaradását is az a tény teszi lehetővé, hogy a nyersolaj világtermelésének 59.8 %-a, a gyapot 49.2 %-a felett rendelkezik.

Ez a tény viszi arra a *kisebb hatalmakat* — mint Dr. p. Mödlinger (Wien) helyesen megállapítja —, hogy *a nyersanyagoknak hatalmi szempontok szerint történt elosztása miatt maguk is nagyobb területekre tömörüljenek*, nehogy a nagy gazdasági és politikai hatalmi csoportok (Brit Imperium, U. S. A., Szovjet, Japán) kényszerű játékfiguráivá váljanak. Ez a megfontolás volt szülője Friedrich Naumann Mitteleuropa gondolatának is, amely Németország, Ausztria, Magyarország egyesítését akarta. Persze ez immanens logikával a Berlin-Bagdad vonal gondolatának felvetésére vezetett s így imperialista színezetet nyert. Hiányzott azonban az alapja ezen tértintegrálásnak. Sem a földrajzi adottság, sem az egységes szociális és gazdasági struktúra nem volt meg, sem az eszmei alap és cél, amely a lelkeket egybehozta volna.

Mire utal *e nyersanyag önellátás szempontja Csonkamagyarország esetén?* Brutális őszinteséggel *utal a hegyekre*, amelyek elvették. A Csonkaország lakóinak ma *308 millió munkaórája hasznosítandó az ipar terén* (lásd Nemzetszervezés I. kötet 80. szakasz). Ez a szám évről évre növekszik, mert az agrár munkaterület már telített — nagyobb intenzitás a felvevő piac gyengesége folytán nehezen realizálható. — *Ennek a 308 millió munkásórámk felhasználása oly mennyiségű nyersanyagot igényel*, amelyet az agrár terményeknek kicserélhető *mennyisége* egyáltalában *nem kompenzálhat*. Meg kell gondolni, hogy az 1931-es statisztika adatai szerint a gyáriparban a nyersanyag ára a munkabér és fizetések értékénél kb. 2/4 szer nagyobb és így e munkaóráknak realizálása 400 millió P-t felülmúló nyersanyagot és 60 millió P tüzelőanyagot igényel. A Felvidék vas és acéltermelése 1913-ban 60 millió koronán felül volt, Erdély déli részéé a 100 millió koronán felüli. . . A ma idegen imperiak alatti területek nyersanyagtermékeiből a békeidőkben a külföld

is bőven jutott. Szabatos számítás rendkívül nehéz és minden megadott érték problematikus, hiszen nyilvánvaló, hogy a bányák kapacitása is nőtt és csak a valószínűség áll fenn, hogy az egyszer organikus összefüggésben egymásnak megfelelő nyersanyag lelőhelyek és feldolgozó helyek a maguk másfél-évtizedes külön fejlődésük után újból rövidesen megtalálnák az egymásbaillőség termelési mértékét. De az bizonyos, hogy a mai helyzettel szemben lényegesen jobb lehetőséget tár a Kárpát medence lakói elé a vámhatárok nélküli régi egység.

57.

IV. A kultúrhatásnak is megvolt a múltban a maga akció-rádusza. Nyugat felé volt legnyitottabb a földrajzi[^] határ, innen jutott legkönnyebben kultúrhatás az országba és Árpádtól Hunyadi Mátyáson át a Habsburgokig minden reálpolitikus szorosabbra igyekezett fogni a kötelékeket a magyar és osztrák egymásra utalt uralmak között; a gócpont hol Budavárában, hol az ősi Vindobonában volt a mindenkori hatalmi helyzetnek megfelelően, ami természetesen versengésre vezetett, a hivatás párhuzamosságának felismerését és elismerését nehezévé téve. *Ausztria* a maga hivatását nemcsak abban látta, hogy a germán és latin világ között összekötő hid legyen, hanem abban is, hogy a szlávoknak legnyugatabbra jutott törzseit, a morvákat, cseheket, szlovéneket, vendeket az új római kultúrkör irányában beigazítsa és megtartsa. Ugyanez ez a kristályosodási tengely szerepe volt Magyarországnak is a Kárpát medencében. Hogy főleg a török hódoltság idején és miatt felmerült a gondolata a magyar elemek Bécshez rendelésének, sőt mohóbb államférfiaknál bizonyosfokú beolvasztásnak is, az tény, amely a múltban sok súrlódásnak és bizalmatlanságnak volt oka. Ámde ma ez visszavonhatatlanul a múlté, Ausztria a gondviselés szerű Dollfuss kancellár útmutatása révén ráeszmélt igazi hivatására. Schuschnigg kancellár szabatosan körvonalazza a beolvasztási akarásokkal szemben a mai Ausztria hivatását. (A szentistváni gondolattal letagadhatatlan eszmei rokonságban). »Ausztria az univerzalizmus nagy princípiumának örököse lett. az elven nyugodott egykor a Római Szent Birodalom, osztrákok megőrizték a mai napig az európai népeknek a tanításán alapuló egység gondolatát. (Idézve Dr. Dr. Dsida Elemér ny.) Így Ausztria ráeszmélve a maga mai hívmagvává lesz egy átfogó gondolatnak, mely egyesíti

szuverenitásuk sérelme nélkül nemcsak a régi Monarchia népeit hanem talán a lengyel-ukrán néptörzseket is (Ditrich v. Hildebrand: Christliche Mitteleuropäische Abendländische Völkergemeinschaft)»

Nyugat felől értékes és számunkra magyarok számára hazai csengésű hangokat hullámoltat a ma történelme és élénk vetíti jövőendő nagylétünk kereteként egy alakulóban levő szentbirodalomnak körvonalait, amelyben nem csak gazdasági létünknek feltételeit találjuk meg, hanem kultúránk számára is értékes fogódzó pontokat. De politikai életünk számára is alkalmas keretet jelent ez, mert ma is áll Eszterházy Miklós nádor szava: „Eszeveszett bolond, aki azt tartja, hogy valami magánosan való fejedelemség ezt a nemzetet és- hazát megtarthatná.” Ugyancsak áll Széchenyi; István szava; „a mohácsi vész után még csak a reményről is le kell mondanunk, hogy a magyar korona csoportosulási központot képezhessen... (és ezért) alig történhetik számunkra kedvezőbb történelmi fejlődés, mint a Habsburg kéz uralta alatti szövetség az osztrák örökös tartományokkal”... „A birodalmi kapcsolatok erejének” gyengítésétől „a nemzetiségi aspiratiók bomlasztó erejének felülkerekedése miatt senki sem félhet inkább, mint mi magyarok”.

58.

Észak felé a tótság közvetlenül, a lengyelség — a két magyar eredetű fejedelmet, Nagy Lajost és Báthory Istvánt kivéve — közvetve állott magyar befolyás alatt. Az északi szláv népek közül ez a két nép volt a katolizmusnak kezdetől fogva hűséges hordozója. És ebben az életprincípiumban a magyarság részéről mindig hathatós támogatást talált.

A tótság szerves része a magyar nemzettestnek. Kezdetől fogva adott a magyar Egyháznak papokat és államférfiakat és költőket Csernochig és Petőfiig; adott népművészeti értékeket és zenei hatásokat.

Viszont nyert a magyarságtól *védelmet nyelve számára.* „A hatóságok mindenkire a maga nyelvén szólnak ... a vegyes lakosságú felvidéki vármegyék kiadványai vegyesen magyar, latin és tót nyelvűek” (Szekfü) megfelelően a katolikus középkor felfogásának: az az „úr” aki vezetni tud, aki a különböző gondolkozás! módokat — vagyis a nyelveket — megérti, a széthúzó erőket a maga céljaiba beleigazítja s a maga magasabb eszményeit lefordítja a vezetettek nyelvére. De nem csak védelmet nyert nyelve számára a tótság; a kultúrfejlődés megindítsa íá a magyar katolikus Egyház műve. Beno-

lák Antal, érsekújvári esperes Szabadítja fel a tót nyelvet a protestáns prédikátorok révén beszivárgott cseh hatás alól s irodalmi kört alakít 1793-ban, szótárt ad ki. Bernolák 1787-es kezdeményezését csak 40 év múlva követi a luteránus magyar-ellenes Kollár János a maga Slavy dcerájával ... És a magyarság révén nyerte a tótság a *római kultúrkörnek megújuló életét*. Rómának és Parisnak, Madridnak és Bécsnek minden gondolata és minden stílusmozzanata Budán és Pozsonyon és Kassán át jutott el közéjük.

59.

91 *lengyelség* életében kilencszáz éven át érvényesült az a földrajzi tény, hogy Warsóból Rómába és Rómából Warsóba Magyarországon át vezet nemcsak a kereskedelemnek, hanem a kultúrának és diplomáciának útja is. És a két nép rokon lelkiakata — mindkét nép pompakedvelő, büszke és szabadságszerető — természetessé tették, hogy a találkozások mindkét részre termékenyítőek voltak. A közös ellenség — a török — ellen is közösen küzdöttek századokon át. Hogy a török oldalán erdélyi fejedelmek nem egyszer küzdöttek a lengyel nép ellen, az nem zavarta meg a két nép életének közös irányát, mert az erdélyi fejedelemség kimondottan az északi kultúrkörhöz kapcsolódó tendenciájával kiesett a magyarság organikus fejlődéséből és szelleméletéből. Sobiesky János lengyel király részvétele a magyarországi felszabadító háborúban csak erősítette a magyar-lengyel kapcsokat. A XVIII. században a lengyel-ségnek nem akadt Habsburg dinasztíája, amely a kishorizontú, de mégis uralomra törő, őrmesterszínvonalú, de tábornoki ambíciókkal dolgozó kisenemeseket magasabbrendű társadalmi egység elfogadására szorította volna és Lengyelország elvesztette önállóságát. A magyarság azonban tovább szőtte a testvériség fonálát — nyilvánvaló, hogy eladdig is nemcsak államoknak kapcsolata, hanem népeknek kapcsolódása volt az s a XIX. század első felének balul sikerült próbálkozásai után (Bem, Dembinszky) tényleges eredmény is mutatkozott. Galíciában ía. Andrassy Gyula gr. befolyására állt helyre 1869-ben a lengyel igazgatás, lengyel közoktatás (1913-ig 5703 tart. el. Iskola, 94. tart. középiskola, egyetem és akadémia létesült. Lásd: Kertész János: Lengyelország és az Andrassyak). A reálpolitikai helyzet már akkor előtérbe állította a katolikus államok összefogásának szükségességét Középeurópában, amit igazol, hogy a két Andrassy, bár sajnos nem voltak ízig-vérig katolikus ál-

lamférfiak, mégis külpolitikájuk egyik tengelyévé tudták tenni a lengyel restaurációt és kifejezetten kulturális okokra hivatkoztak. Így Ifj. Andrássy: „Szép volna, ha (Mária Terézia) utódja Ferenc József kötné meg azt a szerződést, amely Európa kultúrájának adja vissza újra ezt a sok szép tulajdonsággal rendelkező munkás nemzetet” (1915 szept. 14). Azt is látta ifi Andrássy, hogy Lengyelországot meg kell segíteni és nem visszaadni Oroszországnak, mert „Lengyelország belátná, hogy nincs többé mit remélnie Középeurópa győzelmétől”, vagyis a közös kultúrkörhöz való tartozás gondolata explicite kifejezést nyert felszólalásában. A háború óta is működnek ezek a külpolitikai vonzó erők anélkül, hogy mi katolikusok hangsúlyoznók, hogy stratégiai okokon kívül immanens kultúrpolitikai erők is igénylik e közelebbzárkózást.

60.

Az északkeleti határon a *ruténség* testvérnépe áll a Verchovinán és tétován néz Keletre-Nyugatra, melyik igényli őt? A Habsburg dinasztia volt a Rómával való unió létrehozója és két évszázada fenn is áll ez az unió, de hatása csak a Kárpátoktól délre ért el. Sem Galícia ruténsége, sem Ukrajna népe nem hagyta el a schismát. A világháború vérzivatarának legirtózatosabb lapjai szólnak a galíciái ruténség árulásáról és a csak katonai mentalitással végbevitt megtorlásról. Akkor derült ki, hogy a ruténség papjai révén egész szívvel Moszkva hive. Nem tud és nem akar Ausztrián át a római kultúrkörhöz tartozni. Ukrajna a történelem folyamán számtalanszor mutatott hajlandóságot, hogy visszatérjen Róma hűségére, de a politikai erők visszatartották. Petljura Hetman és Skoropodski nemzeti államot felépíteni akaró kísérlete a legutolsó idevezető mód volt (1917-1929). Ma a Szovjet épügy lehetetlenné teszi ezt, mint azelőtt az orthodox cárizmus.

A magyarságnak mélyen át kell éreznie azt a felelősséget, amely egy politikai határok révén századokon át háromfelé szabdalt, három különböző irányban fejlődött és talán még sokáig nem egyesíthető nép egyik törzsének kulturális irányításából adódik. Maga a rutén nyelvi fejlesztés oly súlyos probléma, amelyért felelni kell a történelem örök Bírója előtt. — A szent-istváni alkotmány a magyarságnak módot nyújt erre is. Rónia értékei pedig a jogcímet is, az erőt is megadják ehhez.

Keleten a román tömegek fogták körül a magyar impériumot.

A török-háborúk idején, fannrióták moldvai és havaselvi uralma idején megindult a vándorlás a magyar földre és a hűbéres Erdély nem tudhatta megakadályozni e népelemeknek lassú beszivárgását, a jozefinizmus nem tudta vonzóvá tenni előttük a szentistváni gondolatot, Széchenyi és Wesselényi (főleg a Széchenyihez 1848 nyarán történt visszahajtása óta) nem tudták a maguk elgondolását közvéleménnyé tenni, Szekfü Gyulának három nemzedéke — t. i. a világháborúig élt három egymást váltó magyar nemzedék — nem is ismerte fel apáinak mulasztását és mindezek eredményeként a trianoni béke többet adott át a török uralom alól alig félszázada felszabadult fiatal román államnak Erdély területéből, mint amennyire számíhattak. . .

A nagy átalakulás szellemi hordozója a román görögkeleti egyház, mely 1864 óta él önállóan, az orthodox egyházakkal csak dogmatikai — kanonikus egységet őrizve. A bukaresti patriarcha 28 püspökével 13 millió lelket tart uralma alatt az Egyház nemzetekfeletti jellegéről hallani sem akarva „nemzeti egyházában.” Az 1686-i nagy diadal és az azt követő Habsburg-i egyházpolitika a románságból csak Erdélyben, főleg Erdély északi felében tudott híveket visszahódítani Róma számára. Ezeknek száma másfél millió, akik ma (1925) a Blaj-i (Balázsfalva) metropolita alatt az Alba Julia-i (Gyulafehérvár) és Fogarasi érsekségekben és a Gherla-i (Cluj-Kolozsvár), Lugoj-i (Lúgos), Oradea Mare-i (Nagyvárad) és Maramures-i (Baja Maré-Nagybánya) püspökségekben élnek. A ritus keleti, de Róma hatása és a XIX. század második felének erősen Róma-ellenes magyar politikája a bűnös abban, hogy a híd ezeken keresztül nem veretett a magyarság és a románság között. A másfél milliányi latin szertartású katolikus a bukaresti érsek, a Transylvánia-i (erdélyi), Timisoar-i (Temesvár), Oradea-i (Nagyvárad), Satu Mare-i (Szatmár) és Jassy-i püspökök vezetése alatt azonban a görög szertartásúakkal együtt ma is tiszteletreméltó szám arra, hogy képviselje és hordozza az újrómái kultúrkört, főleg azért, mert maguk a „keleti” románok is valami különös „Minderwertigkeitsgefühl”-lel tekintenek minden felé, ami nyugatról jön. Ha a kathlicizmus a maga nemzetekfeletti, örökétkü javaival közeledik felénk, alóképzítheti a Pax Hungarica népleléktani alapjait. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy Európa Északjának velejében protestáns kultúrkörét öntudatosan képviseli a 200.000-en felüli százság. A Hermanstadt-i (negyszében)

evangélikus püspök mindig is tudta, hogy gyökere is, célja is, nem a Rómához hű területeken fekszik. Helyét nem lelő és a Róma felé való orientációra még nem felkészült a körülbelül 655.000 főnyi kálvinista magyarság, amely történelmi tradíciói és nevelése miatt a nagymagyar koncepcióba beleilleszkedni nem tud, faji származása miatt az orthodox kultúrkör hordozóival együttműködni nem akar és erős ellentétek választják el ugyancsak faji származás és történelmi emlékek miatt az északi kultúrkört hordozó és képviselő protestáns szászáságtól. Önálló kultúra alakítására pedig szétszórtságánál és nem harmonikus összetételénél fogva képtelen.

62.

Délen *Szent Száva* világa kerül el, amely ma politikai hatalma alá nyugözve tartja a dalmát partvidéktől, Bosznia és Horvátország horvátjain át Karinthia szlovénjeiig az új római kultúrkör ősi és értékes tagjait. Ha valahol, hát itt áll, hogy nem a fajok, hanem a világnézetek determinálják az ellentettséget. A régi — 1351 óta fennálló — patriarchátus, amely a török elől menekülve Ipekről Karlovicibe jutott, 1920 óta Beogradban székel maga alatt tudva az összes szerb metropolitákat és püspököket (összesen 28) és azok révén 6 és fél millió hívót. Vele szemben Róma híveinek mintegy 5 milliós száma és az Iszlámnak a törzshazától messze szakadt hívei mintegy másfél millió lélekkel teszik tarkává Jugoszlávia képét.

A mai Magyarország déli határvonala harc vonal. Mindig is az volt. A XIX. század magyar politikai vezetőrétegének legfőbb bűne volt, hogy azt az egységet, amelyet a magyarság a horvátsággal Szt. László óta alkotott, megbontotta és állandóan a szerbség erőivel kereste a szövetséget. Az újrómai kultúrkör elárulása volt ez, amely nem kis részben járult hozzá a horvát és dalmát erőknél a szerbség irányában való eltolódásához. Hogy ez a „messaliance” a horvátság részéről is végzetes volt, az bizonyos, de a magyarság is helyrehozhatatlanul sokat veszített, területben is, visszahozhatatlanul sokat időben is és főleg H bizalom finom szálainak elszakadásában, amely szálak organikus összenövészése nemzedékek egymásbakapcsoló munkájával lesz csak elérhető. A horvátság vérénél és nyelvénél fogva bid Róma és Beograd között, de hogy híd lehessen, nem szabad megtagadnia a Zagreb-Budapest tengelyt.

A kárpáti kultúrtartomány újjáépítésnek feltételei.

63.

Az élő Isten akarata, hogy azok az értékek, melyeket kimeríthetetlen létteljességéből az egyedekben és népekben magként elvetett, együtt növekedjenek és megérve színpompás összhangban alkossák az Ő örökké megújuló, örökké virágzó, folyton kalászbba szökő és azok magvát fölséges tenyerébe egyenként behullajtó búzamezejét. Az élő *Isten akarata* tehát *az emberek együttműködése családok és hivatásrendek, közösségek és népek kötelékében*. Az él Ő Istennek akarata a népek együttműködése is. Az eljövendő istenországát már Izajás úgy írja le, hogy a halmok tetején álló házhoz „az utolsó napokban odagyűlnek a nemzetek és kardjaikból szántóvasakat és dárdáikból sarlókat készítenek. Nemzet nem emel kardot nemzet ellen és nem gyakoroltnak az emberek hadakozásra...” (Iz. 2. 2—5). A népecskéknek és nagy népeknek a kultúra terén való együttműködése tehát a béke feltétele és célja ennek a felséges vízióknak előkészítése.

A Kárpátmedence lakói számára ez in concrete az együttműködés lehetőségének keresését jelenti, de jelenti az egész újrómai kultúrkörrel való kapcsolat kimélyítését is.

64.

A *kultúrkör egysége termékeny külpolitikai célgondolat* a magyarság számára. Az olasz-osztrák (esetleg délnémet?) magyar és lengyel államok számára kultúrföldrajzilag is, gazdaságföldrajzilag is indokolt az összébbzárkózás. Az Anju álom visszatérése ez; vizsgálat tárgyává teendő, hogy megvan-e ennek az *ímpériumnak* az az erős magva, amelyet a Nagy Lajos korbéli Magyarország jelentett? Helyesebben: megvan-e a lehetősége annak, hogy a trianoni békével szertesabdalt Kárpátmedence valaha újból életképes egység legyen? Mi a konkrét megvalósulású feltétele a proházskai programmnak: „A fajok, népek nemzetek küzdelmében *Magyarország állami egysége és boldo-*

gulása a magyar kultúrának fölényén s a katholicismus erejének kifejlésén fordul meg. Fojtsuk ki sajátos, mélyen keresztény kultúránkat s akkor a szellem összefoglaló ereje a különböző fajokból és nemzetekből mozaikképet alkot, melynek egyes részei, bár különbözők, mégis az egészet szolgálják. A magyar állam életerejét a katholicizmustól nyerte és nyeri.”

A régi Magyarország feldarabolásának ürügye volt, hogy a Kárpát lejtőin élő nemzetiségek boldogulása jobban van biztosítva a határon túl lakó nyelv- és fajrokonoknál, mint a medence közepét birtokló, nyelvileg-fajilag idegen magyaroknál. A szétदारabolás tényleges előidézője a világháború elvesztése és a győzők akarata volt, akik a Habsburg monarchia szétदारabolását és megsemmisítését egészen más okból szorgalmazták. De bizonyos, hogy a seregek átütő erejét a világháborúban gyengítette a nemzetiségi kérdés megoldatlansága, a szembenálló seregek számára viszont az igazságosság látszatának hite le nem becsülhető morális erőttöbbletet jelentett.

65.

A részek reintegrációjának néplélektani alapfeltétele, hogy világhossá váljék a dezintegráció alapérvének ürügyvolta. A néplélektani alapfeltétel tehát *oly alkotmány, mely mellett minden nemzetiség kifejtheti minden élettértékét és ezért jól érzi magát, az átfogó nagy keretben otthon érzi magát.* Ezen elvi keretnek történelmi tettbe szököntője, hogy ma ezt az életlehetőséget egyik nyelvrokon állam (sem a cseh, sem az orosz, sem a román, sem a szerb) teljes mértékben biztosítani nem tudja, sőt vitális értékek számára maga a kötelék adja a legnagyobb veszélyt. Ha tehát ezt az alkotmányt a magyarság tudja nyújtani — amit a magyar múlt árpádházi és habsburgházi századai garantálnak — visszalendítheti az ősi egyensúlyi helyzetből kikökönt nemzetszervezetet a régi irányvonalba.

66.

Az adottság itt egy tarka nemzetiségi térkép. Egyes nemzeti-ségi foltok egymásba nyúlnak, más foltok a nagy törzstől elszakadtán az ország másik felén jelentkeznek (gondoljunk a békési tótokra, a csiki székelyekre, brassói szászokra).

A foltok nagysága is igen különböző. Vannak több megyére terjedő egynyelvű területek, vannak megyenagyságú, járásnagyságú szigetek. Vannak járások különálló egynyelvű falvakkal. Vannak elég kis kétnyelvű falvak is. *Békés közös*

munka csak alkalmasan választott vezetőelv révén és ennek igazságos, garantált végrehajtása révén biztosítható.

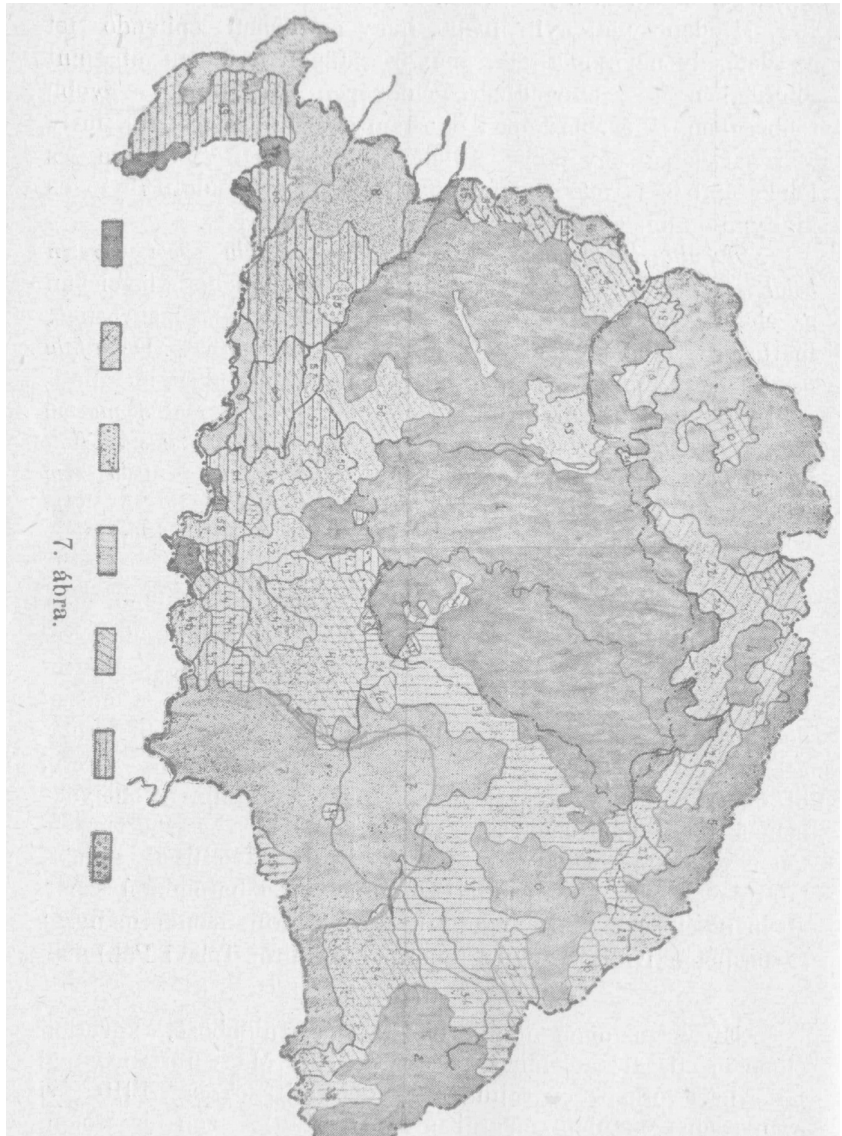
Mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy másképen építendő fel az élete oly népcsoportnak, mely összefüggő területen abszolút többségben él — elfogadható példaképpen 75 %-nál nagyobb többségben — és másképen oly nemzetiségi csoportnak, mely már nagyjában egy járás területének megfelelő területen és lélekszámban is más nyelvűekkel együttes az adott 75 %-os arányminimumot legfeljebb egyes falvakban éri el.

A kuliúrélet bizonyos vonatkozásaiban a falu élete pereién belül is zárt lehet s az egynyelvűség a templomi prédikációban az elemi iskolában, a szaktestületi életben (gazdaegyesület, ipartestület stb.) községi közigazgatásban biztosítható. De a falu kereteit meghaladó életnek stílusa — középiskolai oktatás, járásbíró-sági tárgyalás, kamarai kerületi élet — lefolyása csak egynyelvű járásokban lehet a falusi életstílusnak értelemszerű folytatása. Kétnyelvű járásokban, vagyis olyanokban, melyekben egy nyelv sem éri el a 75 százalékot, a megoldás más kell legyen. Aztán a 4000 lakosnál nagyobb lélekszámú kétnyelvű községek is igénylik e „más” megoldást.

A szociális alkotmánynak e kettőségre mélyértelmű analogont nyújt a honszerző Árpádnak bölcs intézkedése, mely — valószínűleg ősi szokás alapján — az egyes törzsek szállásterületét széles sávokkal választotta el s így elvette a szomszédos birtoklások legelőinek, vadászterületének nehéz elhatárolásából adódó súrlódások lehetőségét. A közbenső sávok királyi birtoknak minősítették s azok igazgatása, valamint a helyükbelépő egyházi birtokok igazgatása nevelte ki a sávok területén élő különböző törzsek tagjaiban a törzsekfelettség gondolatát és érzékét. A régi erdélyi alkotmány „a háromlábú szék” elvén ugyancsak kézzelfogható utalás „a területi önkormányzat és területenkívüliség kettős rendszerére” (gróf Teleki Pál.)

67.

Ez az analógon nyújt biztatást a különböző, keverten élő nemzetiségek életének biztosítására; Magyarország régi járásainak térképét a rajtuk élők nemzetiségeknek 1910 évi arányszáma alapján megrajzolva (7. ábra), azon járásokat, amelyekben valamely nemzetiség a 75 %-ot megüti, sötétre jelölve, az ország területe foltokra esik. És pedig két összefüggő magyar foltra (1. és 2.), egy nagyobb (3) és egy kisebb(4.) tót

foltra, egy rutén (5.) foltra, két román (6. és 7.) foltra, két horvát (8. és 9) foltra, öt kis szerb (10, 11, 12, 13. és 14.) foltra, egy vend (15.) és egy hosszan nyúló kis német (16.) foltra. Ezek kö/ott (a térképen egyszínűre festett) foltok között területnek el az általában kétnyelvű (bilinguis), néhol háromnyelvű (trilinguis) területek.

Világos, hogy ezeknek a foltoknak határai nem állandó határok. A népmozgalom azóta is megváltoztatta őket, méltányos közigazgatási határkiigazítások is hozhatnak létre változásokat, de az alapelv használható kiindulásának tetszik: *vannak oly területek az országban, amelyeken a nyelv egysége szilárd alap népi kultúra megélésére* és vannak, amelyekben egy nyelvnek (ha úgy tetszik fajnak) hegemoniája és kizárólagossága csak erőszakos intézkedéssel érhető el.

68.

Az egynyelvűnek minősíthető területeken (amelyeken tehát egy nyelv a 75 százaléknál nagyobb többségben és az iskolának és gazdasági életnek, a közigazgatásnak és igazságszolgáltatásnak nyelve az illető táj népi többségének anyanyelve. A táj (helyi szempontból vett) kisebbségeinek joguk van sajátnyelvű elemi iskolákat felállíttatni, de minden középiskolában elegendő számú órát kell biztosítaniok a táj domináns nyelvének elsajátítására.

A két és háromnyelvű tájakban a szentistváni alkotmányfelfogás értelmében mindazoktól, akik a nép vezetői akarnak lenni, meg kell kívánni, hogy értsenek a rájukbízottaknak nyelvén és minden alájukrendelthez a maga nyelvén szóljanak. Tehát a vezető rendbe való jutáshoz előkészítő középiskolában alapelv a kétnyelvűség. (Magyar nyelvű középiskolában a másik legelterjedtebb nyelve a tájnak, másnyelvű középiskolában a magyar nyelv elegendő órában tanítandó). Közigazgatásnál, bíróságnál s a gazdasági élet testületeiben tiszti fokozatban és a közönséggel érintkező altiszteknél csak oly egyén alkalmazható, aki a magyar nyelvet is, a másik tájnyelvet is tökéletesen bírja.

Az e tárgyban kiadott és érvényes miniszteri rendeletek (értelemszerűen három iskola évi eltolással) minden további nélkül elfogadható alapét adnak erre

110001935. M E módosítása. Az (ABC) típus megszűnik.

Nyelvi kisebbséghez tartozó tanköteles gyermekek oktatására

a) hit- és erkölcsstan oktatása 1797)1914 V. K. M. ért.

b) anyanyelv és szülőföldism. tantárgyak (magyar nyelvű és értelemgyakorlat és ennek keretében a szülőföld ismerete olvasás, írás. fogalmazás, helyesírás és nyelvi magyarázat ének) valamint « számtani, természeti és gazdasági ismeretek (számolás és mérés, természetrajzi, természettan és vegytan. gazdaságtan és háztartástan, egészségügy, rajz és kézi munka) oktatása a tanuló anyanyelvén.

c) a magyar nyelvi és nemzetismereti tantárgyak (magyar beszéd és értelemgyakorlat, olvasás és olvasmány tárgyalás, írás fogalmazás, helyesírás és nyelvi magyarázatok, földrajz, történelem, polgári jogok és kötelességek, ének) valamint a testnevelés oktatása magyar nyelven történik.

A IV-V osztályban a számtani, természeti és gazdasági ismeretek az anyanyelven ismétlődnek és számon kérendők.

3. §. (1.) Azokban a községekben, amelyekben kisebbségi nyelvű népiskolai oktatás nincsen, de egy és ugyanazon nyelvi kisebbséghez tartozó legalább 20 mindennapi tanköteles gyermek szülei (gyámjai) ezt kívánják, ezeknek a gyermekeknek számára a népiskolában az anyanyelvi ismereteket az 1. § (3) bekezdése b) pontjában meghatározott keretben tanítani kell.

(2.) Azokban a községekben, amelyekben a magyar tannyelvű tanulók számára magyar tanítású nyelvű népiskola nincsen, ezeknek a tanulóknak anyanyelvükön leendő oktatását az érvényben levő jogszabályok szerint kell biztosítani. 1935. dec. 23.

A régi magyar járási beosztás olyan járásokat is ismert, melyekben a kétnyelvűség sem elegendő rendező elv, mert aránylag kis körzetben még egy harmadik, sőt pl. Torontálban egy negyedik nyelv is odasorakozódik a kettő mellé járásonként, sőt helységenként 4000-nél nagyobb lélekszámmal. Pedig 4000 lakos már alsófokú középiskolát (polgáriiskolát) is el tud látni tanulókkal. E harmadik nyelv szerephezjuttatását járás szétesztással, határkiigazítással nem lehet mindig elintézni, ily helyeken a háromnyelvűség elkerülhetetlen.

69.

A *tótság* nagyobb egynyelvű területének (3.) határa Pozsony vármegyében a malackai járás és nagyszombati járás déli határa, beleszámítva még Modor városát.

Az egynyelvű határ délnyugaton a háromnyelvű (magyar-német-tót) pozsonyi járással (17.) érintkezik. A pozsonyi járás 22.905 (63.6 %) tótot és 6.294 (17.4%) németet foglal magában, Pozsony városa maga 11.673 (14.9%) tótot és 32.790 (42.0%) németet. (A magyar-tót kétnyelvűség jele balról jobbra dülő sávozás, a magyar-német kétnyelvűség jele jobbról balra dülő sávozás. A magyar-német-tót háromnyelvűségé tehát dült kocázás.)

A tót egynyelvű határ továbbhaladva a kétnyelvű (magyar-tót) szenei járást (18.) érinti, melyben a *tótság* 15.921 lakossal

54.9 %-ot éri el. Nagyszombat városa 8.032 tót lakossal (63.5 %) és Szentgyörgy városa 1897 tót lakossal (54.2 %) ide csatolható.

A tót egynyelvű határ tovább Pozsonymegyének galántai járásával határos, amely a magyar nyelvterülethez (1.) tartozik. (A dunaszerdahelyi és somorjai járásokkal együtt).

A tót nyelvterület (3.) a Vág, Nyitra és Garam vízgyűjtő területének felső és középső szakaszán terül el. *Nyitra* megye északi járásai mind ide tartoznak, kivéve a vágsellyei és nyitrai járásokat, melyek egyúttal a nyelvterület déli határát alkotják a maguk kétnyelvű (magyar- tót) (19.) lakosságával. A vágsellyei járás 10.995 tótja (29.2 %), a nyitrai járás 26.586 tótja (57.8 %) az érsekújvári járás 20.600 tótjával (60 %) itt helyezkedik el.

Bars megye aranyosmaróti járása és garamszentkereszti járása a tót-nyelvterülethez (3) tartozik; délen határos a tót-magyar verebélyi (17) és a magyar lévai járással. Északi felén az oszlányi járás 9 874 tót (71.3 %) és 3316 német (24.9 %) lakossal. Kőrmöcbánya és falvai 2256 tót (24.2 százalék) és 6153 német (65.9 százalék) lakossal, Selmec és Bélabánya 8341 tót (55.2 %) és 453 (3.0 %) német lakossal alkotják a háromnyelvű bányavárosi enklávé (20.) *Nyitra* megye privigyei járásával együtt [32.014 tót lakossal (65.9%) és 13.719 német lakossal (28.9 %).

Ehhez az enklávéhoz (20.) tartozik még *Túróc* megyének sztubnyafürdői járása is 12 947 tót lakossal (54 %) és 9220 német lakossal (40 Vő). Zsolna és Ruttká nehezen köthetők össze a tót területen keresztül, bár a magyarság aránya kívánná ezt. Könnyen ideköthető azonban Besztercebánya városa is 4388 tót lakossal (40 %).

Túróc megye szentmártoni járása és az egész *Trencsén* az egész *Árva* megye (a Lengyelországhoz csatolt 14 falut kivéve), *Liptó* megye egészen, *Zólyom* megye Beszterce városa nélkül, *Hont* megyének bái és korponai járása és maga *Korpona* város a tót nyelvterülethez tartoznak (3.). A szomszédos ipolysági, szobi és vámosmikolai járások a magyar nyelvterülethez, (1.) az ipolynyéki járás pedig a magyar-tót (21.) kétnyelvű területhez tartoznak. (Itt a 4692 tót 27.6% arányt Jelent)

Nógrád megye gácsi és kékkői járása is a tót területhez (3.), nógrádi, salgótarjáni, szécsényi és sziráki járása a magyar nyelvterülethez (1.) tartozik. Idáig a magyar és tót nyelvterület elhatárolódik. Nógrád megye losonci járásában kezdődik

a negyedik kétnyelvű terület (28.) Losonc város maga magyar 10.684 magyarja 81.4%-ot ad, a járás azonban 16.858 tóttal 45.8 %-os tót kisebbséget jegyez.

Ehhez a harmadik kétnyelvű területhez (Kassa vidéke 22) tartozik még Gömör megyének nagyrőcei járása 7842 tót lakossal (65.3 százalék), rimaszombati járása 23.754 tót lakossal (74.1 százalék) és benne Rimaszombat városa 59.8 százalékos magyarsággal (6199 magyar). Gömör megye roznói járása 14.660 tóttal (48.8 százalék), valamint Dobsina város 1503 tóttal (30 százalék), Nagyrőce város 884 tóttal (46.5 százalék), Rozsnyó város 5886 magyarja 89.2 százalékos tesz ugyan ki, de ide sorolandó.

Nem tartozik egy egynyelvű területhez sem Szepes megye mert egy járásában, vagy városában sem éri el egyik nemzetiség sem a 75 százalékos. A vármegye általában magyar — tót — a tótság 97.077 lakosával 57.1 százalékos tesz ki, de két járás magyar-tót-német nyelvű 4000-en felüli német lakosság miatt (gölnicbányai járás 6686 némettel és késmárki járás 7337 némettel 23.), az ólublói járás pedig magyar-tót-rutén nyelvű 5876 rutén lakosával (25.). (A ruténség jelzése pontozás.)

A háromnyelvű terület (25.) további járásai Sáros megye bártfai járása (15.123 tót, vagyis 55.5 százalék és 11.449 rutén, vagyis 39.4 százalék.), héthársi járása (11.792 tót, vagyis 49.7 százalék) kétnyelvű a girálti (11.836 tót, vagyis 69.6 százalék) és Bártfa város (2571 tót, vagyis 38.8 százalék), Eperjes 6494 tót, vagyis 39.2 százalék (22.) Sárosmegye többi járása közül az eperjesi tót, a kisszebeni tót és a lemesi tót járás, a feisövizközi pedig rutén járás. (5.)

Abauj Torna vármegyéből a füzéri és kassai járás kétnyelvű (22.), a csereháti járás, gönci, szikszói és tornai járasok magyarok (1.), ugyancsak magyar Kassa is, mégis célszerűen ez lehet a magyar-tót terület székhelye. (22.)

Zemplén megye bodrogi, sárospataki, sátorajújhelyi, szerencsi és tokaji járásai és Sátorajújhely városa a magyar nyelvterülethez, a varannói a tót nyelvterülethez csatolandó bizonyos határki igazítás után, a gálszécsi járásban a tótok száma 19.685 (65.6 százalék), a homonnaiban 14.426 (68.7 százalék), a nagymihályiban 24.320 (68.3 százalék) és a sztrókóiban 5595 (46.6). Ezek tehát a tót-magyar kétnyelvű területhez tartoznak. (22.) Végül a mezőlaborci és szinnai járasok területe az összefüggő rutén terület részei. A szinnai járás déli részén

kis határkiigazítás válik szükségessé, nehogy az északra jutott tót nyúlványok a rutén nyelvterület egységét megbontsák.

Ung megye járásai közül a nagykaposi magyar (1), a bereznai és perecsenyi rutén. (5.) A szobranci járás a magyar-tót-rutén nyelvterülethez (26.) tartozik, mert 17.474 tót mellett (60.2 százalék), 6406 rutén is van benne (22.8 százalék), ugyanúgy az ungvári járás a maga 9.908 tótjával (36.7 százalék) és 5520 ruténjével (20.4 százalék). A szerednyei járás magyar-rutén (ruténjeinek száma 9500, ami 68.8 százalékot ad); Ungvár maga magyar város (79.9 százalék).

Itt véget is ér a tót ethnikum, amely tartalmaz így két nagy egynyelvű foltot: Trencsén (3.) és Eperjes táját (4.), tartalmaz 11 két ill. háromnyelvű táját: Pozsony (17.), Nagyszombat (8.), Nyitra (19), a bányavárosok (20.), Ipolynyék (21.), Kassa tája (22.), gölnicbányai (24.) és késmárki táj (25.), Ólubló (23.), a Szepesség (28.) és Ungvár tája (26.). Találunk még majd tótokat Békés és Torontál megyében.

70.

Bereg vármegye legészakibb járásában az alsóvereckeiben a 13.348 rutén a lakosság 78.5 százalékát teszi, a szolyvai járásban csak 72 százalékát, de a kisszámú magyarságnak (4061 fő) a déli járáshoz való csatolásával a szolyvai járás északi fele is a rutén nyelvterülethez csatolható. (5.) A megye középső járásai (felvidéki, latorcai, munkácsi járás Munkács városával együtt) 69.893 rutén lakost számlálnak az 1910-es népszámlálás szerint, ami 61.3 százalék, míg a magyarság 29.933 száma 26.2 százalékot tesz ki. Ez már bilinguis terület (27.), melyből egyes északi falvaknak a tiszta rutén nyelvterülethez csatolása a ruténség arányszámát az 50 százalék alá szorítja. A mezőkászonyi és tiszaháti járás, valamint Beregszász város 80.667 magyarja 97.1 százalékkal a színmagyar területhez tartozik. (1.)

Ugocsa megye tiszáninneni járásában a 24.133 rutén 53.8 százalékot tesz ki, a magyarság 17.572 lélekszáma 39.2 százalékot tesz. Ez a járás a magyar-rutén területhez tartozik. (27.) románság lélekszáma itt összesen 29 fő. A Tisza a határ itt szemben. A megye tiszántúli járásában számuk már 9721. (3)

Máramaros megye északi járásai a rutén nyelvterülethez (5) tartoznak. A dolhai járás 16.168 ruténja (82.4 százalék), az ökörmezei járás 26.054 ruténje (82.1 százalék), a taracvizi járás 24814 ruténje (78-6 százalék) a 75 százalékos arányszámon felül volt, illetőleg van.

A déli járások bilinguisek. (21.) A huszti, técsői és tiszavölgyi járások 73.184 ruténje 67.7 százalékot tesz ki. A tiszavölgyi járás külön magyar-rutén kerületet alkot. (28.) A sziget járás (23.) háromnyelvű: magyar-román-rutén. (A románság jelzése a térképen függőleges vonalkázás.)

A ruténség tehát a kárpátgerinci egynyelvű összefüggő területen kívül öt vegyes (két rutén-magyar, két rutén-magyar-tót és egy magyar-román-rutén) területen él. A csehek a Podkarpatska Rus nyugati közigazgatási határát a nemzetiségi elv megkívánta határnál keletebbre vonták. Kubijovije Vladimir és Husek Jan tanulmányai alapján Rónai András (1936) a határt nyugatabbra tolja és a rutén területhez csatolja a szinnai és mezőlaborci járásokat, amelyeket e jelen tanulmány is ide sorol. Ugyancsak a kárpátaljai földhöz csatolja Rónai tanulmánya a szobranci, homonnai, sztropkói és nagymihályi járásokat, de itt a tótságnak domináns volta 68.1 százalék ill. 60.2 százalékkal a kérdést jelen tervezet javára dönti el: ezek a járások a magyar-tót területhez tartoznak egy-két járáshatármenti község kivételéhez, amelyek átcsatolhatók. A nagykaposi járás a magyar területhez tartozik (76.0 százalék) (1)

E határok szintén nem állandó határok. Adataink 1910-ből valók. Bizonyos, hogy nem egy határészlet azóta a ruténség javára változott meg. Hiszen a cseh statisztika vonatkozó adatai szerint is (1935) az 1910-es népszámlálás 56.15 százalék ruténje helyén ma 62.17 százalék rutén áll. (A magyarság arányszáma nagyjából változatlan maradt, mert az 1910-es magyar népszámlálás magyar címszó alatt elkönyvelt 29.22 százaléka alatt a zsidóság is szerepelt, akikkel együtt a mai arányszám 29.06 százalék (15.96 százalék meg 13.1 százalék). A ruténség ez előretörését kedvező születési arányszámának köszönheti; 1935-ben 22.044 rutén született, ami 35.66 ezrelékarányt ad, minden kárpátaljai nemzetiség között a legnagyobbat. És bár a halálozás is óriási — 10.924 halott, ami 17.6 ezreléket jelent: minden nemzetiség között a legnagyobbat, mégis a növekedés 11.120 ami 18.0 ezreléket jelent valamennyi nemzetiség között a legnagyobbat. A magyarok szül. ezreléke itt 22.6, a németeké 13.8. A magyarok halálozási ezreléke 15.1, a németeké 13.3. így a szaporodás a magyaroknál 7.5 ezrelék, a németeknél 0.5 ezrelék.

71.

A magyarországi *románság* két tömbje ad egynyelvű területet (6.) és (7). Az északi tömb (6.) és a rutén terület (5.) kö-

zött két magyar-román kétnyelvű terület van. *Máramaros* megyének visói járása (19.863 román 45.1 százalék) és a szigeti járás (17.242 román, 40 százalék) (31.) Ugyancsak idecsatolandó a nagymagyar többségű Máramarossziget is (17.542 magyar 81.9 százalék), mely e területnek természetes központja. *Zlgocsa* megye tiszántúli járása háromnyelvű területet adna, de Tizzaszászfalu, Királyháza, Csarnató, Kistarna, Sósfalú és Veléte falvakkal a rutén-magyar területhez (31.) tagolható. A csonkítatlan területen a magyarság arányszáma 53.4 százalék (25.105 magyar), a románság arányszáma 20.7 százalék.

A szomszédos *Szabolcs megye* színmagyar (1.)

Szatmár megye nyugati járási magyar többségűek (csenged járás 93.5 százalék, fehérgyarmati járás 99.7 százalék, mátészalkai járás 99.5 százalék, nagykárolyi járás 83.7 százalék, szatmárnémeti 86.9, Nagykároly város 98.5 százalék) és így a magyar tömbhöz (1.) csatolandók. A keleti járások közül a nagybányai járás Nagybánya és Felsőbánya városokkal együtt magyar-román kétnyelvű területnek minősítendő (31.) Nagybánya székhellyel. Ugyanide tartozik az avasi járás 73.3 százalék románnal (1910), az erdődi járás 45.5 százalék románnal és színérváralji járás 71.3 százalék románnal. A nagysomkúti járás 24.882 románja 82.9 százalékot jelent és így már a román nyelvterület része (6.).

Szilágy megye a zsigódi járást kivéve, mely 83.3 százalék románságával a román nyelvterülethez (6.) csatolandó, magyar-román kétnyelvű terület. A krasznai járásban 70.4 százalék a románság, a szilágycsehi járásban 65.0 százalék, a szilágyssomlóiban 48.7 százalék, a tasnádi járásban 48.1 százalék, a zilahiiban 64.8 százalék. Az e területen levő két magyar többségű városnak Szilágyssomlyónak (6030 magyar 87.6 százalék) és Zilahnak (7477 magyar 92.7 százalék) a kétnyelvű területhez (31.) csatolása szükséges rekompenzációnak tetszik a tizen-nyolc éves elzártság alatt valószínűleg előállott eltolódásra.

Bihar megye nyugati járásai a magyar nyelvterülethez (1.) tartoznak, mert a berettyóújfalusi járás magyar többsége 93.8 százalék, a biharkeresztesi 90.9 százalék, a derecskői 99.9 százalék, az érmihályfalvi 89.5 százalék, a sárréti 99.9 százalék magyar arányszámot mutat fel.

A keleti járások a román nyelvterülethez (6.) tartoznak, mert a belényesi járás románjainak arányszáma 82.2 százalék,

a béli járásé 91.7 százalék, az élesdi járásé 76.8 százalék, a magyarcsekeié 91.9 százalék, a vaskóhié 95.1 százalék.

Bihar megye többi járása a magyar-román kétnyelvű területhez (31.) tartozik a magyar többségű Nagyváraddal; Nagyvárad 58.421 magyarja 91.2 százalékos többséget ad, de ez végigmenő jelenség, hogy a város magyar, környéke pedig egyéb nemzetiségű. Az idetartozó járások: a központi járás 51.5 százalék románnal, a cséffai járás 42.4 százalék románnal, a margittai járás 40.4 százalék románnal, a nagyszalontai járás 24.8 százalék románnal, a tenkei járás 71.7 százalék románnal.

Idecsatolandó a szomszédos *Békés megye* gyulai járása 21.3 százalék románjával; a magyarság még Gyula városában sem érte el a 75 százalékot 1910-ben, (1930-ban már 93.8 százalék.)

Békés megyének két járása és maga Békéscsaba város, mint központ a tót ethnikum messzeszakadt része magyar-tót nyelvterület 39. A tótság számaránya az orosházai járásban ugyan csak 15.3 százalék az 1930-as népszámlálás szerint, a szarvasiban is csak 15.7 százalék, Békéscsaba városában pedig 36.6 százalék, mégis a tótság összlétszáma a vármegyében 42.760 az 1930-as népszámlálás szerint, akik közül csak Tótkomlóson 8.954 él egy helyt. A két járás magyar községeinek lecsatolásával elég kerek kétnyelvű egység alakítható.

Kolozs megye egész területén Kolozsvár városát beleszámítva a románság arányszáma 1910-ben 56.2 százalék volt, vagyis a megyét a maga egészében kétnyelvű területnek lehet minősíteni. (31.) Maga Kolozsvár városa a maga 50.704 magyarjával ugyan elérte a 83.1 százalék arányszámot és úgy magyar terület lehetne, de a legközelebbi magyar területtől is 100 Km.-re van.

Szolnok-Doboka megye 189.443 románja a vármegye 75.1 százalékát teszi. Úgyhogy a magyar-román kétnyelvű területhez 31. csak Szamosújvár és Dés városa tartoznak előbbiben 27.2 százalék, utóbbiban 26.4 százaléka a románság számarányai, valamint a szamosújvári 72.5 százalék román járás, a kékesi járás 67.7 százalék, és a bethleni járás 70.3. A románság itt még túlnyomóan görög katolikus 155.364 gör. kath. szemben 38.608 gör. keletivel.

Beszterce-Naszód megye naszódi és óradnai járásai az

északi román nyelvterület 6. záróvonalát alkotják 90.1 százalékos és 89.4 százalékos. A jádi és besenyői járás Beszterce várossal együtt magyar-német-román háromnyelvű területet 32. alkot. A románság arányszáma itt 55.4 százalékos 1900J Az itteni románság nagy többségében görög katolikus 81.4 százalékos.

Maros-Torda megye nyugati fele a magyar-román két-nyelvű területhez tartozik 31. Székelyén, Marosvásárhelyen a magyarság eléri a 89.3 százalékos 22.790 magyar! mégsem lehet magyar területté tenni, mert a magyar tömböktől távol esik. Ugyanehhez a magyar-román nyelvterülethez 31. csatolandó

Csikmegye gyertyótölgyesi járása a maga 9.767 főnyi 62.6 százalékos] románjával E falvak jobbadán a vízvázasztón kívül fekszenek.

Maros Torda megye nyárádszeredai járása 35.279 magyarral 95.8 százalékos] a székely területhez 2. csatolandó.

E székely terület a három székely megyéből áll, melyek közül *Csik* megyében a 125.883 főnyi magyarság arányszáma 86.2 százalékos, *Zldvarhclly* megyében a 118.458 főnyi magyarság 95.5 százalékos itt egy járásban sem száll a magyarság arányszáma 75 százalékos alá. *Háromszék* megyében a 123.518 főnyi magyarság arányszáma 83.4 százalékos, amely csak a sepsi járásban szállt a 75 százalékos alá. Ez a járás a maga 12.402 főnyi románjával 12SA százalékos! a;33. magyar-román nyelvterülethez tartozik.

Brassó megyében a 35.372 főnyi magyarság 35.0 százalékos és a 35.091 főnyi románság 34.7 százalékos) közé ékelődik a 29.542 főnyi 29.0 százalékos szászóság. Protestáns kultúrájával idegen test a román tengerben, amellyel csak a bizáncival rokon államfelfogása köti össze. Idegen test a magyarság tömegében is, amellyel a hétfalusi evangélikus magyar töredék hídja köti össze. Vitalitása kicsi- erősen egykés nép-, de szervezettségével és szívósságával súlyt jelent. Összeköttetését a hatalmas harmadik birodalommal nagyon jól kihasználja. *Brassó* megye a hétfalusi járást kivéve, mely a 33. románmagyar nyelvterülethez tartozik, a magyar-német-román nyelvterület része 34. modern változataként az ősi szólásnak; három lába vagy az erdélyi széknek. Ugyanehhez a háromnyelvű területhez tartozik az egész *Nagyküüllő* megye is 40.5 százalékos románjával 60.381, 41.7 százalékos németjével 62.224 és 12.4 százalékos magyarjával 18.474.

Ide csatlakozik *Kisúkküllő* megye erzsébetvárosi (35.2 százalék német és 39.3 százalék románnal) járása és a hosszúasói járás (22.7 százalék némettel és 61.4 százalék románnal) 134. A megye többi része a magyar-román kétnyelvű terület-hez tartozik. 31.

Fogaras megye a maga egészében román terület 71, 84.436 románja a megye 88.8 százalékát teszi. Egyedül Fogaras városában alkot a 3357 főnyi magyarság 50.8 százalékot. A megye helyzetét súlyosbítja, hogy határmegye és románjai közül 61.881 görög keleti.

Torda-aranyos megye járásai közül az alsójárai 13.900 románja révén (80.3 százalék, a topánfalvi járás 33.735 románja 98.3 százalék révén, a torockói járás 15.718 románja révén (77.0 százalék a romaánnyelvű területhez 7. tartozik; a felvinci járás 12051 románja 62.1 százalék, a marosludasi járás 24.360 románja (67.6 százalék), a tordai járás 22 515 románja (67.2 százalék) a magyar román nyelvterülethez 31. tartozik. Torda-Aranyos városával együtt, hol a magyarság 71.6 százalékot ér el.

Külső Fehér megye 171.483 románja a megye lakosságának 77.9 százalékát teszi és így a megye a 7. román nyelvterülethez tartozik az egy marosújvári járást kivéve, ahol a 18.319 román csak 63.6 százalékot ér el. így e rész a 31. magyar-román kétnyelvű területhez tartozik.

A román nyelvterületben van Gyulafehérvár és Nagyenyed városa. Gyulafehérvárott a románság 44.5 százalékot tesz ki, Nagyenyed románsága a 25 százalékon alul marad. Úgyhogy a nagyenyedi járás falvait is beleszámítva a románság még mindig alul marad a 75 százalékon (63.7 százalék). Indokolt tehát e járásnak is Nagyenyeddel és Gyulafehérvár városával kibővítve a magyar-román területhez való csatolása (31. Abrudbánya és Vízakna románsága alul marad a 75 százalékon (58.5 százalék és 66.2 százaléka, de az itt élő magyarság abszolút száma kicsi (4000-en jóval alul van) és oly messze van a magyarság zárt tömegétől is, a magyar-román szigettől is, hogy külön enklave felállítását nem teszi indokolttá.

Szeben megye déli járásai a román nyelvterülethez (7.) tartoznak, A románságban az orthodoxok számaránya itt eléri a 84 százalékot. A nagyszebeni járás (51.9 százalék német és újgyeházi járás (30.3 százalék német), valamint Nagyszeben városa (50.0 százalék német) és Szászsebes városa (27.9 szá-

zalék német) azonban a magyar-német-román háromnyelvű területhez 34. tartoznak.

Hunyad megye egész területén a románság arányszáma 271.675 román mellett 79.9 százalék, akik közül 217.425 orthodox (80.5 százalék). Egyedül a petrozsényi járásban van nagyobb számú magyarság (20.994 magyar, 41.9 százalék). Ez alkotja a 35. magyar-román szigetet és Déva város 5827 magyarja ad 67 százalékot, ami a dévai járás 6077 lélekszáma magyarságával alkothat kis szigetet. 36.

Arad megye 1900, borosjenői járása (30.687 román, 82.9 százalék), borossebesi járása (32.008 román, 88.8 százalék), máriaradnai járása (29.854 román, 87.7 százalék), a nagyhalmágyi járás (20.322 román, 96.9 százalék), a ternovai járás (24.364 román, 91.7 százalék) a román nyelvterülethez 7. tartoznak.

Az aradi járás magyarjainak számaránya 24.8 százalék, a kisjenői járás magyarjaié 36.9 százalék, a pécskaié 50.3 százalék. Ezek a magyar-román területhez tartoznak Arad városával (46.085 magyar, 73.1 százalék) és az eleki járás megszállott részével együtt. 31.

A világosi járás 24.1 százalék némettel a magyar-német-román háromnyelvű szigetek számát szaporítja 40J, a megneszállott eleki járás pedig a magyar-német kerületekét. 57. A világosi járás déli járáshatárkiigazítással egybefügghet a nagytemesvidéki háromnyelvű szigettel.

Csanádmegye nagylaki járása magyar-román-tót háromnyelvű sziget 138J.

Krassószörény megye 336.082 románja a megye lakosainak 1910 71.5 százalékát teszi. Lúgos városa (6875 magyar, 34.5 százalék) és a bégai járás (5626 magyar, 23.6 százalék) kerülnek csak a magyar-német-román háromnyelvű területhez 40., a lugosi járás néhány szomszédos falával együtt. Az orsovai járásban a románság 69.3 százalékot tett csak ki, de a maradék 30.7 százalék annyira szétforgácsolódott, hogy még a sorban utánakövetkező (10,2 százalék) 1910. az akkor 2884 főnyi németiség összesen 23 faluban 1 sem igényelheti nyelvének az elemin túlmenő figyelembevételét. A magyarság Orsóvá városában szerepel 1870 lakossal, úgyhogy e járás a körülvevő román tengerből ki nem emelhető. Ugyanígy áll a temesi járás is, hol a románság arányszáma 74.0 százalék, de a töredéke közt a magyarság csak 4.6 százalékot tesz és ez a legmagyarabb faluban is csak 206 embert jelent. 7.

Krassó Szörény megye többi járásában a magyarság alulmarad a 4000 fön, úgyhogy egy-két határos községnek a magyar-román területhez való átcsatolásán kívül nehezen követhető az egységes román nyelvterület megbontása. Az új-moldovai járásban a szerbek érnek el 37.5 százalékot, az óravicabányaiban és resicabányaiban a németek 27.9 százalékot ill. 30.2 százalékot. A magyarság itt számot sem tesz és így nem is gyakorolhatja közvetítő hivatását. Új nemzetiségként lép itt fel felsorolásunkban a *szerbség*.

72.

Még bonyolultabb *Temes* megye nemzetiségi megoszlása-ugyan a járások határainak a nemzetiségi viszonyok figyelembevételével történő megvonása egy kevéssé segít a tarkaságon. A románság arányszáma az egész megyében Temesvár és Versée beszámításával 33,6 százalék, a szerbségé 13.9 százalék, a németiségé 33.1 százalék, a magyarságé 15.9 százalék.

Az egész megyében nincs (az 1910-es népszámlálás adatai szerint) oly járás, melyben csak egy nemzetiség is elérné a normaként felállított 75 százalékot, viszont a románság Fehértemplom és Versec városát kivéve mindenütt megüti az 5000-es létszámot, a németiség a fehértemplomi járást kivéve mindenütt megüti az 5000-es létszámot és harmadik nemzetiségként a szerbség is megüti ezt a minimumot a Fehértemplomi 45.1 kevevárai és verséei járásokban s magában Versec városában. A magyarság is csak a csáki, fehértemplomi, lippai, újaradi, verséei és vingái járásokban és Versec meg Fehértemplom városában marad az 5000 lélekszám alatt és itt is csak a fehértemplomi járásban jelenti egyúttal a százalékos arányszámnak 2.4 százalékra való süllyedését (Fehértemplom városával együtt itt is 4.4 százalék.)

A megoldás: északon magyar-román-német háromnyelvű terület. 40., Ide tartozik az elv igazságos végrehajtása alapján a verseci járás is, melyet a békeszerződés Szerbiához csatolt, holott a románság arányszáma 49.1 százalék, a szerbségé 14.9 százalék. Délen a fehértemplomi és kevevárai járásokban a szerbek aránya 57.0 százalék, ill. 47.9 százalék. Itt tehát a szerb nyelv jogai is érvényesítendőek. 45. és (46. (A szerbség jelzése vízszintes rovátkázás.) A verseci járásban a négynyelvűség elkerülésére a járás kettéosztható, déli fele a magyar-szerb 141., északi fele a magyar-német-románhoz 40. osztályozandó.

A még nagyobb népességű *Torontói* megye viszonyai hasonlóak Temes megyéihez. Itt sincs egy járás sem, melyben valamely nemzetiség a 75 százalékot elérné. Kétnyelvű járás (magyar-szerb), a törökbecsei (magyar 29.4 százalék, szerb 73.6 százalék) és a törökkanizsai (magyar 52.4 százalék, szerb 35.9 százalék). 42., melyeket a Tisza folyó köt egységbe.

A magyar lakosság a megye három járásában süllyedt f 1910) az 5000 lélekszám alá: az alibunári (román-szerb) 47., a csenei 40., a perjámosi járásban 40., fa pancsovai járás Pancsovával együtt 6512 magyart számlál 9.5 százalék arányszámot adva.) Az antalfalvai 41. járás két tót és egy magyar községet kivéve szerb, de a községek lakossága egy én kint túl varia 4000-én. Itt némi határki igazítás mellett magyar-szerb-tót háromnyelvű terület alkotásának van helye.

Háromnyelvű: magyar-német-román 40. nyelvterületet alkot a bánlaki (magyar 23.0 százalék, német 30.0 százalék és román 23.6 százalék), a nagyszentmikiósi járás (magyar 25.5 százalék, német 30.0 százalék, román 23.9 százalék), ugyancsak idecsaiolandók a perjámosi és zombolyai járások is a szerb lakosság kicsi száma címén.

Háromnyelvű: magyar-német-szerb nyelvterületet alkot 43.1 a csenei járás (magyar 12.1 százalék, német 53.3 százalék, szerb 18.6 százalék), a módosi járás (magyar 17.3 százalék, német 36.6 százalék, szerb 25.7 százalék), a nagykikindai járás (magyar 23.0 százalék német 29.9 százalék, szerb 46.5 százalék), a párdányi járás (magyar 22.5 százalék, német 26.5 százalék, szerb 35.9 százalék), Nagybecskerek városa (magyar 35.2 százalék, német 22.5 százalék, szerb 34 3 százalék) és Nagyikinda városa (magyar 22.1 százalék, német 21.6 százalék, szerb 52.4 százalék).

A nagybecskereki és nagykikindai járás kettéválaszthatok, illetőleg Periasz, Botos és Felsőelemér, valamint Basahid, Mokrin és Tiszahegyes a román területhez csatolhatok és így lesz a járás többi része magyar-német-szerb háromnyelvű terület. 43. A két háromnyelvű területnek 140.1 és 43. erőteljesebb összetartó eleme a németiség a magyarságnál s ezzel, mint politikai tényezővel számolni kell még akkor is, mikor a délszláv birodalom aktivitása le tűnt már a hatalmi erők szinpadjáról. Ez a német folt a szerémség spazovai járásában is szerepel a horvát-szerb területen. 162.1

Bács-Sodrog megye területén vonul át a magyar nyelv-

terület 1. hatara. Magyar a topolyai járás 42.374 magyar 79.9 százalék), a bácsalmási járás a sváb Bácsalmás község nélkül (38.151 magyar 75.5 százalék, a zentai járás 127.04,1) magyar 76.0 százalék, Magyarkanizsa város 16.655 magyar 92.1 százalék), Zenta város 27.121 magyar 91.6 százalék, Baja város 116.796 magyar 80,0 százalék).

Magyar-szerb 42.1 az óbecsei járás (22.821 szerb 42.2 százalék) és a zsablyai járás (20.720 szerb 70.7 százalék. Újvidék városa 11.594 szerb 34.5 százalék) és Zombor 11.881 szerb 38.9 százalék). Zombor városa csatlakozik a szomszédos háromnyelvű területhez, 48. a többi rész pedig a tiszántúli két-nyelvű területhez. 42. A titeli járás 4667 németje (16.6 százalék) oly szétszórtan él, hogy a járás 18.529 szerbje 66.1 százalék) is ide csatolandó.

Szabadka két-nyelvű: magyar-bunyevác kerület 49., mert bunyevácainak száma 33.208 (35.1 százalék.)

Magyar-német J50 Bácsalmás község 6295 német 54.7 százalék), a bajai járás 17.468 német 39.6 százalék, a hódásági járás 24.421 német 55.0 százalék, a kulai járás 26.196 német 54.5 százalék) és a zombori járás (24.214 német 51.5 százalék). A hódásági járás három falujában mintegy hétezer tót él, de egybefogásuk szétszórtságuk miatt rendkívül nehéz.

Háromnyelvű, magyar-német-szerb 48. az apatini járás (itt a németiség 19.146 fővel 41.6 százalék,) a szerbség 5.447 fővel 11.8 százalék; nagyszámú a sokác és bunyevác is, a palánkai járás [22.443 német 53.4 százalék), 11.531 szerb (27.4 százalék, az újvidéki járásban Temerin magyarsága és Petrőe tótsága dominál ielőbbiben 9.499 magyar teszi a község lakosságának 96.9 százalékát, utóbbiban 7335 tót a lakosság 95.2 százalékát), a többi község megoszlik a négy nemzetiség között úgyhogy a járás lakosságának 23.9 százaléka német 13.132, 21.2 százaléka szerb 11.698 és 31.3 százaléka tót 17.225. A megoldás itt határkiigazítás révén egy két-nyelvű és egy háromnyelvű terület létesítése (50).

Baranya vármegye nyugati fele magyar. 1. Pécs városa a pécsi járással együtt 66.020 magyart számlál 178.9 százalék), a szentlőrinci járás 34.318 magyart (92.7 százalék.) 1910.1

Magyar-német nyelvterületet 50.) alkot a hegyháti járás 22.972 némettel (48.8 százalék,) a siklói járás 5.490 némettel és a pécsváradi járás 24.108 némettel [69.0 százalék. A baranyavári és mohácsi járást a békeszerződés kettéosztotta, a déli részben élő kb. 12.000 főnyi szerb és kb. 6000 főnyi hor-

vát külön területet alkot. (A horvátságot a térkép körökkel jelzi.) Az északi rész csatlakozik az egybefüggő magyar-német nyelvterülethez,

Tolna megye járása közül a dombóvári járás 27.030 magyar 84.0 százalék 1910., a dunaföldvári járás 46.007 magyar 85.3 százalék, a központi járás Szekszárd városával együtt (43.337 magyar 76.0 százalék), a tamási járás (40.752 magyar 96.6 százalék) a magyar nyelvterületnek 1. részei. Bátaszék község a maga 5.605 főnyi németjével (70.0 százalék) az egyetlen fontosabb német sziget, de ez könnyen csatlakozhat a szomszédos német-magyar nyelvterülethez. 50.

E területen jórészt a „sváb egyke” eredményeképpen a magyarság arányszáma még erősebb lett. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint húsz év alatt a dombóvári járásban a magyarság arányszáma 84.0-ról 84.4 százalékra, a dunaföldvári járásé 85.3 százalékról 88.0 százalékra, a központi járásé Szekszárddal együtt 76.0-ról 84.4 százalékra, a tamási járásé 95.6 százalékról 97 százalékra emelkedett, bár az egyke itt a magyarságot is ki-kezdte.

Az 1930-as népszámlálás adatai szerint a megye két másik járása a magyar német nyelvterülethez tartozik (50.), mert a simontornyai járásban a németiség arányszáma 40.1 százalék, a völgysegi járásban 73.2 százalék fezt a járás volt a század elején az egyik német járás, amelyben a németiség arányszáma a 75 százalékon túlemlkedett.)

Zala megye két járása horvát területet alkot: (S.) a csáktornyai (89.5 százalék) és a perlaki (94.6 százalék.) Ezt a részt Medjumurie címen a trianoni békeszerződés Jugoszláviához csatolta. A megye több része magyar, a magyarság arányszáma meghaladja a 91 százalékot. (1.).

73.

Vas megye járásai közül a felsőöri járás 1910-ben 35.574 németjével (80.8 százalék) német nyelvterületnek minősítendő, 16. ez csaknem teljesen Ausztriához jutott a trianoni békekötés révén. Vend nyelvterület a muraszombati járás. (1910-ben 41.455 vend, 85.3 százalék), ez Jugoszláviának Ítéltetett. 15.

A megmaradt járások közül a kőszegi járás 52.8 százalék német és maga Kőszeg városa 36.5 százalék németi, valamint a németújvári és szentgotthárdi járás egy fele magyar-német nyelvterületnek minősíthető 53.1, a megye többi része magyar.

A németújvári járás sok elszórt horvátja (42 községben

7.056 horvát) és a szentgotthárdi járás elszórt vendjei (72 községben mintegy 9000 vend) nem adnak okot külön kerület alakítására.

Sopron megyében a soproni járás német része csaknem teljesen Ausztriához csatoltatott. Itt, valamint a nagymartom járásban 16. a németiség arányszáma 85.0 százalék és 85.3 százalék. Ide tartozik Ruszt városa is, ahol az 1282 főnyi németiség 91.5 százalék. A felsőpulyai járás 10.808 főnyi horvátja (1919) 38.5 százalékot tesz és indokolná egy magyar-német-horvát háromnyelvű terület létesítését. De e járásban a magyarság arányszáma rendkívül kicsiny: a 2840 főnyi magyarság 36 községben elszórtan él. (56.)

A többi járás a magyar nyelvterülethez tartozik. A cséregi járás, csornai járás, kapuvári járás Csonkamagyarországon maradt területe 97.0 százalék magyarságot hordoz.

Jtfoson megye a maga egészében a magyar-német kétnyelvű területhez (54.) tartozik. A rajkai járásban élő horvát szigetek összlétszáma alig éri el a 4000-et, az is 13 faluban elszórtan él.

Komárom megye a magyar nyelvterülethez tartozik. (Íj. Még a cseh megszállás alatt álló csallóközi járásban is 99.7 százalék a magyarság arányszáma. A tatai járásban az 1910-es népszámlás szerint élő 10.865 német (19.0 százalék) indokolja csak a járás egy részéből alakított területen a magyar-német kétnyelvűséget. (55.)

Ehhez a magyar-német kétnyelvű területhez (55.) csatlik a magyar terület szigeteként *Esztergom* megye esztergomi járása (9.074 német, 25.3 százalék), *Fejér* megye móri járása (12.061 német 38.9 százalék) és váli járása (8630 német 18.7 százalék), *Pestmegye* potnázi járása (23.718 német 50.0 százalék) és biai járása (21.908 német 42.9 százalék), valamint *Veszprém* megye veszprémi és zirci járásának néhány községe.

74.

Htorvát Szlavón országoknak nemzetiségi viszonyai a török hódoltság korának maradványaként jóval kuszáltabbak az anyaországénál és a Tisza-Maros szög viszonyaihoz hasonlíthatók csak.

A horvátság a török ellen való állandó küzdelmében a nyugati szélre szorult s egységes tömegei ma is itt vannak és

még a Szerem megyei zsupanyai és a Pozsega megyei bródi járásban.

A 75 százalékot eléri, illetőleg meghaladja a horvátság 8. *Belovár Körös* megye cazmai, kaproncai, körösi, kutinüi járásában, Belovár, Kapronca és Körös városokban. Bár az egész megyében az átlag létszám a 76.8 százalékon felül van. *Varasd* megyében az összlétszám aránya 98.8 százalék, Várasd városában 85.8 százalék. *Zágráb* megye dugoseloi, jaskai, károlyvárosi, nagygoricai, pisarovinai, samobori, slubicai, szentivánzeltflai, siseki, zágrábi járásában, Károlyváros, Petrinja és Sziszek városokban. Bár itt is az egész megye átlaga megüti a 75.1 százalékot, *gozsega* megye bródi (9.) járásában (80.3 százalék horvát), *Szerém* megye (9.) zsupanyai járásában (83.1 százalék horvát) *lika Krbava* megye senji járásában (99.9 százalék), perusici járásában (82.5 százalék) és a szinhorvát Senj (Zengg) városban, *Kodrus Fiume* megye crkvenieai járásában (99.9 százalék horvát), cabari járásában (99.5 százalék), delnicei járásában (98.5 százrfék horvát), susaki járásában (99.0 százalék), a vrboscoi járásában (83.6 százalék) és Buccari városában (98.5 százalék horvát) is horvát a többség.

Egészen szerb területek: *Zágráb* megye dvori (12.) (87.6 százalék) és topuszkói (13.) járása (85.4 százalék), *Lika Krbwa* megye dobrujlapaci 14. járása (91.9 százalék), *Szerem* megye mitrovicai 11. járása (84.4 százalék) és zimonyi járása H2. (79.8 százalék).

Az egynyelvű területek között terülnek el a kétnyelvű vidékek.

Magyar-horvát terület: Eszék városa (35.9 százalék Magyar, 40.8 százalék horvát) és *Verőce* megye 57. alsómihojlaci járása (73.0 százalék horváttal) és verőcei járása (53.5 százalék horváttal). 65.

Magyar-szerb terület: *Szerem* megye iregi járása (73.3 százalék szerb, 7 százalék horvát mellett) és a ruméi j[^]ás (46.8 százalék szerb). 58.

Horvát-szerb terület 59.1: *LikaKrbava* megye brinjei, gos-pici, gracaci, koreninea otocaci és udbinai járása; a szerbség az egész megyei lakosság 50.2 százalékát teszi. *Beloiár-Körös* megye 60.1 belovári, gyurgyeváci, grubisnopoljei, garesnicai járásai. *Pozsega* megye a bródi járás kivételével, mely horvát és a daruvári járás kivételével, mely magyar-horvát-szerb. *Szerém* megye 61., sidi járása (42.9 százalék szerbvel; és újlaki járása

(42.6 szerbbe) *Klodrus Fiume* megye ogulini 60. járása (47.6 százalék szerb) slunji járása (53.5 százalék szerb) és vojnicki járása 172.2 százalék.

A kis ország nem egy járásának nyelvi problémája csak háromnyelvű területtel oldható meg, sokszor így is csak járásj határ kiigazításával, szembeötlő példája ennek *Szerem* megye vukovári járása, hol a szereplő magyar-német-horvát-szerb nemzetiség közül egy sem éri el a 40 százalékot, de egy sem marad 15 százalékon alul, vagy ugyane megye opazovai 62. járása, ahol az erősen kevert német, horvát és szerb nemzetiség mellett itt-ott magyarok is élnek, ugyanígy *Zossega* megye daruvári járása, *Verőce* megye diakovári járása, eszéki járása és nasici járása, melyek mindegyikében szerepel mind a négy nemzetiség s a domináns horvát mellett egyszer a szerb a második (eszéki járás 21.6 százalék, nasici járás 17.1 százalék), másszor a német (opazovai járás 20.3 százalék) 63. A németiség itt újból összekötőszerepet játszik a magyar anyaország és Horvátország határos területei között.

75.

Horvátország szerepének megértéséhez meg kell nézni a szomszédos *Bosznia Hercegovina* nemzetiségi térképét is. Ezek a területek kötik össze a katolikus dalmátok tájait a horvát honnal, ezeken át tört nyugatnak a régi mohamedán népelem is, az orthodox szerb is.

Csak az 1885-i népszámlálás hivatalos adatai állván rendelkezésre, csak a százalékos eloszlás volt figyelembevehető a három népelemnek nagyjából azonos szaporodására való tekintettel. A terület viszonyait figyelve elsőül tűn szembe, hogy a kevertség nagymérvű. Az egész tartományban a mohamedánok arányszáma 35.1 százalék, a görög keletieké ,szerbek 43.6 százalék, a római katolikusoké 20.2 százalék, de csak egyetlen járás van a 49 közül, amelyben a mohamedánok elérik a 75 százalékot: a Bihac kerületbeli Cazin. Csak négy járás van, amely bő n a görög keletiek aránya meghaladja a 75 százalékot: a Banjaluka kerületbeli Prnjavor, a Bihac kerületbeli Petrovac, a Travnik kerületbeli Glamoc és a hercegovinál Bilek és két kerületben éri el a katolikuság a 75 százalékot: a Travnik kerületbeli Zupanjac és a hercegovinál Ljubuski kerületeiben.

Az egyes vallások hatásterületének meghúzásánál csak az 50 százalék fölénnyel megelégedve bontakozik ki előttünk a kép, hogy a katolikuság a dalmát partvidékre (hol a katolikusok arányszáma 83 százalék) támaszkodva Livno és Stolac

között kerül el, belenyúlva Mostaron át egész a Fojnica járásig a tartomány mértani közepéig. Itt megszakítja az egységet a mohamedánságnak keletről nyugatra törő ékje (Visegrád és Koca-tói Konjicán át Bugojnóig) és a szerbségnek Zvorniktól Maglájon és Banjalukán át nyugaton Petrováciig, északon Kostáj nicáig és Gradiskáig nyúló tömbje. A katolikusok a Száva menti Derwentet és Brckát tartja csak, mint gyenge két hátvédjét a bródi és zsupánjáei horvát katolikus vidékeknek.

Bosznia és Hercegovina a török idöket érzi népességének vallási viszonyaiban is, mohamedán ízű kultúrájában is. A fél-százados Lotharingiai uralom álomszerűen tárta ez ország elé az új római kultúrkörhöz való tartozás értékeit, a szerb uralom az orthodoxia szerepét húzza alá. Népe számára az egyetlen vágy ma: szabadság a küzdő felek belső értékeinek zavartalan összemérhetésére.

76.

A Kárpát medence éghajlati és tájféldrajzi adottságai, valamint népeik közös történeti múltja — (ugyanazon népek és kultúrkörök ellen való védekezés, ugyanazon kultúráramlatok együttes végigélése) — a jövő számára is ígérnek együttműködési lehetőségeket főleg a képzőművészet, építészet, iparművészet és zene terén. Céltudatos kultúrpolitika ezeket a kapcsolatokat és útmutatásokat termékenyen kimélyítheti évente visszatérő közös nagy kiállítások, hangversenyek révén. Azokat a kapcsolatokat, amelyeket a nyelv közvetít, többnyelvű (többnyelvűben többnyelvű,) folyóiratok, - (nemcsak bankjegyek) — kiadványok táplálhatják, de az állam életét a jogrendszer egysége teszi. Amíg a jog nyelve latin volt, a jogfejlődés egységesen mehetett végbe a Kárpátmedence minden kis népének életében; ellenkezés nélkül fogadta minden kis nép a magyar jogfejlődésnek erősen római ízű értékeit a közösnek érzett latin nyelv csomagolásában. A romanticizmus korának hatására kifejlődött nyelvi érzékenység természetes akadályként és szétválasztóként állította fel az egynyelvűség erőszakos akarását, amely finom formában a világháborúig a magyar nyelv szupremáciájára tört, kevésbé finom formában a trianoni béke óta az elszakított területeken az egyes utódállamok nyelvének érdekében működött.

Ha a kétnyelvű területek felállításával ezt a resen-timent-t kiküszöböljük, megmarad, mint egészen gyökeres összekötő kapocs és visszavonó erő „a Bárány, aki megöletett és megváltott minket az ő vérével minden törzsből és

nyelvből és népből és nemzetről és bennünket az Isten számára jó országgá tett: papokká, akik uralkodjanak a földön”. De az Anyaszentegyház természetfeletti fonalain kívül a világi ügyek terén is kell és van összekötő és ez a szentistváni alkotmány és államfelfogás, amely nemcsak az utódállamok mai tényleges alkotmányánál és államfelfogásánál magasabbrendű, hanem a mai, európai közszellemben nagyvonalúan komorló alkotmányoknál és államfelfogásoknál is.

A többnyelvűség elve magában csak keret, amelyet tartalommal az élő szentistváni gondolat, a Szentkorona tana tölt ki, a Kárpátmedence kultúréletének e talán legjellegzetesebb terméke.

V.

A Szentkorona, mint népeket kötő erő.

77.

Az egyén nem egyedül áll a világban, hanem közösség ölében születik. Ez a *közösségi élet tehát a természetén* épül, mert az egyén biológiai léte mások adta lét. Szülőkön és nagyszülőkön keresztül a vér közössége tagolja be az egyedet a családba és azon keresztül a nagyobb közösségbe. Az ember tehát természeténél fogva nemcsak individuum, hanem társas lény is (zoon politikon). Lelki alkata is számol a közösségi élettel: a *superbia vitae*; az egyén akaratának másokra erőltetés! vágya és a környezetnek tetszeni, „imponálni” akarás azok a lélektani erők, amelyek a közösséget az emberi természet révén sürgetik és determinálják.

Amde a közösségi élet hordoz emberalkotta többletet is. Maga a nyelv is a közösség műve és egyúttal közösség-alakító tényező. A szokások ereje pedagógiai hatóként alakítja ki az egyesek lelkében az azonos közösség fogalomtudatát, amely azután a fogalmaknak sajátos képességével „az egyéneket a maga szervévé alakítja”.

78.

Így nő túl a természet erőin a kultúra világába a nemzetiség biológiai fogalmát meghaladó *állam*, melynek célja az egyéni élet teljesebbé tétele, ami nyilvánvalóan Isten-akarta cél, másik célja a közösségi életnek az együttélésből természet-szerűen adódó ütközések elintézése, ami a közösség életének értékes volta miatt hasonlóképpen Isten akarta cél.

Azonban az összehasonlító jogtörténelemnek legszomorúbb megállapítása, amit a Krónika könyve (L 17,21) jegyez fel: „*Izrael az egyetlen nemzet a földön, amelyhez az Isten ment, hogy... a maga népévé tegye.*” Személyt választott ki az Isten felvéve Dávidot „*midőn legeltetésben nyáját követte, hogy vezére legyen népének.*” (Krón. L 17.7).

A többi nép bolyongott, magával vive az öskinyilatkoztatásnak szilánkjait, de mikor túlnőtt azokon a határokon,

amiken belül a nemzetségfő elkormányozhatta még kiosi hadát, nem kapott eligazítást az élő Istentől — igaz nem is kért — és rá volt utalva a „vér férfainak” kemény tusák közt lefolytatódó kiválasztására. Saját esekélyebbértékiségének tudatában alkotta meg a tömeg az uralkodó istentől származottságának mítoszát, hogy igazolja így saját maga előtt megalázkodását. Voltak a történelem folyamán igazi vezérek is, akik küzdelem nélkül jutottak elismertetéshez, mert nemcsak értelmük révén, vagy személyiségüknek belső gazdasága és rendezettsége révén, nemcsak értékelésük bizonyossága révén tudták a maguk értékírányát mások elé motívumként helyezni, hanem főleg azért, mert a közösség bennük élt, azt kitöltötte, hogy szinte sajátmaguknak sem hagyott helyet (Szent Pál kimondja a legkeményebb szót, amely elhangozhatott hívő ajakról: elkárhoznám a ti üdvözüléstekért)

79.

De ezeknek a vezéreknek életében is ott *kísértett a gondolat*, hogy a lelkükben élő *közösség-eszmét öncéllá tegyék* és alkotáskukat állambálvánnyá, mely őket is túlélje. Az emberi szellemnek leggrandiózusabb alkotásai ezek a bábéli és asszír, perzsa és makedón államok, melyek törvénye isteni parancsként hangzott, az egész embert követelte magának, nem keresett *ét* nem is igényelt helyet felépítésében az Úristennek. Az Isten pedig élt és nem túrt meg maga mellett emberkézalkotta, emberszivalkotta bálványokat. És titkos szellemkézzel irattá fel császári paloták falára a Méné tekel ufarzin-t, vagy próféték szavával vágta szemükbe: „Minthogy felfuvalkodott szived, mintha Tsten volnál, azért rádhozom a nemzetek közül a legerősebbeket ... ezek megölnek majd . . . Vájjon a megölőd előtt is azt mondd-e: Isten vagyok én ! Holott ember vagy és nem vagy isten.” (Ez. 28. 2 — 9.) Ilyen figyelmeztetésképpen mondatja Szent Lászlóval az óbudai krónika szerzője: Rex non tam regat, quam regatur — a király ne annyira maga fejével uralkodjék, inkább hagyja, hogy az Isten uralkodjék általa.

Szék ellen a bálványok ellen belülről is küzdött minden egészséges közösség: a lelkek mélyen a szabadság vágya állandóan érezte a tényt, hogy minden egyed „mint halhatatlan személyiség abszolút értékű (és így nem olvadhat fel az állam totalitásában), transcendens célú és így nem teljesülhet ki egy közösségben leélt tag-működésben” (Gierke). Az ember mindig rádöbent arra, hogy nagyobbra született, semhogy önnön bálványának rabszolgája legyen. *A szabadság igényének és a kötött-*

ség szükségességének ellentéttségét nem tudta feloldani az egyedül nem nem tudó (mert közösségre teremtett) és a közösségbe maradéktalanul felszívódni nem akaró (mert egyedüli célját hivatásszerűen munkáló) ember.

80.

Krisztusnak belenyúlása az emberiség művelődéstörténelmébe a szociális téren volt a legmélyebb és a legközvetlenebb, amikor *Egyházal*: megalapítva oly közösséget állított a világba, amely a totalitás igényével állt az ember elé és egyéniségét még sem vette el, hanem teljesebbé tette. Egyedül a házasság intézménye hasonlítható e közösségalapításhoz. Ádámnak is a házasság intézményének révén adta meg az Isten annak lehetőségét, hogy — férfi és nő — egyéniségük elvesztése nélkül menjenek be oly kollektív életbe, melyben a magános állapotnál is „teljesebben áldják az Istent” Amit Krisztus az Egyház alapításával megalakított, az új Élet volt. Emberekből, mint tagokból álló test, amelynek formát adó elve — (lelke) — egyben az egyedeknek létesítő elve: a Krisztus egyúttal Isten ...

Az egyház azonban az embernek közösségi élet igényét csak addig tudhatta mindenestül kielégíteni, amíg aránylag kis közösségnek kebelében túlnyomó többségben éltek nem hatalmi beállítottságú emberek, akiknek számára e világnak birodalma egészen közömbös volt. Ezt a típust Spranger homo sociálisnak nevezi. Az épen megszülető Egyház az ilyeneknek számára nemcsak a természetfeletti értelemben volt totális közösség volt, hanem *egyszerűen* a közösség s azért ezek a rajongó idealisták szinte kényszerítették az Egyházat (a szeretet sürgető alázatosságával), hogy gazdasági ügyeik intézését is vállalja — meghatóan szigorú vagyonszövetség vállalásával —, hogy jogi ügyeik intézését vállalja — megróva azokat, akik kívülálló világi bírónál kerestek jogorvoslást. Közrejátszott itt természetesen az első egyházközösségeknek elnyomott volta is: a meghódított zsidó nép számára a római állam idegen volt és csak a kelletnél adott adó beszédjének nézte azt; a fegyvere révén biztosított béke, a pax Romána inkább negatívum volt számára. A zsidó nép gazdasági és társadalmi élete jórészt egyházközösségének életében bonyolódott le a római fennhatóság alatt is. A ma élete a Szovjetföldön mutat hasonló példát, ahol a mir közösségre (mir kétértelmű orosz szótó — béke és világ) amúgy is hajló orosz nép vallásos falusi része nem érzi magát az állam organikus tagjának.

81.

*Amint az ágyhoz túljutott a zsidó nép és diaszpóráig határain, szükségképpen szembekerült a problémával, hogy embereknek egymással való ügyeit csak egy kivételekkel szemben vak és személytelen jogi rend biztosítja, amelynek hordozója már nem lehet egy önkéntes és csak az emberszeretet törvényein felépülő társadalom. És az államiság gondolatával nem rokonszenvező ifjú kereszténységnek be kellett látni, hogy a közösségi értékek hierarchiáját megállapító emberi rendelkezések mellett emberi kényszer is kell ahhoz, hogy emberi közösség tartós, biztos életet élhessen. Hasonlóképpen szükségessé tette az államiságot az a tény, hogy a növekvő Egyház tagjai közé jutottak oly emberek és főleg oly fajok, akik és amelyek a superbia vitae legyőzésében lelki adottságaik miatt nem tudhattak oly fokra jutni, mint a homo socialis típus egyedei és főleg, hogy ne jussanak szerephez oly emberek, akiknek számára az egyházi közösség is csak keret, amelynek révén kiélhetik hatalmi vágyukat. A Macht-mensch típus számára egyetlen tettbeszökentő motívum az „akarat, hogy másokon uralkodhassanak”... egyetlen elv az elveknélküliség, mely arra viszi őket, hogy minden körülmények között felül maradjanak. (Sprangen). Ezeket az embereket érvek és belátás nem győzi meg, ezeknek az embereknek számára nem elég közösségi életkeret az Egyház élete és ezek miatt az emberek miatt is *kell a közösségi élet biztosítására egy Egyházon kívüli hatalom is: az állam*, amely a Macchiavelli szerinti „ösztönökből álló szerkezeteket (t. i. az embereket) a büntetés-től való félelemmel és a jutalom reményével kormányozza.”⁴ És ez a büntetés megfélemlítésen túl a halál is lehet, a jutalom az életlehetőség biztosítása, vagy túláradó fokban való biztosítása. Macchiavelli itt Szent Pálra támaszkodik: a bűn miatt adja és nem hiába adja az Isten az állam kezébe a kardot...*

Az Egyház hatalma felülről adott, természetfelettségben gyökerező hatalom. Mégis in concrete a maga megjelenési alakjában kollektív hatalom, amely ha hatni akar, tagjainak egységére és közösségére kell támaszkodnia. Az állam is kollektív hatalom és építenie kell azoknak egységére és közösségére, akiket vezet. (Legalább is közvetlen szerveinek, az államólotet elsődlegesen hordozó katonaságnak és hivatalnoki karnak kell egységessé és közösnek lennie).

82.

Ámde az állam létének lélektani alapja nem közvetlenül

ez a közösség-akarás, hanem a közösségi életet veszélyeztetőknek terrorjától való félelem, amellyel szemben a közösség életét jobban biztosítani látszik terrorja alá vágyik az ember. Spann szerint a különböző szellemi áramlatok a történelem folyamán oly feszültségeket létesítenek a társadalmi közösség különbözőképpen hangolt rétegei között, amelyek szükségessé teszik „az élet uralomszerű szervezését”, épen mert nemcsak homo social is típusok hordozzák a feszültségeket. Persze az élet uralomszerű szervezése a történelem folyamán majdnem mindig a „Machtmensch” típusú emberek révén történt. Világos, hogy az általuk létrehozott *jogrend*, épen mert küzdelemnek eredménye volt, *nem felelt meg szükségszerűen az ideális korszok követelményeinek*. Még a legklasszikusabb jognak, a római jognak rendszere is tekintetbe vette az így adódott tényeket. Lactantiusig „a római iskola jogászai nem jutottak túl a meglevő jogállapot igenlésén (és rendszerbefoglalásán), az pedig keveseknek túlhatalmát és gazdagságát jelentette a kiuzsorázott tömegekkel szemben.” (P. Hohenlohe Konstantin.) Lactantius már beszél belső jogtalanságról (Institutiones juris divini Kr. u. 300 körül) s rámutat az igazságosság követelményére és az ember helyes értékelésére. Az igazságossággal való szükséges összhangra már Cicero is rámutat, de csak Ágoston szakít az állam bálványjellegét elismerő irányzattal, mely szerint quidquid regi piacuit, legis habet vigorem, vagyis, hogy az államhatalom elismerése szükséges és elégséges a jog létrejöttéhez. Ágoston kimondja, hogy a jog összhangban kell legyen egy Isten-akarta világrénddel, jogrénddel, csak így lesz igazán jog, különben az állam csak hatalmas „latrocinium”. A probléma mélyén a Logos és a Peraklitos — vagyis az értelmi norma és az erő joga — hierarchikus sorrendje él.

A jogfejlődés a Codex Theodosianustól kezdődőleg mind jobban igyekszik megsejteni a természetfeletti elgondolással minden vonatkozásban legjobban összeegyeztethető jogrendszert és eleinte negatívumokkal, később pozitíve is (így az intézményfogalom bevezetésével, a munkabér méltánylásával, az adósság révén a rabszolgaságba visszasüllyedés megakadályozásával) igyekszik megalkotni az újrómai kultúrkör kultúrájának jogi részét.

A régi pogány jog felfogás azonban életre és elismerésre tört. Akadtak lázadó titánok Angliától Szicíliáig, akik feltámasztották a régi felfogást. A renaissance teljessé tette a Hohenstaufok lázadását a Codex és a Novellák ellen. A Pan-

dekták újra elismeréshez jutottak, Luther a kánonjog könyvét is máglyára vetette — és újta feléledt az Állambálvány, u a „nemzeti, abszolút modern állam” alakjában. Bossuet az ősi mithoszt eleveníti fel, mely szerint az abszolút királyság Isten akarata, a királyok Istentől nyerték hatalmukat (favente Dei gratia) és csak neki felelősek... Ámde halványt szervilis frázissal megkeresztelni nem lehet. Ezt a halványt az élő Isten nem alkothatta és nem ismerhette el.

Ki ne látná azonban meg a történelem minden vonatkozásában az Istennek belenyúlását, aki a bálványokat nem sajátkezüleg töri össze és rontja le, hanem hagyja őket, hogy saját belső ellenmondásaik és tehetetlenségük immanens szükségszerűséggel tegyék őket kiéltekké és túléltekké és kitermelve a maguk ellenbálványát választást engedjenek az örökké kamasz tömeg számára visszatérni az Isten elgondolásához, vagy újra ellenkező irányba lendítve az ingát, egy-két emberöltő után visszasóvárogni az elhagyottat, így termelte ki az abszolutizmus a XIX. század nagy bálványát, az egyenlőség-szabadság államát és így ing vissza a háború után Európa nagy része az abszolutizmusnak új neveken nevezett államélet formáira.

83.

Ezek az ingadozások a történelem folyamán minden nemzetre több-kevesebb hatással voltak, mégis minden nemzetnél a faji összetétel, a nagyobb történelmi események és egyes kiválóbb vezérek életműve tompította a kilengések nagyságát és bizonyos állandóságot biztosított a nemzetélet jogtörténete számára és alkotmányélete számára. És itt letagadhatatlan történelmi tény, hogy az *újrómai ulturkör állam-tagja előtt a Szent Benedek társaságának közösségi életstílusa mint utáznandó példa állott*. Lényeges különbség csak az a történelmi tény, hogy a rendben (éppúgy mint az egész egyházi életben) az autoritativ elv erősebben hangsúlyoztatott, mint azt bármely nemzet a maga életében megtehetette. Az Egyház és minden kötelékébe tartozó társaság a maga alkotmányának felépítésében számolni kénytelen a ténnyel, amit Krisztus hangsúlyoz: Non vos me elegistis, sed ego elégi vos et posui vos (Ján. 15).

A) Már pedig Szent Benedek atyának sacra regulája tisztán kimondja: Abbas .. . Christi agere vices in rnonasteric creditur (Cap. 11.) vagyis: az *apátot Jírisztus helyettesének* tekintik a kolostorban.

A királykoronázás szertartása ennek megfelelően hangsúlyozni kívánja, hogy a király az Isten-akarta közjó szolgálója, aki népének akarásait az örökkévalóság égboltja alá állítja és beigazítja azokat Isten akarásaiba. Erre kér erőt az Istentől, erre kéri a Krisztus helytarójának kezéből a chrismát és a koronát. Azért írja magát alá favente Dei gratia — Isten kedvező kegyelméből uralkodónak a király (hányszor kell éreznie a Szentlélek hivatásszerűen segítő kegyeiméneke elmaradtát...)

B) Szent Benedek előírja, hogy; abbas nihil extra praeceptum Domini debet aut docere aut constituere vei iubere... *semmit sem taníthat, rendelhet, sem parancsolhat az Isten parancsa ellen.*

A király azért esküszik a koronázáskor a római Pontificale nyomán az özvegyeknek, árváknak, zárandokoknak gondot viselése mellett az egyházak védelmére, Szent Péter szolgálátára (Szent László esküje),

C) Szent Benedek hangsúlyozza a *pásztor nagy felelősségét*: „sciat abbas culpae pastoris incumbere, quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire” — tudja meg az apát, hogy a pásztor hibája lesz, ha az Isten kevesebb hasznot talál juhaiban, (mint amennyit elvár).

Ferenc József, a habsburgi uralkodás hagyományainak tiszteletében nem bírta elfogadni a pogány elvet, hogy a király „senkinek sem felelős” szuverén ...

D) Szent Benedek hangsúlyozza a *szerezetében tartozódnak egyenjogúságát* „non converter]ti ex servitio praeponatur ingenuus” a szabad nemes) szülöktől származottat ne tegye elébe (az apát) annak, aki szolgaságából lép szerzetbe.

A magyar Szentkoronának tagja minden alattvaló, akár nemesi származású, akár polgári, akár gazdag, akár szegény — akár magyar, német, tót vagy horvát szülöktől származott. És Szent István ezt, mint többletet állítja elénk az egyenlőség törekvésével szemben.

E Szent Benedek egész közösségi ideológiája mögött ott áll a telek-test analogonjaként, a vezér- nép viszonya, mint egymáshoz tartozó és egy egységet alkotó egymással állandó kölcsönhatásban álló két valóságnak viszonya. „(Abbas)... seeundum uniuscuiusque qualitatem, vei intelligentiam ita se omnibus conformatur et aptatur, ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiantur, verum in augmentatione boni gregis gaudeat.” Vagyis minden egyes reábízotthoz annak tulajdonsága és értelme szerint alkalmazkodjék és magát ahhoz formálja, hogy nyájának nemcsak kárát ne vallja, hanem ör-

vendhessen annak gyarapodásán. És ebben az *alkalmazkodásban és magaformálásában rejlik a titka minden szerves, élő alkotmánynak.*

Amint az Isten-akarta lélek-test viszonyban is így van:

»*A testen a lélek uralkodik*» de nem a test egészséges vágyainak ellenére. Manicheus tévtanokkal ellentétben áll a keresztény tanítás, hogy a testet is az isten teremtette és hogy a test a léleknek engedelmes szolgája és társa kell legyen, az Istennek az egész emberről, lélek-test egységről elgondolt terveinek megvalósításában; Clairvaux-i Szent Bernát szembefordul az itt-ott még az Egyház kebelén belül is fejüket felütő irányzatokkal és nyíltan hirdeti, hogy a lélek uralma nem a test erőinek elnyomásán és akarásainak megvetésén épül fel, hanem azoknak megnemesítésén és mintegy magasabbrendűvé tételén. Adottnak és pedig Istentől adottnak tekinti a keresztény felfogás a test életét és életkifejtési vágyát és nemcsak teret hagy e fejtőzési vágyaknak, amennyiben azok beigazíthatók a lélek akarásainak irányvonalába (mert a peccatum originale révén elvesztett épség engedhetett csak korlátlan érvényesülését a még fel nem lázadt test akarásainak), hanem természetesnek tartja, hogy nem egy testi funkció a lélek közvetlen belenyúlása nélkül működik. (A májnak, a nyirokerekek működésébe nem is tud, nem is akarhat belenyúlni a legfegyelmézettebb életű lélek sem). Van az emberéletnek része, amely függetlenül a lélek közvetlen akarásaitól, heteronom törvények szerint játszódik le. Persze ennek az életágnak is az a célja, hogy a lélek használható eszközt, bizonyos értelemben véve társat nyerhessen a testben.

Nem egész ember az, akit csak az ösztönök vezetnek, akinél egyetlen célkitűző és tetteserkentő erő a test pillanatnyi indulatainak eredője. Az ilyen húsember sohasem jut emberméltóságának tudatára. De az sem egész ember, akinek a lelke a testtől szinte függetleníti magát, aki meg sem kérdezi teste állapotát, és meg sem hallgatja az idegek révén befutó jelentéseket. Aki a vele mégis csak egy egységet alkotó testet oly teljesítmények végzésére sarkalja, amelyek nem hozzá mértek. Az ilyenből lesz testi megerőtetés esetén a korán öregedő szívhajos rekordertípus, idegmunka esetén a satnya testű szobatudós, vagy az embert kerülő, koravén bürokrata.

F) Szent Benedek előírja, hogy az ő kis közösségének lelke, az apát minden jelebb ügyben hívja egybe az egész testületet (convocet abbas omriem congregationem) és *hallgassa*

meg a testvérek tanácsát, az ifjakat is (audiens Consilium fratrum... saepe juniori Deus revelat, quod melius est) Persze, hogy a tanácsot hódoló alázattal kell adni és az apát ítélete a döntő, mégis az apátnak az ő meghallgatásuk után megfontolva és igazságosan kell intézkedni (provide et juste concedet cuncta disponere) megtartva az Isten parancsait is és a rendszabályt (ipse tamen abbas cum timore Dei et observatione regulae omnia faciat).

Szent István az intelmekben lefekteti a magyar alkotmány egyik alapelvét: „Tanácskozásokkal állítunk királyokat, rendezünk királyságokat, védjük meg a hazát, készítjük elő az ütközetet, szerezzük meg a győzelmet, üzzük el az ellenséget, karoljuk fel barátainkat, építünk várakat, és rombolunk ellenséges várakat... a tanácsot öregebbek és jobbak, bölcsek és tiszteletreméltó urak közül (választva), az ifjak csak módjával és ellenőrzés mellett (a succrescentia biztosítására)” ... *Szent István továbbmegy Szent Benedeknél míg a nagy pátriarcha a vezetettek szerepének súlypontját az értelem terére helyezi és a vezérről csak azt klánja, hogy gondosan meghallgassa a tanácsot, de utána szuverén akarattal rendelkezék, addig az első magyar király kijelenti, hogy „az egész királyi tanács egy akaró kérelmére meghajol”.* Ebben nemcsak az a tény lel értékelést, hogy az Egyház hatalma közvetlen isteni eredetű lévén túlnyomó benne az autoritativ elem, míg az állam működése nem vezethető közvetlen isteni rendelkezésre, hanem az a mélyen gyakorlati megfontolás is, hogy a lélek az egységes test ellen nem tehet semmit — fojtó füsttől visszahőkölő testet a lélek nem tud rábírní a halálba rohanásba. — Ha a lélek a testtől rendkívüli dolgot, erejét meghaladó dolgot, egész konstitúciója elleni dolgot kíván, csak úgy teheti, hogy feltétlen támaszkodni tud idegrendszerének egy részére, amelyet önfegyelmezővel, edzéssel egészen a magáévá idomított. Ez a szerepe az állam életében a végrehajtó hatalomnak, Isőso ban a katonaságnak. Ám épen az teszi magasabbrendűvé a magyar alkotmányt, a szentistváni elgondolást, hogy a király nem áll mereven a maga szuverén akaratával, hanem hajlik népének a tanács révén megnyilatkozó szavára. *Ez a hajolni tudás az egyik tere a nép akarat érvényesülésének, a másik tér a király közvetlen belenyúlása alól kivont területek azok az autonómiák, melyeknek egészséges élete az államhatalom által nem bolygatottan tud a közösség számára legjobban virágozni. A középkori felfogás természetesen*

ilyenek tudta az Egyház működési területét (ez volt a legnagyobb ereje és leglényesebb elválasztója a nyugati Egyháznak a keletivel szemben). Ilyenné alakultak a középkor folyamán az egyetemek, amelyeknek az államhatalomtól való függetlensége főleg a jogtudomány terén felbecsülhetetlen érték volt. A magyar alkotmány ezeken kivül is ismert autonómiákat megszabva a határokat, amelyeken belül beavatkozás nélkül élheti életét minden kis község³ elsősorban a család.

84

91 magyar alkotmány így a maga organikus felfogásában egyként *elitéli a mereü demokratikus parlamentarizmust, mint a totális államszemlélet* alapján álló diktatúrát-abszolutizmust.

A demokratikus parlamentarizmusnak a maga elvileg maradéktalan felfogása azt jelent, hogy a társadalom többségi akarata megállapíttatik és a végrehajtó hatalom által, mint szuverén akarat elismertetvén követetik. Ennek a rendszernek gyökere az a bizonyítatlan és bizonyíthatatlan axióma, hogy az állampolgárok komponens akaratainak mindenkor rezultánsa a legalkalmasabb eszköz a közjó elérésére; a rendszer történelmi igazolását Hobbes adja a fiktív szerződéselmélettel, amely megszüntette a mindenki ősi harcát mindenki ellen.

Az abszolutizmusnak elvileg maradéktalan felfogása azt jelenti, hogy egy ember akarata az egész társadalom számára vita és fellebbezés nélkül érvényesül, vele szemben minden más-akarás árulás. Gyökere e rendszernek az a bizonyítatlan és bizonyíthatatlan axióma, hogy egy egységes akaratnak zavartalan kifejlése és érvényesülése a legalkalmasabb eszköz a közjó elérésére.

Nyilvánvaló, hogy az *ideális parlamentarizmus elvileg is helytelen*, mert téves előfeltételre: az állampolgároknak a közjó elérésére szolgál eszközöknek és részcéloknak felismerésében, értékelésében és elismerésében megnyilvánuló egyenlőségére épít.

Már pedig általában egy orvosprofesszor kevésbé ért valamely külföldi funir behozatalának szükségességéhez, egy asztalossegéd, egy városi ügyvéd általában kevesebbet ért a borászat kérdéseire, mint egy szőlős gazda, egy tanyai kocsislegény kevesebbet a magyar-francia kereskedelmi szerződéshez, mint egy iparkamarai elnök: a parlamentarizmus m ndezt a különbséget elvi felépítésénél fogva nem veszi és nem veheti figyelembe. A rálasztásnál is (hol eszményileg véve állásfoglalások között ée

nem azok személyi hordozói között történik a döntés) és a parlamenti szavazásoknál is a számbeli többség számít: egy szavazat az egy szavazat (ez a *cult de l'incompetence*). A parlamentamus nem értékelheti a *szakértelmet*.

De az állampolgárok nem egyenlők a közjó elérésére szolgáló eszközök és részcélok értékelésében sem: az iparos alacsonyabb búzaárakat akar a közjó szempontjából optimális búzaárnál, a földműves magasabbat. A csongrádi kubikos hamarabb akarja a Duna-Tisza csatorna építésének megkezdését, mint a bánhidai erőmű kanizsai összeköttetését, a sokgyermekes családapa többre értékeli a családi bér és kiegyenlítő pénztár intézményét, mint az agglégény. A parlamentarizmusnak érvényesülése esetén tehát a közvetlenül érdekelteknek számaránya dönti el a kérdést, ami nem szükségképpen esik egybe a közjával. A parlamentarizmus nem értékelheti a *tárgyilagosságot*.

De az állampolgárok között egyéb különbségek is vannak, nem lévén egyenlők nyelv és vallás szempontjából sem. A felvidéki magyar erősen érzi, hogy a többségi elv alapján hozott cseh iskolai törvény nem veszi tekintetbe az adott nyelvi nem-egyenlőséget, vagy a zágrábi katolikus erősen érzi, hogy a parlamentáris úton támogatható orthodoxia nem veszi tekintetbe a szintén adott nem-egyenlőséget. A többségi elv alapján mechanikusan kormányzó parlamentarizmus elvi okoknál fogva nem veheti figyelembe a kis, élő *tagtársadalmak* jogos életigényeit. Minden mechanizmus immanens okból gyűlöli az organizmust.

Ugyancsak nyilvánvaló, hogy a *legideálisabban elgondolt abszolutizmus is elvileg téves*, mert téves előfeltételekre épít: a diktátornak emberfeletti képességeire — mindent látására, mindent jól látására és a közjó csalhatatlan szolgálni tudására egyrészt, az alattvalók oktalan és akarattalan gépvoltára másrészt.

Már pedig *nincs emberfeletti ember*. Nincs ember, aki józanul és erkölcsi felelősségének teljes tudatában mondhatná, hogy alattvalóinak minden ügyében közvetlenül ítélve biztossággal szolgálhatja a közjót az alattvalóknak meghallgatása, szavuknak mérlegelése és komoly figyelembevétel nélkül.

De *nincsenek oktalan és akarattalan alattvalók* sem akik józanul és erkölcsi felelősséggel lemondhatnának eszüknek és

akaratumnak feltétlen hasznalatáról akár a legideálisabb porosz mágnás kedvéért, aki büszkén hangoztatja. „Alles für den Volk, nichts mit dem Volk,“

A történelem folyamán tényleg *jelentkező demokratikus parlamentarizmus* érezte is mindig a lényegében rejlő elvi nehézséget és *belső hazugsággal tompított is a nehézségen*. Első kiigazítás volt a választójognak nem általános volta: a vagyoni cenzussal a polgárság biztosította a maga társadalmi osztályának megfelelő képviseletét, nagy számával a nemességet le is gyűrte (ha némely országban a kormányzásban jártasabb osztály a maga inertiájával hosszú ideig kompenzálta is a számbeli fölényt). Az ipari és mezőgazdasági munkásság azonban nem választott és életstandardjének alacsony színvonala nem utolsó sorban a kormányzáshoz jutott vagyonos polgárság osztályozásának tudható be. A második korrekciót a választójog nem titkos volta hozta magával. Nem volt védve így a szavazó az államhatalom birtokosaival szemben (gondoljunk a csikmegyei oláh választásokra). A harmadik korrekciót az Arany zsoldjában álló sajtó végezte el, amikor a tudatlan tömeg szellemi irányítását páratlan leleményességgel intézte. *A történelem folyamán jelentkező parlamentarizmus* más volt, mint a *theoretikus parlamentarizmus*.

A történelem folyamán jelentkező abszolutizmusban elvi nehézségei *mellé mindig nagy egyéni bűnök is járultak*. *A történelem legkomorabb lapjai a diktatúrák árnyékában íródtak*. Sokszor talán nem is masuk az élen állók, hanem a szükségszerűen fellépő aldiktátorok és kiskirálykák azok, akik közvetlen okozói sok igazságtalanul és indokolatlanul és felelőtlenül kiontott vérnek és könnynek. De ezért a könnyért és vérért is felelős a diktátor Isten és ember előtt, hiszen annak gyökere a felelőtlen és ellenőrizhetetlen uralkodás, amelyet a diktatúra pusztá létevel termelt ki.

85.

A magyar nemzettől mindkét irány idegen. Idegen a diktatórikus kormányzás, inert a szabadságszeretetet és a kezdettől fogva meglevő sokszerűséget nem bírta keretei közé fogni. Idegen a merev parlamentül umus, mert nem tudta megoldani a személyi viszonyt a választó és képviselő között (40.000 embert nem ismerhet eléggé egy ember) és a személyes viszony erejét biztosító szervezetet nem tudta kitermelni. Idegen, mert az adott

„rész-egészek” a nyelvi, vallási, szakmai tartományok nem eshettek egybe a választókerületek határaival és idegen, mert a kormányzás időntúlíságát, állandóságát a számok nem is mindig meghamisítatlan játékanak aránya révén kiadódó vezérek és vezérkéek nem biztosíthatták.

A magyar alkotmány a maga fejlődésében természetesen vett fel idegen hatásokat a amelyeket áthasonított és értékes alkotórészeivé tett, vagy kivetett magából. A XVII. század abszolutizmusából és centralizmusából a központi állami számvevőségnek ma is termékeny és kiterjeszhető gondolatát, a XVIII. század Európájának ideológiájából a végrehajtó és törvényhozó hatalomnak szétválasztását, a XIX. század eszmevilágából a parlamentarizmusnak technikáját vélte fel, míg például egy arragoniai királyné révén az Aranybullába bevetődött ellenállási záradékot kivetette magából az alkotmány — igaz, hogy elég későn, miután mérhetetlen kárt okozott a nemzetnek.

85.

A magyar alkotmányfejlődésnek első fontos feladata most *a gazdasági éleinek megszervezése és megállapítása azoknak a szervezeteknek, melyek révén az állam és a gazdasági élet egymással érintkeznek* (ennek a munkának szolgálatában állott jelen tanulmány I. kötete). *A másik feladat a kulturális autonómiáknak építése*, amelyek révén a Kárpát medence nemzetiségei között a múltban súrlódást okozott nehézségek megszűnnek s amelyeket a XVIII. század magyarsága nem tudott megalkotni, mert a természetes bázis: az egyházközség, ismeretlen és ellenszenves volt előtte. *A harmadik feladat a törvényhozás átszervezése megfelelően a megnőtt lakosságnak»* amely ma nem kormányozható oly egyszerűen, mint hatszáz évvel ezelőtt Itt a feladat a régi autonómiáknak, megyéknek felújítása nagyjából ugyanakkora népességgel, persze kisebb területen és megalkotása így azoknak a közvetítő szervezeteknek, amelyek a gazdasági szervezet analogonjaiként a törvényhozás képviselőit beküldenék. A boldog emlékü Túri Bélának javaslata értékes magot rejt magában; *ő a törvényhozás tagjait a törvényhatóságokkal választatja meg titkos szavazással s ugyanannyi tagot küldet be az érdekképviseletek révén.* (Túri Béla e kétféle képviselőkön kívül lajstromos szavazással is küldet be képviselőket. Ez a gondolat azonban úgy tetszik csak a csonka országra volt tekintettel.)

87.

Az alkotmány másik tényezője a király — a Szentkorona

lelke, aki saját személyében hordozza népének céljait, igazítja be azokat magasabbrendű elgondolásokba. Ranke szerint „*a korokat a nagy dinasztiaiák kötik össze*, amelyek ha egyszer megalapoztattak, a mindig-való harcban mindig megifjodva külön sajátos étellel bírnak.” Minden népnél a vér titokzatos ereje köti össze a fejedelmi sarjakat az előző korok uralkodóival és nálunk is az Anjouk és Jagellók, a Habsburgok és Lotharingiaiak hivatkoztak is az Árpádházból lányágon való vérségi leszármazásukra, de efölé a leszármazás fölé rétegeződött egy magasabbrendű leszármazás, mely már az Árpád ház fiági tagjait is arra vitte, hogy magukat a Szent Király családjából ralóknak mondják, holott Istvánnak magvaszakadt Mégis mind tudta, hogy az ő utóda az, akinek homlokát a szentelt abroncs éri. A Szentkoronának ez a csaknem misztikus ereje mutatja, hogy a *kormányzás jogcíme nem a „vér”* – hisz az az ugor történelmen végigvonulón nem egyszer vitt testvérgyilkosságra, *hanem az Egyház részéről való elismertetés, mely a korona eredete mellett a koronázásnak az esztergomi érsek révén való megtörténtével tagolja be a magyar királyt* Civitas Dei vezéreinek ágostoni elgondolásába. Hogy a vérnek is van szerepe, az nyilvánvaló mindenki előtt, aki a vérszerződésnek késői, de mindig érvényes megfogalmazását olvassa, amelyre lányágon is hivatkozik minden trónpretendus. mégha valójában házasság jogcímén került is a trónra. Ténylegesen is mindenütt a dinasztia az az Isten-akarta „férfiúi elem”, amely determinálja, magasabbrendű szintézisbe fogja a népi elemeket.

88.

Árpádnak erőteljes dinasztiaja egybegyúrta a széthúzó törzseket és tiszteletet keltően komor tagjai révén a vér és vas erejével állított be egy új nemzetet a történelembe Attila vére élt bennük, ők tudták is azt és hivatkoztak is arra. Az Anjouk előtt ugyanaz a feladat állott s hogy a Csákok és Amadék, a Brebiriek és Aporok országocskái nem váltak külön fejedelemségekké, hanem egybe tudtak újra forni, az a Capet Hugo vérének érdeme volt, amely az Anjoukban és Valois-kban és Bourbonokban is buzogva írta meg Európa történelmének nem egy lapját. Próbálkozott a Kárpát medencében az Árion vér is, a Hunyadi és Jagelló vér is, de századokra szóló történelmet csak a Habsburg s a vele egy tőből sarjadtt Lotharingiai ház írhatott. És itt is nem nem a vér szava volt a primár szó. Sem Etichónak, a VÍI. századbéli Sundgau-i fejedelemnek vére,

sem Árpádnak sok vonalon át a Habsburg dinasztia tagjaiba eljutó vére nem volt elsődleges ható tényezője, hogy I. Ferdinánd utódai meg tudták adni a magyarságnak, amire történelmében szüksége volt. Hanem újólal lelki ható: először a Habsburg Rudolfnak és utódainak *krisztus-hűsége*, amely az Iszlámmal folytatott küzdelmekben világtörténelmet alakító erővé lett. — Szimbólumnak is szép, hogy a Habsburg házat felváltó Lotharingiai ház is épen az Iszlám elleni felszabadító háború révén nyúl bele a világtörténelembe, a magyar töiteneimen keresztül. — Volt még egy másik jellemzője a Habsburg háznak, mely alkalmassá tette a Szentkorona eszmevilágának hordozására és ez a *népek felettsége*. A Kárpát medencén is túlterjedő Habsburg birodalom vezetésére, tizenegy kis néptöredék egybefogására csak így lehetett alkalmas. Nem a vér szava ez. Hiszen a Habsburg dinasztia jelenlegi fejének őstáblája szerint a nyolcadizi elődök között a túlnyomó német mellett csak 33 francia, 30 olasz, 15 lengyel, 8 portugál, 5 magyar (1-1 Koháry, Erdődy, Illyésházy, Batthyány és Turzó), 3 cseh és 1 angol szerepel és a távolabbi ősknél az arány csak kevéssé változik a magyarság és horvátság javára. Sokkal inkább a történelem kényszerítő erejének okos eleven-séggel engedő lelkület szava tette lehetővé, hogy az európai nagy germán és latin és szláv tenger találkozásán ittrekéd nép-konglomerátum szintézisének személyi hordozója legyen a dinasztia. Természetesen nem tudta elkerülni, hogy a koráramlatok hatása alatt nem egyszer a legkönnyebben járható centralizmus útjait ne tapossa a dinasztianak nem egy tehetséges tagja és épen itt kell meglátnunk a szentistváni gondolatnak, a Szentkorona tanának nagy szerepét, mint amely a dinasztiaát épen mélyebb vallásosságánál fogva készítette a koronázás szertartásával vállalt keret felvételére és magáévá tételére. Ismeretes, hogy a dinasztia tagjai, legutóbb a megboldogult Károly király is mily buzgón készültek a koronázás minden mozzanatának őszinte átélésére és az egyetlen, a szentistváni alkotmány szellemébe beleilleszkedni nem akaró nagytehetségű II. József tiszteletreméltó becsületességgel meg sem koronázatta magát, nehogy az avval járó stílust magáévá legyen kénytelen tenni. (Uralkodásának sterilítása ebből önként adódott.)

A kultúra nyilván alkalmas tényező népecskéknek nemzeté való összefogására. Ámde a kultúralkoító erőknek működé-

séhez előfeltételül szükség van jogrendre, szükség van államra. „Ami érték és hivatottság van egy népben, az csak megfelelő állami szervezet keretei között tud teljesedésbe bontakozni” (Schütz: Őrség 1936). A Szentkorona jogrendje a magyar államépületet alkalmasnak találta e feladat teljesítésére és alkalmasnak arra is, hogy saját magán túli nagyobb egészbe, a történelem folyamán az új római kultúrkörbe tagozza, amelynek részéről számára adódó kötelezettségeket és feladatokat a Kárpát medencében elvégezhette. A sokszínű kárpáti kultúra tény volt a múltban és ígéret a jövő számára. Elvileg elképzelhető a Kárpát medence kis népeinek kulturális termékeny egymásra hatása más politikai határmegvonás mellett is, hisz a kultúra hatásterülete addig terjed, amíg alkotásait értékek ismerik el. De facto azonban a világháború után az ország területén keletkezett új államocskák elzárkózó politikája semmilyen kultúrkicsérlődési folyamatot sem engedélyezett és így a termékeny kölcsönhatást eleve kizárta. Az északkeletről fenyegető vörös kultúrkörrel szemben sem látszanak elég erősnek az új államok. Ezért igényli magának a Kárpát medencebéli ősi kultúrközösség a vele szervesen összefüggő Szentkoronának jogrendjét. Gyökeresen átérzi e közösség Ranke szavát: „Was nützt uns das ganze reine Geistesleben, wenn es den Staat nicht erobern kann.”

90.

Szükségesnek tetszik azonban annak megemlítése is, hogy a magyar kultúrának és a magyar Szentkorona tannak külföldön is megvan az az ismerése és elismerése, amely szükséges ahhoz, hogy ez az elgondolás hatóképes és eleven történeti tényező lehessen.

Dr. Dsida Elemér a ma élő középeurópai tekintélyek nem egy szavát idézi, amiből kitűn, hogy a Szentkorona ideológiája ismert és elismert a csonka ország határain túl is. Így

Hrauda *Brigton* ausztriai cseh rektor és G. Schmidt a középeurópai állami kérdések megoldását a három szent koronának: Szent Lipót, Szent Vendel és Szent István koronájának összehozásában látja.

Dr. Willibald *Plöchl* Wien-i egyetemi magántanár kiemeli, hogy a középeurópai népegyvelegben csak szövetségi, federalisztikus alapon lehet elképzelni a békés előtét, már pedig szerte a Szentkorona (Stephanskronen) federalisztikus életet jelent.

Sorgen lehetségesnek tart revíziót „im Sinne der Stephanskronen”. Ugyancsak nemrég jelentette ki Görden: Mindig

csodálattal és elismeréssel voltam „gegenüber die supernational e Idee der Stephanskronen” és a különböző nemzetiségeket összekötő szentistváni gondolat iránt.

A lengyel *Halecki* szerint a szentistváni gondolatnak ezer éven át teljesített történelmi missziója nem szűnt meg napjainkban.

91.

A nemzet élete magasabbrendű élet, mint érdekcsoportok élelének, hatalomravágyó klikkek életének, magukat egyedül úrinnak tartó kiválasztottak életének a köznépre kényszerített kiterjesztése. *A nemzet élete közösségi kultúrértékeknek alakítása és az örökkévalóság égboltja alá állítása*, a lényegesen földi életre és közös életre utalt embereknek himusza annak az Úrnak tiszteletére, a földnek is fiát, a közösségnek is tagját ál kötni vágyónak és alkotniképesnek teremtette és aki akarta, hogy közösségek is legyenek és hogy életük legyen.

Ámde *minden magasabbrendű élet* akár egyesnek, akár közösségnek élete legyen az, áldozatokat igényní. A gránit kristályainak szépsége meg kell haljon, hogy a búza gyökérszájai kivonják a fénylő lapok anyagát és búzaszárba szöktessék és búzaszemmé alakítsák. Es a búzaszemnek is meg kell halnia, hogy belőle liszt és abból kenyér lehessen. A természet pogányul szép egyéniségeinek valamiképen meg kell halniok, hogy az Isten egészen szép gyermekei lehessenek. A föld maguktól növő közösségeinek is vállalniok kell áldozatot, ha magasabbrendű életet akarnak élni, ha az Isten gyermekei világot átfogó közösségének organikus tagjai akarnak lenni.

A természetadta közösségek megkereszeletlen ideája álomként él a népek előtt és a magasabbrajutás előfeltétele az álmokról való lemondás. A magyarságnak számára, álmok népének számára az álmokról való lemondás nagy áldozat, de ezt az áldozatot akarni kell és meg kell hozni.

Az első áldozat az autarkia álmáról való lemondás. Divat ma nemcsak közösségek életében az: „elég vagyok önmagamnak” gondolatában való éldegélés. De ez anyagi téren is, a kultúra terén is szűkmellűségre vezet, egyoldalúságra vezet, felesleges és káros életstandardleszállításra vezet. Az áldozat pedig testvérközösségeknek, *testvérállamoknak kezét keresni és megragadni — gazdagodást és értéknövelést jelent.*

A második áldozat az egynyelvű államiság álmáról való lemondás. Elfogadása egy alkotmánynak, amely tótot és horvátot, rutént és németet és románt egyformán otthonossá tesz a

régi házban. Az egynyelvűség álma, ha úrrá engedjük lenni, a léterünket teszi szűkké és sajátmagunkat zár be egy kismagyar világ szűkös, bár tulipános palánkjai közé. Az áldozat elfogadása pedig, *a világon páratlanul álló missziónak vállalása megnyitja lehetőségét nemzeti nagylétnek*.

A harmadik áldozat lemondás a kuruc álmokról. Koppányoknak és Vataknak, Csák Mátéknak és Ornodéknak és legendákban széppé költött szabadsághősökriek marasztalásáról és újrafelidezéséről, a történelmet eposszá szűkítésről. Mert ez az álom, ez az iskolák révén, álmodozó nevelők és írók révén lelegevenebb magyar álom mindig is Nagyöszhöz vezetett, Mohi pusztához vezetett, Mohácshoz és majtényi pásthoz vezetett, Világoshoz és — (egy Kölcsey bátorsága kell annak kimondásához, hogy most is bűneink miatt gyúlt harag” az Isten kebelében) — Trianonhoz vezetett. Aki pedit felveszi a keresztet és *a múltat úgy nézi, ahogyan az valóban lefolyt* és minden tényt úgy értékel, ahogyan az sub specie aeternitatis értékelhető, *az nemcsak maga válik értékesebbé, nemcsak magának szerez helyet a választottaknak országában, hanem magával üiszi és emeli azoknak seregét is, akiket hozzá hasonló adottságokkal bocsátott útjukra az Isten.*

A keresztet hordozók tündökölni fognak és meghallják a szót, hogy Istenük tesz az Isten és ők népe lesznek és feljutnak az örök halmokra. És belőlük épül a város, a szent város, a mennyei Jeruzsálem, a jáspisból és szárdonixból, rubinból és chrisoberillből és smaragdból ezerféle értékhordozó lélekből álló ország, melyet az Isten fényessége világít meg.

Minden nemzetek az ő világosságukban járnak és a föld királyai az ő dicsőségükből élnek ... (Ján. Jel. 21.)

Tartalomjegyzék.

Fejezetszám (nem oldalszám.)

Natura. Cultura. Gratia 1—11

I. *Az egyház a kultúrtörténetemben.*

A Róma prima kultúrköre, mint álom. A kereszténység. Szent Ágoston. Szent Benedek. Nagy Károly. Cluni. Fajok. Keresztes háborúk. Gótika Szent Bernáttól Szent Tamásig. Renaissance. Reformáció. Bárok. Török harcok. Felvilágosodás. Romanticizmus. Liberalizmus. Racionalizmus. Világháború. Az újrómai kultúrkör mai helyzete 12—34

II. *A magyarok kultúrája.*

Az ősi kultúra két ága. Kereszténység. Szent István. Horvátság. Tatárjárás. Anjouk. Nándor-fehérvár. Mohács. Buda felszabadítása. XVIII. század. XIX. század. A nemzeti hivatás elvesztése. Trianon 35—51

III. *A magyar nemzetgondolat hatásterülete.*

Nemzeti közösségtudat. Nyelv. Vízrajz. Hegyrajz. Gazdaságföldrajz. Kultúrkapcsolatok Ausztriával, a tótsággal, a lengyelséggel, ruténokkal, románokkal, szerbekkel, horvátokkal 52—62

IV. *A kárpáti kultúrtartomány újjáépítésének feltételei.*

Szolidaritás. Kultúrkör egysége. Történelmi Magyarország. Nemzetiségi térkép járásokonként és nemzetiseink int. Horvátság. Konkrét megoldás 63—76

V. *ffi -Szentkorona, mint népeket k^otó ero-*

Közösség. Állam. Állambálvány. Egyház. Jogrend. Bencés felfogás. Parlamentarizmus — abszolutizmus. Magyar alkotmánystílus. Nép — király — Szentkorona. Külföldi vélemények. 77—91